

P. UNYI
BERNÁRDIN,
O. F. M.:

A
mohácsi ferencesek
története

8. SZÁM

GYÖNGYÖS, 1943

P. Unyi
Bernárdin O. F. M.

A mohácsi ferencesek története

Mohács nemcsak nemzeti létünk nagy temetője, hanem egyik fontos állása századokon keresztül a kereszténységnek és a magyar birodalmi gondolatnak. A török kiűzése óta a nemzetiségi beszivárgások egyik főtere, ahol Szent Ferenc Fiai vették gondozásukba a pogány török elől menekülő sokaságot, s nevelték belé kezdettől a magyar Szent Koronához való hűséget és ragaszkodást, tették magyarrá a faji- és történelmileg idegeneket. A délvidéki kultúra fontos őrhelye a mohácsi ferences család, egykori gimnáziuma és hittudományi főiskolája a magyarszelemi életet gazdagítja, mai napig buzgó lelki pásztorkodása pedig — vagy 100 — 150 éve a messzi környék munkaterük volt — az ősi feladatot erősíti: magyarrá és kereszténnyé tenni a kevert nemzetiségű híveket!

EDITIONES SCHOLAE FRANCISCANAE
GYÖNGYÖSIENSIS
GYÖNGYÖSI FERENCES KÖNYVEK

Iussu et auctoritate A. R. P. **Pauli Schrotty**, O. F. M. Ministri Provincialis. Cura P. Fr. **Innocentii Dám**, O. F. M. Studio RR. PP. Lectorum et Alumnorum Provinciae S. Ioannis a Capistrano.

1. P. **Acatius László**, O. F. M.: **QUAESTIONES COSMOLOGICAE SCHOLAE FRANCISCANAE**. A „ferences iskola“ természetbölcseleti problémái.
 2. P. **Clemens König**, O. F. M.: **UNIO ECCLESiarUM CHRISTIANARUM**. A keresztény egyházak egysége.
 3. P. **Constantinus Nagy**, O. F. M.: **CONCILIA NATIONALIA HUNGARIAE**. Magyarországi nemzeti zsinatok.
 4. P. **Innocentius Dám**, O. F. M.: **CONCEPTUS ENTIS APUD B. I. DUNS SCOTUM**. A lét fogalma B. Duns Scotus rendszerében.
 5. P. **Paulus Schrotty**, O. F. M.: **DIES DOMINICA**. Az Úr napja.
 - 6/I. P. **Lucius Németh**, O. F. M.: **PERFECTIO REGULAE S. P. N. FRANCISCI**. A ferences rendszabály tökéletessége.
 - 6/II. P. **Innocentius Dám**, O. F. M.: **ORACULA VIVAE VOCIS ORDINI MINORUM CONCESSA**. A Ferencrend előszóiban nyert kiváltságai.
 7. P. **Marcellinus Zentai**, O. F. M.: **HISTORICUM AMMIANI MARCELLINI DE CHRISTIANISMO TESTIMONIUM**.
 8. P. **Bernardinus Unyi**, O. F. M.: **HISTORICA ELUCUBRATIO ACTIVITATIS FRANCISCANAE IN CIVITATE MOHÁCS**. A mohácsi ferencesek története.
-

A mohácsi ferencesek története

Írta:

P. Unyi Bernárdin, O. F. M.

Gyöngyös, 1943

Nihil obstat. P. Innocentius Dám, O. F. M., censor Provinciae. Nr. 780—1943.
Imprimatur. Budapestini, die 20. Aprilis 1943. P. Paulus Schrotty, O. F. M.
Minister Provincialis. — Nihil obstat. P. Raymundus Kováts, censor dioecesanus.
Nr. 2431—1943. Vacii, die 21. Aprilis 1943, † Iosephus episcopus.

Felelős kiadó: P. Dám Ince, O. F. M. Gyöngyös.

kapiastrán-Nyomda, Vác.

Felelős ügyvezető: Farkas Károly.

ELŐSZÓ.

Hármas jubileumhoz érkeztek a mohácsi ferencesek. 1642. évből származó okirat szerint a török hódoltság alatt a Boszna-Argentina-i rendtartomány páterei Mohácson is felállították a boszniai Szrebrenicától (Argentina) fel egész Budáig terjedő működési útvonalukon missziós állomásukat. 1693-ban véglegesen letelepszének először a város alsó részében, közel a Duna-parthoz a Szent Borbála-templom romjai közelében. És végül 1743-ban a külvárosban fejezik be nagy nehézségek leküzdése után kis rendházuk és templomuk építését.

Bár még messzebb nyulik vissza a ferenceseknek mohácsi működése, a meglevő okmányok igazolta 300, 250 és 200 esztendő is olyan nagy távlat, amelyben a helybeli és a messze környékre kiterjedő és eseményekben gazdag adatokat feltárni és a nagy nyilvánosság elé hozni a mai nehéz s történelmet alakító napokban nemcsak hasznos, hanem a legméltóbb jubileumi megemlékezés.

Nagyon is tudatában vagyok Plinius római történetíró igazságának: „nehéz dolog a régmúltat újdonságba öltöztetni, az újnak tekintélyt, az avultnak szépséget, az unottnak bájt és a kétségesnek hitelt adni“, — mégis megkísérletem a mohácsi ferencesek monografiájának megírását.

Mindezeknek a történetírási követelményeknek szemmeltartásával igyekeztem magam a tárgykörbe beleélni, a hozzá szükséges régi és újabb történelmi munkáknak, provinciai és házi protokollumoknak, dokumentumoknak, iratoknak halmazát szorgalmasan átkutatni, hogy művem megírásával egyrészt elődeink munkáját, érdemeit felszínre hozzam és a történelmi

megemlékezés fényénél bemutassam, másrészt a Mohács-város multjára vonatkozó ismereteket kiszélesítem.

A mohácsi rendház a mindig nagy kiterjedésű Boszna-Argentina-, később Kapisztrán-provinciának csak egy kis stációja volt, városunk életében egy intézmény csupán, de évszázados multját tekintve eleven szerve s alkotó része a dicsőséggel övezett kapisztránus ferencesek tevékenységének, s egyik legrégibb tényezője Délbaranya mélyen vallásos, nemzeti és kultúrális életének.

Ennek a ferences őrhelynek viszontagságos felépítését, elhivatását, hol nagyobb, hol kisebb körzetben ható tevékenykedését és helytállását szeretném a könyv egyes fejezeteiben az olvasómmal megismertetni, hogy ha részlegesen is, de lássa, miként indult és izmosodott meg itt az élet az omladékok felett a 160 évig tartó török rabság után.

Hálás köszönetemet fejezem ki ezuton is P. K a i s e r Nándornak és Dr. vitéz H o r v á t h Kázmérnak, akik értékes kéziratokat és jegyzeteket juttattak hozzám, és P. R u k a v i n a Józsefnek, aki a mohácsi zárda iratainak összegyűjtésével és rendezésével megkönnyítette számomra az adatok felhasználását.

Mohács, 1942. szeptember 17-én,

a szerző.

I.
**MIKOR TELEPEDTEK LE
A FERENCSEK MOHÁCSON?**

Miként magának Mohács városának keletkezése, kezdeti fejlődése és további élete homályba borul, épúgy vész el a messze századok bizonytalanságába a ferencesek első letelepedése városunkba.

Hogy a homályban mégis tapogatózhassunk, vessünk egy rövidke pillantást hazánk különösen délnyugati részébe beszivárgó ferencesekre, missziós állomásaik előretolására, majd pedig a zárdaépítésre és ezzel a végleges letelepedésükre.

Az első beszivárgások hazánkba, a rendalapító Szent Ferenc Atyánk halálát követő első évtizedben, 1222 és 1231 között történtek. Amíg a Nyugatról jövő ferences hithirdetőket 1229-től 1260-ig már Győrött, Nagyszombaton, Esztergomban, Óbudán, Egerben, Pozsonyban és Sárospatakon találjuk, — a dalmát partvidékről és Boszniából elinduló testvérek Baján, Pécsett, Zágrábban, Bácsban, Ilokon, Zimonyban és más szerémségi helyeken telepszének le. Igaz, ezeknek a zárdáknak és telepeknek legtöbbjét Batu khán tatár hordái felgyújtották és elpusztították.

A második ferences település a tatárjárás elmúltával, IV. Béla király visszatéréseivel vette kezdetét hatalmas arányokban. IV. Béla feleségével együtt Szent Ferenc Harmadik Rendjének tagja és Hóman szerint az Első Rend konfrátere, a ferencesek legnagyobb pártfogója. Hogy csak egy példát említsünk, Budán két zárdát is épít a ferenceseknek. Példáját fia, V. István követte. A főurak és püspökök vetelkedtek a ferencesek letelepítésében és a zárda építésében. XI. Gergely pápa 1378-ban kiadott „Solet an-

nuere Sedes Apostolica“ kezdetű brévéjében megerősíti az 50 magyarországi ferences zárdát. Majd Hóman¹ a tatárjárást követő hitélet újjászervezéséről írva azt mondja, „hogy a kisebb testvérek már 1232-ben önálló magyar rendtartományt alapítottak Szerémségében, ahová Ugrin kalocsai érsek hozta őket a bosnyák eretnekek megtérítésére. Őt-hat kolostoruk volt és rövidesen minden nagyobb városban keletkeztek a király és püspökök pártfogása mellett kolóniák“.

Mohács az eddig felkutatott okiratok szerint csak a XV. század elején kezd civitas-ként, városként szerepelni,² amiből következik, hogy addig a ferencesek itt még nem telepedhettek le, legfeljebb a pécsi zárdából járhattak ide missziós körútra, mert a kolóniák olyan működési központok voltak, ahonnan a környékre szállottak a szerzetesek a nép lelki gondozására. Mohács és környéke lakóinak lassú növekedésével, az ide előretolt ferences missziós őrhelyből is későbbi zárdaépítéssel kisebb gócpont lehetett. Sajnos, a mohácsi vész alkalmával nemcsak hazánk színe-virága hullott el a gyászos síkon, hanem az akkori kultúremlékek és alkotások elpusztulásával elvesztek örökre a róluk tanuskodó levelek és okmánytárak is. Mohács egyházmegyeileg, a mohácsi ferencesek pedig rendikormányzat szempontjából Pécshez tartoztak, ahol szintén őrizhettek a zárdára vonatkozó okiratokat, de Pécs városa — ha később is — osztozott Mohács és sok magyar város sorsában. Csak elvétve akadtak olyan okiratok, kódexek, amelyeknek tartalma mellékesen foglalkozott városunkra vonatkozó ügyekkel, de ezeknek az apró történelmi mozaikdaraboknak hozzáértő egybeillesztésével valamiképp

¹ Hóman—Szekfü: *Magyar történet*. Bp. 1935. II. 21. old.

² Fölker József: *Mohács története*. Mohács, 1900. 16. old.

meg lehet rajzolni Mohács város törökhódoltság előtti képét. Nem mondhatjuk ugyanezt a mohácsi ferencesek multjára vonatkozólag.

Az összes rendelkezésünkre álló kútfők szorgos áttanulmányozása után annyit mégis megállapíthatunk, hogy a mohácsi vész előtt már itt voltak a ferencesek.

A Brevis memoria Provinciae Capistranae című, 1857-ben Budán kiadott mű szerzője a diakovári zárda ismertetésénél jegyzetben idézi P. Wadding Lukács *Annales Minorum*-ának XXII. k. 115. oldalát, amelyen a nagy krónikás felsorolja a Boszna-Argentina-provincia 1587-ben létező zárdáit és elsorolásuk után nyomban Buda, Bács, Várad, Pozsega, Kastannia, Verőcze, Arach, stb. Szűz Mária-provinciához tartozó zárdái következnek, és utánuk következnek Mohács, Eszék, Dunaföldvár, Vukovár stb. klastromai.

Igaz, a mohácsi vésznek 39 évvel már utána voltunk, amikor a rendi krónikás a mohácsi zárdát említi, amelynek épülete már biztosan nem volt meg, mert tudjuk, hogy a török a gyászos mohácsi csata után az egész várost felgyújtotta, és csak az üszkös romok maradtak meg sokáig a csatatér felett. Új zárdát a hódoltság idején meg épen nem építhettek. Hogy mégis a Wadding idézetével kapcsolatban szereplő mohácsi zárda adja az első biztos támpontot annak a véleményünknek hangsúlyozására, hogy már jóval 1526 előtt itt működtek Szent Ferenc kámzsás fiai, azt azzal magyarázhatjuk, hogy bár a zárda és vele a templom 1587-ben nem volt meg, mégis fennállott a zárda jellege. Épúgy, mint a török megszállás alá került püspökségek, apátságok és más egyházi szerzetesi intézmények.

Hasonló esetet említ meg Dr. Karácsonyi János *Szent Ferenc Rendjének története Magyarországon*

1711-ig³ című művében, amikor a bácsi zárdáról szól: „Az bizonyos, hogy a bácsi kolostor 1316-ban már fennállott és ekkor a szerémi őrséghez tartozott. 1360-ban és 1378-ban itt tartották a máriánus ferencrendiek közgyűléseiket. 1379-ben külön őrség feje lőn a bácsi kolostor. Az új őrség egyik őre, Fábián atya, 1451. december 21-én jelen volt Esztergomban a szerémújlaki kolostor átadását kimondó ítélethozatalnál s az újlaki szerzeteseket Bácsba kellett átvinniök. 1430. táján a derzsi prépostsági templom gondozását is rájuk bízták. 1499-ben megint itt tartották a mariánusok a közgyűlésüket. 1526-ban a bácsiak ellenállottak a Budáról visszatérő, diadalmas török seregnek s e miatt azok iszonyú pusztítást vittek itt végbe. Ekkor haltak meg a bácsi ferencrendiek is, úgy, hogy 1533-ban még bácsinak nevezik ugyan a közgyűlési határozatban a délvidéki őrséget, meg is választották örül *Segesdi* Lászlót, de maga a bácsi kolostor üres, romokban áll“.

A gyászos emlékü ütközetben elesett 7 főpap, 28 világi zászlós úr, 200 pécsi diák, 500 főbb nemes és mintegy 22.000 vitéz között szerepel *Tomori* Pál kalocsai érsek, a magyar haderők vezére, ferencrendi szerzetes, és vele együtt sokan Szent Ferenc fiai közül. A mohácsi zárda *Necrologium*-a (halottjainak évkönyve) megemlíti ugyanis, hogy 1526. augusztus 29-én több testvér esett el a gyászos csatamezőn. *Tomori* Pál két társát, *P. Urbánt* és *P. Györgyöt* meg is nevezi. Minden valószínűség szerint *Tomori* Pál vagy székhelyéről, Kalocsáról, vagy pedig Bácsból, ahová haderejének kiegészítésére ment el, vette maga mellé két rendtársát. A többi névtelen ferences közt elsősorban a mohácsi rendház tagjai szerepelnek.

³ Magyar történet. I. k. 144. old.

Dr. Karácsonyi János az imént említett könyvében egy *Antal* nevű ferencesről is tud, aki a mohácsi csatában résztvett: „Istvánffy Miklós történetírónk tudósítása szerint magában a mohácsi csatában is résztvett egyik ferencesrendi, mégpedig öszerinte *Szegedi Antal* nevű, II. Lajos király gyóntatója és udvari hitszónoka. Maga is személyesen küzdött és arcán súlyos sebet kapott, de mégis sikerült neki lóra kapni, menekülni és bár elcsúfított arccal, még sokáig élt. Mivel Istvánffy a mariánusok kolostorában gyakran megfordult, magát az eseményt az ott élő pozsonyi ferencesrendiek elbeszélése nyomán jól megjegyezte, de a névben alighanem tévedett. 1533-ból ismerjük a mariánusok javarészét, de azok közt Szegedi Antal nevűt nem találunk, van hat Szegedi nevű, de egyik sem Antal. Élt azonban még ekkor is Segösi vagy *Segesdi Antal*, a volt provinciális. Csak ezt választhatták olyan fontos állásra, mint a királyi udvar hitszónoksága s azért biztosra vehetjük, hogy ő volt ott Mohácsnál bátorítani a királyt és a többi magyar vitézeket“.⁴

A ferencesek letelepedését a mohácsi vész előtti időben igazolni látszik a zárda irattárának egyik legféltettebb kincse is, az 1691-ben I. Lipót uralkodótól származó kiváltságlevél, amely hiteles s szószerinti másolata az eredetinek. Ebben a megsárgult, régi iratban az uralkodó Szent Ferenc iránt való különös tiszteletből és rendjének a hitetlenek országában kifejtett buzgó működése elismeréseképen, nemkülönben *Perkovich István, Dalmáciai István, Raguzai Bernát, Bródi Farich Ágoston* definítorok, kalocsai *Radnich Miklós* kusztosz és bajai *Sztánich Gabriel* tartományfőnök legalázatosabb kérelmétől indíttatva a legkegyelmesebben megengedi, hogy a Boszna-Argentina-

⁴ Magyar történet. I. k. 89. old.

rendtartomány pétervárad, eszéki, bajai, mohácsi, budai és más, jóval a török megszállás előtti időben birtokolt és Tullius Miglió udvari tanácsos, Liber Bárod de Plomberg és néhai Werlaeim István budai helytartó által felülvizsgált és jóváhagyott zárdák továbbra is a nevezett provincia tulajdonában maradjanak, és zavartalanul folytathassák a török hódoltság alatt a katolikus szlávok közt gyümölcsözően véghezvitt lelképásztori munkálkodásukat.

Ha tudjuk, milyen szorgos kitartással és megdönthetetlen bizonyítékok felmutatásával történt a török hódoltság megszűnése után az eredeti birtokjogok regisztrálása a császári megszálló hadak parancsnokainak részéről, akkor minden kétkedés nélkül helyállónak kell elfogadnunk az említett kiváltságlevélben felhozott tény: a felsorolt zárdákkal együtt a mohácsi zárdá is már jóval a török megszállás előtt létezett. Csak egy ilyen esetet említsünk. Amikor P. Klárics Maximilián csáktornyai házfőnök a Szent Lászlóról nev. rendtartományi főnökség megbízásából 1687-ben Pécs akkori katonai parancsnokától, Tüngen János Károly generálistól engedélyt kér, hogy a ferencesek a régi, a török megszállás előtti zárdájuk helyén újból letelepedhessenek, felmutatta a stigmatizált Szent Ferencnek most is kegyelettel őrzött kőfaragású képét, amelyet a generális lakásától nem messze a romokból ástak ki, csalhatatlan bizonyítékként annak, hogy azon helyen állott rendházunk s templomunk. Az engedélyt aztán meg is kapták és a romok felett megépítették a mostani rendházat és templomot.⁵

⁵ Josephus Brüstle: *Recensio universi Cleri dioecesis quinqueecclesiensis, distinctae a tempore amotae cum exitu saeculi XVII.-mi tyrannidis turcicae restitutaque in his partibus tranquillitatis adiectis quibusdam aetatum hanc antecedentibus commentariis historicis illustrata*. Quinqueecclesiensis, 1874, tom. I. 320—323.

II. FERENCESEK MŰKÖDÉSE A TÖRÖK HÓDOLTSÁG ALATT.

IV. Jenő pápa 1444-ben kiadott *Super Gregem Dominicum* kezdetű bullájában a Boszna-Argentina-provincia tagjainak érdemeit méltatva „*murus Domus Domini*“, az *Úr háza védőfalának* nevezi őket. S méltán, mert a nevezett rendtartomány atyái a később bekövetkező török előretörés idején lelkipásztori tevékenységüket rendtartományuk határán messzetúl kiterjesztették és a Duna mentén felfelé haladva egészen Budáig eljutottak. Erre vonatkozólag elég legyen idéznünk Szekfűt:⁶ „A ferencesek boszniai provinciája a legnagyobb sikerrel aklimatizálódott a török uralomhoz, s miután hozzászokott annak zsarolásához, gögjéhez és kiszámíthatatlan szeszélyéhez, a török is legjobban e bosnyák ferenceseket szenvedhette, akiknek szabad járást engedett birodalmában s akiken kívül más szerzetest vagy világi papot nem szívesen tűrt el a katolikusok lelki gondozásában. A Duna és Száva vonaltól délre szinte kizárólag ezek a horvát, bosnyák s részben olasz származású ferencesek működtek, nemcsak mint konventtagok a kolostorokban, hanem mint plébánosok, sőt püspökök is. Provinciájukat a középkor magyar ferences provinciáitól: a Szűz Máriáról és Megváltóról nevezettektől a Duna és Száva vonala választotta el, most azonban a hódoltság terjedésével a régi magyar ferences házak elpusztulásával északra vonulnak, megvetik a lábukat a Dráva és Száva közén... Eljutnak a XVII. század elején a Karánsebes melletti krassovói kolostoron át Erdélybe is. Lippán iskolát tartanak fenn.

⁶ Magyar történet, III. k. 464. old.

1635-ben a Propaganda Fidei megbízásából Budára is bemennek“. Így a bosnyák ferencesek a megszállás 160 éve alatt még nehezebb körülmények és veszedelmek közepette nemcsak menteni igyekeztek a menthetőt a katolikus hit fenntartásában, hanem gyakran a halálveszedelemmel is bátran szembenézve tovább terjesztették. Bár a lelkeskedő papság és más szerzetesek is minden tőlük telhetőt megtettek a hívek katolikus hitének megőrzésére és istápolására, mégis a sors kegyetlensége, hogy II. Ferdinánd uralkodása alatt előállott nagy paphiány miatt az egyház világi férfiakat, úgynevezett *licentiatus*okat volt kénytelen a papi teendők elvégzésére bevonni. Ezek a licentiátusok gyermekeket kereszteltek, közreműködtek a házasságkötéseknél és a halottakat szertartásos módon eltemették. I. Lipót császár idejében 1678—81-ig tudjuk, hogy Veszprém megyében csak 2, Zalában s Muraközben 5, Sümegen és Baranyában egyetlen katolikus pap sem volt.⁷ De ezek csak a világi papságra vonatkozó adatok. Mert ugyanakkor a ferencesek, a ladiszlaiták és boszniták egyformán a legnagyobb önfeláldozással látogatták Szlavónia, Szerémség, Bánát, Bácska, Baranya szétszórt és nádasokba húzódó katolikusait. Így említi meg rendi krónikásunk a mohácsi zárda leírásánál, hogy a ferencesek Mohács székhellyel Szebény, Dunaszekcső, Bátaszék, Szekszárd, Tolna, Mőzs és Paks katolikus híveit gondozták.⁸

És ezt annál is inkább megtehették, mert tudjuk, hogy a megszálló törökök idővel megszelídültek és

⁷ Historia Spanyik p. 534

⁸ *Brevis memoria Prov. Capistr. ab erectione sui de Prov. Bosnae Argentinae anno 1757, die 16 augusti solemniter promulgata Festum Saeculare anno 1857, die 16 aug. celebrantis, ab eiusdem Prov. alumno adornata. Budae, 1857. p. 23.*

megengedték, hogy a ferencesek, ha nem is zárdákban, de a magánházakban s bizonyos pénzösszeg lefizetése ellenében a katolikus híveket összegyűjthessék, prédikálhassanak nekik és a szentségeket kiszolgáltathassák. Polgári ruhában kellett járniok, szakállt és bajuszt viselniök. A jellegzetes hajkoronát megtarthatták, mert fejüket sapkával fedték, s ezt török szokás szerint sohasem kellett levenniök. Még fermánt is állítottak ki számukra a katonai parancsnokságok, olyan igazolvány-félét, amelynek birtokában alamizsnát gyűjthettek és az esetleges bántódásoktól védve voltak. Közmondássá is lett a töröknél: Kudgod mi zgjordon, Onud Fratri s torbom; ahol mi vassal, karddal megjelenünk, ott a testvérek tarisznyával kéregetnek.⁹

Hogy a dunamenti katolikus magyarság Tolnától le Mohácsig nem szívódott a törökök szemehunyása mellett terjeszkedő református felekezetekbe, jobbra az itteni ferences misszionáriusok önfeláldozó működésének köszönhetjük. Mohácsra vonatkozólag az eddigi leírások és feljegyzések úgy tudják, hogy a töröknek 1686.-i kitakarodása után a leapadt magyar lakosság nagyrészben református volt. Aligha érdemel hitelt ez a megállapítás, amikor a rendház tulajdonában lévő 1710-től 25-ig szóló anyakönyvekben ilyen magyar nevek fordulnak elő: *Tóth, Csordás, Gelincsér, Dudás, Varga, Mészáros, Kurucz, Bakó, Horváth, Bukó, Magopali Jani, Komisz, Pécsi, Siklósi, Kovách, Csikos, Magjar (ac), Bognár, Pap és Hegedűs*. Nemegyszer pedig a vezetéknév kihagyásával *Panna, Pali* stb. keresztnévvel jelölték a szülőket vagy házasul-

⁹ P. Emericus Pavich OFM: *Ramus viridantis olivae in arcam militantis Ecclesiae relatus, seu Paraphrasitca et topographica descripto Provinciae nuper Bosnae-Argentinae iam vero S. Joannis a Capistrano nuncupata*. Budae, 1766. p. 42.

takat. Hogy a felsorolt katolikus magyarok nem jövevények voltak, hanem Mohács őslakosai, bizonyítja az 1551-ben és 1570-ben az adózók töröktől összeállított névsora, több úgynevezett „defter“, amelyben az említett nevek nagyrészt megtalálhatjuk. Hogy ezen a vidéken nem tudtak a ferencesek nagyobb missziós eredményt elérni és a reformációnak nagyobb gátat vetni, egyrészt annak tulajdoníthatjuk, hogy a Boszna-Argentina-i rendtartománynak kevés magyar nyelvű rendtagja volt — hisz' a provincia súlypontja Bosznia, Szerbia, Szlavónia, Szerémség s innen nyerte rendtagjait. Bizonyára voltak időzők, amikor magyarul tudó rendtagok híján, teljesen magára volt hagyatva a vidék katolikus magyarsága. Hasonló helyzetben volt Baranya több zárdája: Pécs, Máriagyúd, Siklós, Szigetvár, a Szent László magyar királyról nevezett horvát rendtartomány. S azt sem szabad számításán kívül hagynunk, hogy nem egyszer rövidlátásból vagy más emberi gyarlóságból támadt vetélkedés és kellemetlenség lohasztotta le a missziósok munkakedvét, és más területre kényszerítették őket, aminek természetesen a hívek vallották kárát.

Erre világít rá egy 1642. február 8-án Bécsben keltezett okirat, amely elmondja, hogy *Bosnyák* István választott pécsi püspök panaszt emel Rómában a Szentszéknél bizonyos misszionáriusok ellen, akik Magyarország és Szlavónia töröktől megszállt részein vándor-lelkipásztorkodással foglalkoztak és a hit vigaszával erősítették a híveket. A beadványban a püspök a többi közt ezeket írja: Eminenciás és Főtisztelendő Uram és Pártfogóm!... A Dráva és Száva közén szigorított obszerváns ferences atyák a pozsega-vidéki plébániákat mind elfoglalták, senkitől sem akarnak függeni, s mint mondják, a világi papságot

üldözik. Ha ez igaz, tovább már nem tűrhetjük. Mindennek pedig az az oka, hogy az Ordinárius előtt legfeljebb írásaikat mutatják be, utasításait mellőzik s így aligha szolgálják a Szent Kongregáció ügyét. Kérem kegyeskedjék a bajokat orvosolni, hithirdetőpapok közül felemlítem: Don Lucát és Raguzai Miklóst a hercegszöllősi plébániáról, Don Francscot a luchi, Argentínai Péter atyát pedig a mohácsi plébániáról. A két utóbbi Szombati Pétertől függ, aki a szerémi püspökséghez tartozó németi plébánián rezideál. Kérem Eminenciás Uram kegyes válaszát“. A kardinális a beadványt ezekkel az ív hátuljára rótt megjegyzésekkel küldte vissza: „A nevezett püspöknek nem válaszolunk, mivel nincs a Szentszéktől megerősítve, s ha meg is volna erősítve, akkor is azok a hívek a himeriai püspökhöz tartoznak,¹⁰ akit a török által megszállt területre mi delegáltunk s aki a híveket személyesen látogatja, amit viszont Magyarország püspökei életük kockáztatása nélkül nem tehetnek; és miután 1625-ben erre való hivatkozással vonakodtak székhelyüket elfoglalni, hogy annyi hívő pásztor nélkül ne maradjon, szükségessé vált, hogy számukra az apostoli Delegátust kinevezzünk“.¹¹

Mint említésre méltó bizonyosságára annak, hogy a ferencesek a török hódoltság idején a mohácsi hívek mellett állottak, hivatkozhatunk az *Országos Levéltárban* őrzött, 1715-ben keltezett okiratra, amelyben Mohács vénei azt igazolják, hogy Magyarországnak a töröktől megszállt részén emberemlékezeten túl ki-

¹⁰ P. Boncarpi Jakab. Ferences volt ez a püspök. Dr. Fr. Juraj Bozitkovich: *Kriticki ispit popisa bosanskih vikara i provinciala* (1339—1735.) separatni otisak iz „Fransjevačkog Vijesnika“ za 1934 (XLI.) i 1935 (XLII.) godina. Beograd 1935. 72. old. Fermedzin Arch. Bud. 440. old.

¹¹ Tabular. congreg. de propag. fide. V. 85 f. 295. idézi P. Eusebius Fermendzin: *Acta Bosnae*. Zagrabiae. 18... p. 438.

zárólag Szent Ferenc fiai voltak azok, akik fáradságot nem ismerve, életük veszélyeztetésével, olykor bizonyos pénzüsszegek lefizetése ellenében, egészen a felszabadulásig s mindmáig az elhagyatott népnek az Evangéliumot hirdették és a szentségeket kiszolgáltatták. Aláírva: *Palikucha* János, mohácsi bíró 54, *Kusztura* János 80, *Palikucha* Pál 90, *Bilicsich* Márk 70, *Kujundzia* 60, *Csallós* Péter 60, *Grizkapa* Pál, 80 éves és *Mutavcsia* Pál 56 éves esküdtek. A reformátusok részéről *Osse (Ősz)* István, *Vincze* Péter, *Géczy* Balázs, és *Lukács* András hatvanéven túliak is aláírták a dokumentumot.

III.

FERENCESEK A TÜRÖK HÓDOLTSÁG UTÁN.

A ferencesek szereplése és eredményekben gazdag munkálkodása Mohács városában és messze környékén a törököknek Baranyából 1686-i kiverése után nyeri teljes jelentőségét. Ahogy a gyászos emlékü mohácsi csatában sok ezer magyar hőssel együtt véreztek a hazáért és a török megszállás vigasztalhatatlan hosszú másfél százados korszakában hűségesen kitartottak a megmaradt és bujdosó katolikus nép mellett, épúgy az újjászületés, újjászervezés első óráiban ismét megjelennek, hogy az elődök apostoli buzgóságával és kemény tűrésével jobbukat nyujtsák az elárvult délvidéki megyék és városok szellemi, lelki és gazdasági újjáépítéséhez.

Nemcsak maguk tértek vissza most már nagyobb számban, hanem Bosznia, Hercegovina, Dalmácia és Horvátország tengermenti vidékéről ezrével vezetik ki híveiket az elnyomatás és sanyarúság földjéről egy boldogabb és békésebb hazába. Erről egy későbbi fejezetben bővebben szólnunk.

A ferences rendtartományok a török kiűzetése után, a nagy lélekaratás idején, valósággal versenyre keltek az új letelepedési helyek megszerzésében. Ez ugyan kisebb-nagyobb súrlódásokra adott okot, mert mindegyik féltékenyen örködött a maga „élettere“ felett. Valóban, a provinciák minden egyes zárdájának megvolt a maga körzete, vidéke, élettere, ahonnan alamizsnáját megszerezhetette, mert pusztán ez volt megélhetésük alapja. A kolduló Ferencrend akkor a szó igazi értelmében csak koldulásból élt. Amikor az egyes konventekből a páterek a közeli és a messzi vidék falvaiba, uradalmaiba rajzottak apostoli

munkájuk elvégzésére, mindenütt nyomukban jártak a testvérek, hogy a megérdemelt munka bérét a hívek önként felajánlott, természetben adott adományaiban összegyűjtsék.

Az egyes rendtartományok működési és koldulási területének kijelölése és háborítatlan megőrzése végett Rómában 1688. május 5-én, az aracoeli zárdában megtartott rendi nagy káptalan P. Lazari Antal definitor generálist küldte ki a magyarországi rendtartományokba az említett ügy kivizsgálására. P. Lazari, mivelhogy teljhatalommal volt felruházva, a galgóczi zárdában az érdekelt provinciálisok előtt kihirdette dekretumát, amelyben pontosan megjelöli az egyes provinciák terjeszkedési határvonalát. Ezt a döntést a Rend generálisa 1691-ben jóvá is hagyta. Így kimondotta, hogy a Boszna-Argentina-i provincia békésen birtokolhatja a budai, velikai, pozsegai, eszéki kolostort s mindazokat a zárdákat, amelyeknek jelenleg birtokában vannak, és új zárdákat csakis az érdekelt lakosságnak kérelmére és királyi engedéllyel építhetnek.¹² Buda, Velika, Pozsega, Eszék, mivelhogy külön van megemlítve, úgy tetszik, mintha vita tárgya lett volna a máriánus és Boszna-Argentina-i provinciák között. Mohács csak később 1693-ban került a két provincia érdekkörének keresztüüzébe.

Ugyanis a XVII. század végén egyidőben telepedtek le Mohácson a bosznita és ladiszlaita ferencesek.

1. Boszniták letelepedése.

P. Jákosich József rendi történetírónak megőrzött kézírata¹³ a bosznita ferenceseknek Mohácson

¹² Ramus viridantis olivae. p. 113.

¹³ Bozítkovic: Kriticki ispit popisa... 101. old. és *De conventu Mohacsiensi Liber Archivalis* p. 265. Gyöngyösi ferences levéltárban.

való letelepedését a következőképpen mondja el: „P. Radnics Mihály — szül. Kalocsán 1636-ban — rendtartományi főnök kormányzásának második évében 1686-ban a törökök félvén a császári csapatoktól, elfoglalták és megszállták a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére szentelt szrebrenicai zárdát. P. Kressevói Lukács házfőnök két rendtársával nem messze a zárdától elrejtőzött, hogy onnan szemmel kísérje a zárda további sorsát. Három hónapot töltöttek így rejtekhelyükön nagy izgalom és félelem közt. Amikor a császári csapatok Szrebrenicát megközelítették, a törökök a zárdából kivonultak s elmenekültek, és magukkal hurcolták P. Lukács guardiánt is, akit később hitéhez való állhatatos ragaszkodása miatt kegyetlenül meggyilkoltak.¹⁴ A másik két páter a templom tornyában talált menedéket. A törökök azonban, mielőtt elmenekültek volna, égő szalmakötegeket szórta szerte-szét, hogy az esetleg keletkező szél azokat felkapja és így a zárda és templom a tűz martalékává legyen. Tervük sikerült. A toronyban meghúzódó két páternek azonban semmi baja sem történt. Ezután közülük az egyik Dalmácia felé vette útját, a másik pedig a császári csapatokhoz csatlakozva, azok oltalma alatt Mohácsra jött, s itt letelepedve, lakást épített magának“.

Ez röviden a rendi krónikás feljegyzése, amelyből mindössze csak az tűnik ki, hogy az 1686 utáni években egy ismeretlen nevű Páter jött ide. Az év pontos megjelölésében segítségünkre van a felszabadító háborút részletesen taglaló történelem és egy 1693-ból származó okirat. Szekfű „Magyar Történet“ című munkájában¹⁵ olvassuk, hogy a Mohácsot is felszabadító *Bádeni Lajos*, Belgrád elfoglalása után, kü-

¹⁴ Martyrologium Seraphicum. 20. octobris. Bralics p. 152.

¹⁵ Magyar történet. IV. k. 215. old.

lön hadtesttel nyomult Hunyadi Mátyás óta először a Balkán-félszigetre, Dubicát, Kostajnicát Erdődy horvát bánnal együtt elfoglalta, a boszniai basát Bródnál döntően megverte, s végül Zvornik régi magyar várát is hatalmába kerítette“. Majd tovább: „a következő 1690-ik évben már új nagyvezér volt: Köplüri Musztafa, Mohammed fia, Ahmed testvére, aki a Köprüliek örökletes bátorságával támadólag lépett fel. Bádeni Lajos kezdettől fogva defenzívára szorított s amikor Thököly Apafi halála után a szultántól erdélyi fejedelemmé kinevezve Zernyestnél az erdélyi és császári hadat megverte és Erdélyt hatalmába kerítette, Lajos örgróf a szerbiai Jagodináról volt kénytelen egész seregével Erdélybe vonulni“.¹⁶ Szrebrenica a Boszniát Szerbiától elválasztó Drina-folyó balpartján fekszik, Jagodina pedig Szrebrenicával szemben a folyó jobbpartján. Ha az a névtelen szrebrenicai páter a császári csapatokhoz csatlakozott, akkor ezek Bádeni Lajos Boszniából kivonult csapatai voltak. Hogy hol, s mikor szakította meg útját a páter, mikor érkezett Mohácsra, és hogyan kezdte meg működését, arról meg egy másik okirat ad bővebb felvilágosítást.¹⁷ A 39 ívoldalra terjedő, 1698. június 27-ével keletkezett, hatalmas, latinnyelvű okmány tulajdonképpen annak a vádiratnak egykorú másolata, amelyet Radonay pécsi püspök kérelmére a szerémségi káptalan nyújtott be I. Lipót császárnak Jany Ferenc szerémi püspök és gróf Vechi generális ellen. Az okirathól megtudjuk, hogy Mohács városának 1686-ban a törökök kiűzetése után két meglehetősen megviselt katolikus temploma volt. Ezek közül az egyik Szent Katalin, helyesebben Szent Borbála-

¹⁶ U. a. 216. old.

¹⁷ Pécsi Püspöki Levéltár, 1693. 46 szám.

templom,¹⁸ a másikat az okmány kápolnának mondja, s ifjabb Szent Jakab apostol tiszteletére volt szentelve. Mivel e két megrongált templom akkori állapotában istentisztelet tartására nem volt alkalmas, azért az egyik török mecsetet alakították át templommá Szent Mihály arkangyal tiszteletére, amelyben eltemették a kiűzést követő török harcokban elesett főurakat. Úgy látszik azonban, mintha a Szent Mihály-templom egymagában elégtelennek bizonyult volna, s ezért a pécsi püspök — Radonay Mátyás, — akinek birtokához, mint püspöki város, Mohács is tartozott, a töröktől itthagytott fürdőépületet a körülötte levő telekkel együtt a ferencrendi barátoknak adományozta abból a célból, hogy a fürdőből templomot építsenek s hozzáláthassanak a vallási újjáépítés nehéz munkájához. S mivel a fürdő közelében nem volt plébánialak és mégkevésbé rendháznak való épület, a püspök meghagyta a mohácsiaknak, hogy az ép ott tartózkodó ferencrendi atyának egy kis házacskát építsenek. A mohácsiak azonban egyre húzták-halogatták az építés megkezdését s ezért a páter kénytelen-kelletlen beérte a szekcsői bíró, Szira Mátyás és helybeli fiúk és lányok segítségével, s jórészt ő maga, saját kezével épített magának lakóhelyül egy kis házikót. Ebből a tényből, ami egyezik Jákosich kéziratával, kitűnik, hogy a páter Szrebrenicáról nem hozott magával sokac híveket, hanem azok később jöhettek Mohácsra, mert különben a házikó felépítésénél nem hagyták volna magára. Érthető az is, hogy itt az első hónapokban nem talált megértő segítségre, hisz' a katolikus magyarok még a sziget nádasaiban és erdőségeiben lehettek, a városban levő reformátusok meg húzódoztak egy nyelvüket nem beszélő barátnak segítségére lenni.

¹⁸ Brüstle: Recensio ... Tom. III. p. 752.

Ki volt ez a páter? A mohácsi zárda rendház-főnökeinek a budai Archivumban¹⁹ meglevő névsorában az 1693-ik évben első főnökként Páter *Nemci Péter* szerepel. Így minden bizonnyal a boszniai Szrebrenicáról idekerült Páter Nimci Péterrel azonos, aki a kis rezidencia felépíttetése után társakat kapott, és első előljárójuk lett. A páter nevét — mint akkoriban általános szokás volt — a szlavóniai Bród melletti Nemci helységtől vette, amely helyiségben a ferenceseknek zárdájuk volt, és a török hódoltság idején IV. Mohamed szultánnak 1657-ben kiadott külön rendelete értelmében szabadon láthatták el ottani híveik lelki gondozását, a törököktől nemcsak megkímélt, de külön védett templomukban.²⁰ Ha már ottani híveiket kivételes szabadsággal gondozták, akkor természetes, hogy könnyen nevelhettek és szerezhettek onnan ifjakat rendtartományuk számára, amelynek székhelye, Argentina-Szrebrenica nem messze feküdt Nemcitől.

Ezt bizonyítja az 1693. július 2-án és 3-án Szebenikóban megtartott provinciai káptalan, amelyen a boszniai és magyarországi választók egyaránt résztvettek a guardiánátusok betöltésekor s szrebrenicai guardiánnak P. Nemci Pétert választották meg.²¹ Péter tulajdonképpen a Mohácsra menekült szrebrenicai konventnek került az élére, mert már P. Radnics Mihálynak 1685-től 90-ig tartó rendfőnöksége alatt Boszniában a szrebrenicai, gradovári, plumbói, visso-kai, salinari, modricai, és ramai ferences zárdákat a törökök teljesen tönkre tették és elpusztították,²² s csak *Matthaeus a S. Stephano* generálisnak 1699-ben

¹⁹ P. Kaiser Nándor szíves közlése nyomán.

²⁰ Brüssztle: *Recensio*... Tom. III. p. 899.

²¹ Bozítkovic: *Kriticki ispit popisa*... 108. old. A. Theca X. 3—4. és *Liber Archivalis* 2—3. old.

²² Bozítkovic: *Kriticki ispit popisa*... 105. old. *Kodex* B. 37.

kelt levelének vétele után²³ kezdték meg az elpusztított boszniai zárdák újjáépítését és megnyitását. Erre az átmeneti időre az elpusztított zárdák tagjai konventjeik jellegének megtartásával a török hódoltság alatt Szerémségben, Szlavóniában és Magyarországon levő plébániákra menekültek. Így a Tuzla-melletti gradováriak Bácsba, olovaiak Ilokra, majd Bajára, a tuzlaszentpéteriek Atyára, illetve Sarengrádra, a módru-siak Kapronczára, szrebrenicaiak pedig Mohácsra kerültek. Különben a sokacokról szóló fejezetben bővebben szólunk róla.

A jelzett káptalanon tehát nemcsak a szrebrenicai guardiánt választották meg Mohács székhellyel, hanem a gradovárit Baja, a tuzlait Sarengrad, a modrusit Kaproncza székhellyel. A Bácsba letelepült gradovári konvent 1705-ben szűnt meg s csak ettől kezdve szerepel a bácsi konvent.²⁴ Hogy mikor szűnt meg a szrebrenicai zárda konvent-jellege Mohácson, írásos bizonyítékaink nincsenek rá, de a legvalószínűbb, hogy 1699-ben, mert a zárdánkban meglevő mohácsi rezidencia első előljárójaként 1699-től 1702-ig *Joannes de Zombor* szerepel.

Szebényi György, a császári őrség mohácsi kapitánya, vallomásában még azt is elmondja, hogy az illető ferences atyát ő hozta magával Szerémségből, ahol a páter kénytelen volt útját megszakítani, mivelhogy Bádeni Lajos nem Belgrádon keresztül sietett Erdélybe, mert azt közben a szultán visszafoglalta, hanem a szerémségi Dunán keresztül, és saját házában adott neki ellátást mindaddig, amíg a gyermekek segítségével a lakást magának fel nem építette.

A ferences páter nem sokáig lakhatott sajátkezű-

²³ U. ott. 113. old. és Liber Archivalis 23. old.

²⁴ U. ott. 103. old. és Liber Archivalis 264. old. De Conventu Bácsiensi, és Fermedzin: Chronicon 53. old.

leg épített kis házikójában. A mellette levő török fürdő boltíveire ugyanis ketten formáltak jogot: a zsarnok és garázda *Jany Ferenc*, Mohács püspöki város bérlője kocsmát akart a fürdőből alakíttatni, *Pledfer Ferenc*, gabonabiztos, pedig 1691-ben gabonaházat szeretett volna a fürdőépület anyagából építeni. *Jany*, bár 100 tallérjába került, lefoglalta magának a fürdőt, a pátert egyszerűen elkergette cellájából, a fürdőből korcsmát s az elkergetett páter cellájából söntést alakíttatott, mely a tanukihallgatások idején még fennállott.

Itt kapcsolódik be egyúttal a fürdőépület történetébe a mohácsi elhagyott katolikus templomok sorsa. *Jany* tudta, hogy *Pledfernek* a gabonaház építéséhez anyagra van szüksége s azért, csakhogy a fürdőt megmentse a lerombolástól, 100 imperiál aranyat adott a biztosoknak, s figyelmüket *Nagy Péter* nevű intézője révén az elhagyott templomokra irányította, s lerombolásukat ajánlotta. A 100 imperiál megtette hatását. A fürdő lerombolását, amelyet akkor már megkezdték, abbahagyták, s helyette *Szent Borbála* és *Szent Mihály* templomait és *Szent Jakab* kápolnáját rombolták le, hogy anyagot nyerjenek a gabonaház építéséhez. Az okirat még azt is feljegyzi, hogy a lerombolt templomokat egy kis költséggel könnyen ki lehetett volna javítani és használatba venni. *Brüsztle* pedig azt írja könyvében, hogy a *Szent Borbála*-templom fundamentumának egyrészén a kálvinisták mai házai állanak, a fundamentum másik részét pedig kiásták és lakóházak alapjaiba építették.

A bosznita ferencesek pedig (közben létszámban megerősödve) kénytelenek voltak a mostani reformátusoktól lakott városrészben a Dunához közel valahol új templom építésébe kezdeni, amelyet Magyarország-

hoz való örök hűségük kifejezéseképpen Szent István király tiszteletére szenteltek.

Hogy melyik évben kezdték meg a zárda és templom építését, csak találgatásokra vagyunk utalva. *Radonay M. Ignác* püspök ugyanis 1694. január 14-én Pécssett keltezett és a mohácsi hívekhez intézett levélben, ezeket írja: „Úgy értesültem, hogy a mohácsi plébános elhunyt az Úrban. Nyugodjék békében. Amen. Közben Mohács városába küldöm P. *Svakovits Antalt*, hogy további rendelkezésemig, mint buzgó plébános, lelkigondozástokat intézze, s remélem, hogy egy másik boszniai páter, aki az ottan szükséges nyelvekben járatos, segítségére lesz P. Antalnak. És eltökélt szándékunk, hogy a Boszna-Argentína-i rendtartomány pátereinek mihamarább rezidenciát építsünk, ami az ottani híveknek is üdvös és hasznos lesz. Ezzel a rendelkezésünkkel senki se merészeljen ellenkezni vagy szembeszállani, és az említett P. Antalnak s társának mindenki tisztelettől áthatott engedelmességgel adózzék a kánonokban foglalt büntetéseknek terhe mellett“.²⁵

Ebből a levélből megtudjuk, hogy Radonay püspök a boszniai ferenceseknek kilátásba helyezte rezidenciájuk felépítését. Megvalósítani azonban már nem tudta nemes szándékát, amint az a következő okmány szövegéből kitűnik, de a zárda és templom építéséhez szükséges telket mégis kijelölhette és nekik adományozhatta.

A bosznita páterek 1719-ben a következő levéllel fordultak ugyanis *Nesselrold V. Ferenc* püspökhöz: „A legalázatosabban kérjük Kegyelmességedet, fogadjon jóindulatú pártfogásába bennünket, akik már régóta rendelkezünk Mohácson telekkel és Excellenciád földesuri elődeitől írásos engedélyt is kaptunk

²⁵ Liber Archivalis. 5. számú okmány. Gyöngyösön.

zárda és templom építésére, ezek az írások azonban a városnak (1704—1705-ben) felgyújtása és elpusztulása alkalmával elvesztek ugyan, de a békének az egész országban való helyreállítása után, élvén a feltételes engedéllyel, hozzáláttunk a megkezdett építkezések folytatásához, ami Kegyelemsségedet — amint jól megértettük — arra bírta, hogy szigorú utasítással letiltsa az építkezést. Miért is alázatosan kérjük Excellenciádat, fogadjon be minket kegyeibe és adja meg hozzájárulását a nevezett helyen megkezdett templom és kolostor építésének befejezéséhez, ami legfőbb igyekezetünk, minthogy minden összegyűjtött alamizsnánkat építési anyagok beszerzésére fordítottuk s ezek máskülönben tönkremennének“. A püspök e levél hátlapján adta meg válaszát. „Hogyha a nevezett páterek írásos engedélyüket felmutatni már nem tudják, legalább tanukkal igazolják elődeinktől kapott letelepedési engedélyüket, és ha a mohácsi meg a környékbeli plébánosok véleménye és információja ebben az ügyben hozzám beérkezik, adom majd további utasításomat. Pécs, 1719. dec. 7-én“.²⁶

Hogy milyen tanukkal igazolták az atyák írásbeli engedélyük elnyerését s milyen információkat adtak az említett plébánosok, erre vonatkozólag írásos dokumentumaink nincsenek. Csak egy bizonyos, amint később látni fogjuk, 1724 előtt az atyáknak el kellett hagyoniuk alsódunaparti otthonukat.

2. A ladiszlaiták letelepedése.

A lázári döntés után a Szent László magyar királyról nevezett horvát rendtartomány feljogosítva érezte magát arra, hogy Máriagyúd, Siklós, Szigetvár és Pécs után, Mohácson is letelepedjen, bár hajdan itt nem volt kolostoruk, de a törökvilágban sokszor

²⁶ Liber Archivalis. 6. számú okmány.

az ő rendtagjaik is vezették Mohácson és környékén a plébániákat.²⁷ Méltányosnak tetszett, hogy a lelkészkedést itt újra ők végezzék és letelepedjenek. 1693-ban ide is költöztek és a város északi részében a Szent Kereszt tiszteletére egy kis egyházat építettek, s megkezdték a lelkipásztorkodást. 1695. november 20-án a ladiszlaita kolostorok ingatlanának ügyében kiküldött bizottság itt is megjelent, és úgy találta, hogy a székház igazgatása évenként körülbelül 100 tallér jövedelmet hoz, azonkívül van a székháznak még a töröktől itt hagyott darab szőlője, földje és rétje.²⁸ 1696-ban P. Klarics Maximilián provinciális egy hosszú beadványban kéri a királyt, hogy erősítse meg őket a székház birtokában. Ez azonban csak két évre rá 1698-ban történt meg.²⁹ Még mielőtt a királyi jóváhagyás megtörtént volna, P. Klarics provinciális panaszt tett Radonay Mátyás pécsi püspöknél a bosznita ferencesek ellen, akik a lázári döntés ellenére építenek templomokat, székházakat, plébániákat a ladiszlaita csoportnak kijelölt területen.

A bosznita ferencesek meg a maguk igazát bizonyították. Hangoztatták, hogy a ladiszlaiták a mohácsi rendház építésével mintegy közéjük ékelődtek és a területi összefüggést a budai, dunaföldvári és egyéb konventjeik között megszakították. Ők erősebb jogot formáltak rá, mert azt mondták, hogy a török világban itt lelkészkedő ferencrendiek nem ladiszlaiták, hanem boszniták voltak.

Radonay püspök, aki dubrovicai (Varasd m.) születésű volt és később 1670-ben zalavári apáttá történt kinevezése óta a ladiszlaita ferenceseket jól ismerte, — a mohácsi ferencesek házi perében a ladisz-

²⁷ Ladiszlaiták: Ladula V. Z...

²⁸ Ladula V. Z.

²⁹ Ladula V. Z.

laiták pártjára állott és P. Klarics Maximiliánnak I. Lipót királyhoz felterjesztett kérelmét olyan formában pártfogolta, hogy a király csak a ladiszlaitáknak adjon engedélyt a kolostor építésére Mohácson, mint-hogy ők voltak itt az elsők. Az engedélyt megkapták tehát ők is, de ez a bosznitáknak 1691-ben elnyert királyi engedélyét nem hatálytalanította. Hogy a rendi fórumon is nyerjenek, a ladiszlaiták P. *Buzjácovics Eleket* küldték Rómába, aki 1700. június 12-én a szerzet egyetemes kormánytanácsa előtt igyekezett is rendtartományának jogait érvényesíteni, és tiltakozott a bosznita ferencesek az ellen az eljárása ellen, hogy az ő akaratak, illetve tiltakozásuk ellenére Mohácson rezidenciát építettek. A boszniták is a római rendi központhoz fordultak panaszaikkal. Az egyetemes rendi tanács a kölcsönös panaszok meghallgatása után úgy döntött, hogy a boszniták megtarthatják mohácsi székházukat, de a ladiszlaitáknak sem kellett eltávozniaok. A plébániát ők vezették. Három nyelven hirdették az isteni ígét és szolgáltatták ki a szentéseket. 1694-től 95-ig P. *Simoncsics Márton* a plébános, 1696-ban P. *Kovácsics Krizosztom*, 1697-től 98-ig ismét P. *Simoncsics Márton*, 1699-ben P. *Barics Márk*, 1700-tól 02-ig P. *Purgarics Ferenc*, 1703-ban P. *Schmatz Rafael* áll a plébánia élén. 1704-ben a magyarok és szerbek között kitört ádáz háborúban a szerbek a máriagyúdi, siklósi és pécsi rendházak elpusztításakor a mohácsi két rendházat is felgyújtották és lerombolták. A ladiszlaiták Pécsre, a boszniták Atyára (Sárengrad) menekültek, ahol a zárdát rendbehozták és a jogfenntartás kedvéért magukat mohácsi konventnek nevezték.³⁰ 1708-ban a konventhez nyolc miséspap tartozott, de három közülük mint lelkes a szerémségi plébániákon működött,³¹ 1709-ben

³⁰ Starine XXII. 54.

³¹ Starine XVII. 94.

költözhetek vissza Mohácsra. A ladiszlaiták, bár 1709-ben jöttek vissza, csak 1715-ig vezethették már a plébániát. Ebben a néhány évben P. *Sellyei Dömötör*, P. *Babos Imre* és *Véghelyi Gáspár* szerepelnek a mohácsi hívek megbízott lelkészei között. Ekkor végleg eltávoztak innen.³²

Radonay Mátyást 1703. évi elhalálozásával *Nesselród Vilmos Ferenc* (1703—1734) követi a püspöki székben. Nesselród V. Ferenc 1652-ben Westphaliában született. Mint ifjú a katonai pályára lépett, ahol kortársainak vallomása szerint a tábornoki rangot is elnyerte. Később a katonai pályának búcsút mondott, kölni kanonok lett s felvette az alszerpapi rendet. Lipót császár és király a B. Szűz Máriáról nevezett székesfehérvári prépostságot adományozta neki. Bécsben mint a császári és királyi udvar tanácsosa több egyházpolitikai küldetésben tűnt ki. 1703. április 19-én királyi dekrétummal pécsi püspökké nevezik ki, s 30 éven át kormányozta egyházmegyéjét. Mint püspök, Tolna, Baranya és Vukovár legfőbb zászlósuri méltóságát is elnyerte. 1710. július 21-én Róma megerősíti püspökké való kinevezését s a következő évben egymásután veszi fel a szerpapi, áldozópapi rendet, majd szeptember 24-én Kalocsán püspökké szentelik. Nehéz körülmények között kezdte meg apostoli tisztét. A szerbeknek Baranyába való betörése és vandalizmusa, valamint a kálvinisták lázadása, a vármegye déli részén a templomokat elpusztította és romhalmazzá tette. Az újjáépítés munkáját teljesen előlről kellett kezdeni. Neki is, mint nagynevű elődjének, a szefzetesek, főként a ferencesek voltak segítőtársai, amiről maga tanuskodik 1712. június 20-án

³² Dr. Karácsonyi János: *Szent Ferenc Rendjének Története Magyarországon 1711-ig*. Bp., 1923 két kötet. II. köt. 301—375.

Pozsonyban kiadott levelében, amikor elismerését fejezi ki az obszerváns Boszna-Argentína-i rendtartomány atyáinak, hogy egyházmegyéjének dráváninenni és drávántúli plébániáit vezették, a legnagyobb készséggel és örömmel járul hozzá, hogy azokat továbbra ismert buzgóságukkal ellássák (kivéve a mohácsi plébániát, amellyel szemben a ladiszlaiták és bosznita rendtagok közt felmerült ellentétek és kellemetlenségek miatt fenntartással kíván élni), azzal a kikötéssel, hogy a rendi előjáróság vagy személyesen vagy írásban terjessze fel a mindenkori személyi változásokat az egyházmegye általános helynökének s alávéssék magukat a kánonok előírta dolgokban a Főpásztornak.³³

Hogy valóban fenntartással élt a püspök a mohácsi plébánia betöltését illetőleg, kitűnik abból, hogy a ladiszlaitáknak Pécsre való eltávozása után 1714-ben P. *Scheimann László*, pécsi pálosrendi szerzetest küldte ki a mohácsi plébániára, aki azonban csak 1719-ig maradhatott itt, mert tartós és súlyos betegsége miatt kénytelen volt visszatérni zárdájába. Betegsége utolsó éveiben és az első világipap-plébánosnak 1721-ben történt kinevezéséig a mohácsi zárdakönyvtárban megőrzött kereszteltek és eskedtek anyakönyvének tanúsága szerint a bosznita ferencesek álltak a plébánia élén. Mégpedig 1717-ben P. *Nimczy Mihály*, 1718—21-ig P. *Kressevich Bernardin*.

Nagy kár, hogy a törököktől való felszabadulás utáni első évtizedekben nem volt folytatólagos és zavartalan a plébánia vezetése, mert így Mohács lakóinak vallási és nemzetiségi statisztikáját alig lehet összeállítani anyakönyvek és anyakönyvi feljegyzések hiányában. A már említett s könyvtárunkban őrzött keresztelési anyakönyvben 1710-től 1722-ig szereplő

³³ Ramus viridantis olivae. Pars I. p. 161.

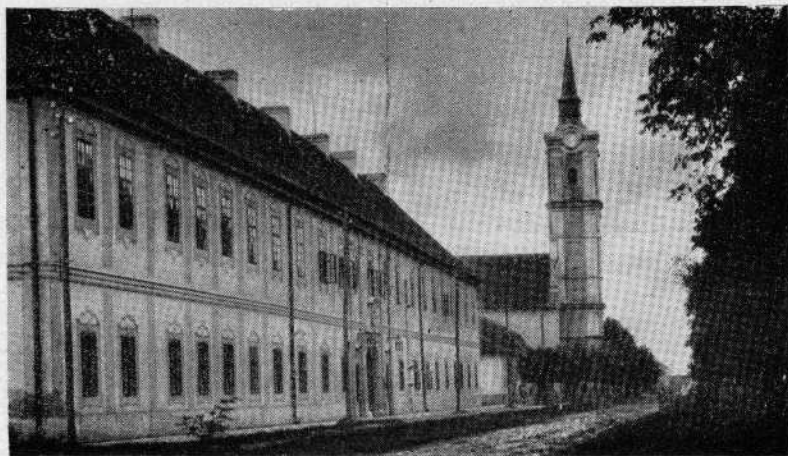

Balra:

A mohácsi zárda-
templom belseje.

Lent:

A püspöktemplom a
püspöki palotával, a
jelenlegi városi gimnáziummal.

**Klimó György pécsi püspök
a mohácsi ferencesek halhatatlan emlékéjé jótévője**

adatok is — melyek pedig nagyon is hiányosak, mint-hogy 1728-ban P. *Legenovich Ferenc* cédulákról másolta le az adatokat egy könyvbe, — egészen más képet nyújtanak a város akkori lakóinak a számáról és vallási megoszlásáról. Ha csak az 1711-ben végzett összeírást vesszük, amely 44 lakost tüntet fel,³⁴ akkor az 1710—11. évi anyakönyvben a 44 lakóson felül még ez a 12 családi név is szerepel: *Beresac* (Béregi) *Mihály*, *Tóth Ferenc*, *Csordás Márk*, *Gelincser*, *Kalkanovich István*, *Dudás András*, *Varga Ferenc*, *Mészáros István*, *Vargha János*, *Anekich Pál*, *Monostorác Tamás*, és *Todora Jakab*. Pedig még ez az anyakönyv sem teljes, mert amikor 1710. március, április, augusztus, november hónapjaiban 10 keresztelés van jegyezve, 1711-ben mindössze kettő, ez is március hónapban. Úgy látszik, abban az időben külön cédulákra (ilyen cédula a pergamentes kötésű anyakönyvben most is benne van) jegyezték fel a keresztelést, esketést és halálozást mind helyben, mind vidéken. Nem csoda, ha így elkallódtak. *Zlabur János* világipap-plébános volt az első, aki 1721-től kezdve rendszeresen vezette az anyakönyvet.

3. A belvárosi Szent Kereszt-templom építése.

Amikor a bosznita ferencesek, amint már említettük, a város déli részén a Dunához közel építenek Szent István király tiszteletére templomot, Nesselród Vilmos pécsi püspök a ladislaitáktól megkezdett, de félben hagyott Szent Kereszt-templomot 1718-ban tovább folytatja, illetve újjáépítteti. A megrongált falakat lebontatja és újakat emeltet a régi fundamentumra, bevakoltatja és kívül-belül bemeszelteti. A tetőt zsindellyel fedik. A templom szentélye és a hozzá-

³⁴ Fölker: Mohács története. 50. old.

tartozó sekrestye, amint azt a vizitációs feljegyzések leírják, boltíves, de nem téglából, hanem gyalult deszkából formálva, a hajónak síma mennyezete ugyancsak deszkából volt. A három oltár lábazata égetett téglából készült. A főoltár képe a Szent Kereszt feltalálását ábrázolta Szent Ilona alakjával. A két mellékoltárt is kartonra festett szentkép díszítette. A fából faragott szószéken a négy evangelista és középen Assisi Szent Ferenc festett képe volt látható. A szószék felett meg a Boldogságos Szűz képe függött. A templom említésre méltó kincse egy nagyon szép és elég nagy ezüst cibórium volt hozzávaló köpenykevel, amelyet Jozefin császárné ajándékozott a templomnak.

Hogy hol állott a plébániatemplom, a feljegyzések nem említik, de minden valószínűség szerint a mai Szent Mihály-templom helyén, amely akkoriban még a város közepén volt, csak később került mindig közelebb a Duna partjához, miután a víz sodra a partot mindig jobban és jobban elmosta és elszakította. A templom nem épülhetett nagy gonddal és még kevésbé körültekintéssel, mert 1728-ban már összeomlás fenyegette. A nedves talajba épített fundamentum süppedni kezdett, erre a falazat megrekkant, a szerkezet meglazult, a zsindeletető is elkorhadhatott, úgy, hogy 1733-ban szükségessé vált a teljes és alapos renováció, amelyet Nesselród püspök bőkezűsége és a hívek hozzájárulása tett lehetővé.³⁵

4. Költözködés a külvárosba.

Alighogy felépül a Szent Kereszt temploma, a ferencesek a dunapartról még 1724 előtt ünnepélyesen körmenetileg a városon kívül a püspökpalotától

³⁵ Brüstle: Recensio ... Tom. III. p. 752—753.

északra, a királyi út melletti helyre jönnek, ahol jelenleg is vannak, és hamarosan hozzálátnak rezidenciájuk és Szent István királyról nevezett templomuk felépítéséhez. Nem tudni, milyen okból, milyen kényyszerítő hatásra jöttek ide. Valószínű, hogy az egyházmegyei hatóság rendelkezéséből, amit az a tény is alátámasztani látszik, hogy P. *Kutjevicsanin András*, akkori provinciális, 1723-ban Rómából a nagy rendi káptalanról visszatérve Bécsben és Pozsonyban öt hónapot töltött, hogy az ott tartózkodó Bacsics boszniai és Nesselród pécsi püspökkel megbeszélje a vukovári, mohácsi és a Szerémségben levő virnicai zárdák, templomok s plébániák ügyét.³⁶ De lehet, hogy templomuk tűzvész alkalmával elhamvadhatott, mert az elhagyott templom omladékai a feljegyzések szerint még 1766-ban láthatók voltak.

Erről hat mohácsi lakos írásos bizonylata tanuskodik ilyképen: „Mi, alulírottak, lelkiismeretünk szerint tanuskodunk, hogy jelen voltunk, amikor a Boszna-Argentína-i rendtartomány páterei körmenetileg mostani helyükre vonultak és ünnepélyesen elhelyezték a templom alapkövét, amely aktusnál emlékezetünk szerint még *Platzer*, a város javainak császári felügyelője, és *Smerling*, gabonabiztos is résztvett. Mohács, 1924 jan. 15-én. *Palikucha János*, *Cselinácz Péter*, *Dugatski Balázs*, *Karsikapa*, *Kolutácz János* és *Szidonya Jakab*“.³⁷

Az építkezéseknél elháríthatatlan nehézségek merültek fel. Az atyák a mohácsi letelepedés általános engedélyének birtokában elégségesnek tarthatták az új helyen való építkezéshez a város birtokát kezelő császári felügyelőségnek a hozzájárulását. De amikor

³⁶ Bozítkovíc: Kriticki ispit popisa ... Fermedzin: Chronicon p. 57. és Gams Pius B serius epporum. ecclesiae Cath. Ratisbonae. 1873. p. 377.

³⁷ Liber Archivalls. 10. számú oklevél.

rezidenciájuk és templomuk már félig-meddig elkészült, váratlanul a pécsi püspök letiltó rendelkezésére kénytelenek abbahagyni. Hogy a letiltó rendelkezés okát megértstük, tudnunk kell azt, hogy a pécsi püspökség birtoka, amelyhez Mohács is tartozott, akkoriban per alatt állott, és Nesselród püspöknek igen kemény harcot kellett vívnia a püspöki birtokok viszszerzése érdekében a megyével, Pécs városával, a katonai közigazgatással, sőt magával a pécsi káptallal is. Az építkezés letiltásával nyilvánvalóan kifejezésre akarta juttatni a mohácsi birtokhoz való maradéknélküli jogát, még ha az a nincstelen kolduló ferenceseket érzékenyen és anyagilag sujtotta is. Lelkipásztori munkájukban azonban nem gátolta őket. Hasonlóképen jártak a pécsi dömés szerzetesek is. Sorsukba beletörődve szívós kitartással a jobb jövő reményében tovább folytatták lelki munkájukat. Félig kész házban laktak és az esőzések következtében zsuppal fedett megrongált kápolna egyik szögletében miséztek, és hogy eső ne érje a szent áldozatot, ponyvákat terítettek az oltár fölé.³⁸

Ilyen áldatlan helyzetben, miközben a sokacok bevándorlása egyre tartott és szükségessé vált már nagyon is egy rendesebb és nagyobb méretű templom, a rendház páterei 1731-ben a következő levélben fordultak Nesselród püspökhöz:

„Nagyméltóságú Püspök Úr, kegyes Jótevőnk! Mint Excellenciádnak szerzetesi mivoltunkban legalázatosabb káplánjai, mély hódolattal járulunk kérő sorainkkal kegyes színe elé. Az az épület, amelyet Mohács városában Excellenciád jeles birtokán magunknak rezidenciaként az istentisztelet előmozdítása céljából építeni megkezdtünk, de Excellenciádnak le-

³⁸ *Protocollum Provinciae Capistranae*. Tom. I. 158. Gyöngyös.

tiltó rendelkezése folytán (amelynek a provincia magát a legalázatosabban és a legnagyobb készséggel alávetette) abbahagytunk, közel van már a végpusztuláshoz és a sok fáradsággal, és költséggel előteremtett építési anyag is tönkrement. Bizalommal kérjük Excellenciádat, felejtse el a multban történeteket és engedje meg a zárda és templom építésének folytatását. Bevalljuk, hogy elődeink súlyos hibát követtek el, amikor nem kérték ki Excellenciádtól sem mint az egyházmegye legfőbb hatóságától, sem mint a város földesurától a zárda építéséhez megkívánt engedélyt. Évekig tartó türelmes várakozással és a beszerzett építési anyagok megrongálásával eleget bűnhődtünk. Hisszük, hogy Excellenciád alázatos kérésünket nem utasítja el. És szabad legyen ráemlékeztetnünk arra, hogy nagybátyját, gróf *Géhlen* tábornokot, aki a keresztény hitért vívott ádáz küzdelemben dicsőséggel elesett s akit pétervárad-i templomunk kriptájában eltemettünk, Excellenciád sürgető kérésére exhumáltattuk, s vállaltuk emiatt az ottani legfelsőbb katonai karancsnok, *Rudolfin* generális legsúlyosabb üldöztetését.

Teljes bizalommal kérjük Excellenciádat, kegyeskedjék ismert jószívúségével és mindenkin segíteni tudó és segíteni kész áldozatosságával támogatásunkra sietni, mint olyanoknak, akik tagjai vagyunk annak a provinciának, amelynek fiai itt a török megszállás másfélévszázados idején a katolikus hit terjesztéséért és fenntartásáért oly sok üldöztetést, gyalázatot, vesszőztatást, börtönt és halált szenvedtek, főként szűkebb hazájukban, Boszniában, — hogy a megkezdett épületeket nemcsak tovább folytatni legkegyelmesebben engedélyezze, hanem pártfogásába is venni kegyeskedjék bennünket“.

Nesselród püspök 1731. október 30-án Bécsben

kelt levelében helyt adott a kérelemnek, s megengedte a zárda és a templom továbbépítését, és biztosította őket a kolduló szerzetnek kijáró minden kiváltság megadásáról.³⁹

A munka, az építkezés folytatása most már megindulhatott, de csak lassú ütemben. Mert nemcsak a régít kellett ott folytatni, ahol abbahagyták, hanem évek alatt az időjárás viszontagságának kitett falakat lebontani, az elpusztult anyagot pótolni és a hívek számának folytonos növekedésével az egész épület szerkezetét megnagyobbítani. A helybeli katolikusság addig is igénybevett segítsége elapadhatott és az új telepések a maguk gondjával és szegénységével voltak elfoglalva. A mohácsi és környékbeli uradalmak dícséretes támogatása meg elégtelen volt. Ép ezért a rendház 1735-ben kényszerül *Bachich de Lach Gábor*, a pécsi egyházmegye általános helynökéhez fordulni, hogy jó emberüknek, *Sikesdi Ferencnek*, az egész egyházmegye plébániáira szóló gyűjtési engedélyt kieszközöljék.

A mohácsi hívek igen gyenge anyagi helyzetére és nagy szegénységére vall egy 1725. szeptember 30-án, a zárda anyagi ügyeinek felülvizsgálására kiküldött rendtartományi bizottságtól felvett hivatalos jegyzőkönyv, amely bevezetésében elmondja, hogy a Szent István királyról elnevezett rezidencia a városnak tisztán katolikusoktól lakott részén fekszik, hat páter tartózkodik a rendházban, aki a nép nagy szegénysége és az alamizsna elégtelensége miatt alig tud megélni. Majd a tíz pontba felvett anyagi természetű kérdésekre adott válaszból megtudjuk, hogy a ház misealapítványokkal egyáltalán nem rendelkezik. Évenként a fizetett csendes szentmisék száma mindössze 200. Inगतlanaik sincsenek, az egy szöllőt

³⁹ Ramus viridantis olivae...

kivéve, amely a rendtagok ellátását szolgálja. Az apostoli szindikusnál (a rendház vagyon- és pénzkezelője) van négy lovuk, amelyet nagy szükségben a bekerített kert és szőlőbirtok megmunkálásánál és lelkipásztori kiszállások alkalmával vesznek igénybe.

Sikesdi Ferenc pénzgyűjtésének eredményéről közvetlen adataink nincsenek, csak a zárda sokác nyelven vezetett kiadási-bevételi naplójában szereplő összegekből következtethetünk, hogy kielégítő lehetett, mert a gyűjtés első évében közel 700 forintot fizettek ki a beszerzett anyagok: égetett téglá, mész, homok, deszka, gerenda, cserép, nád, stb. fejében, és a különféle iparosoknak. A pécsi, eszéki, nasica, budai zárdáktól kölcsönvett pénzeket is lassan törlesztették. 1743-ban készülhetett el a mainál kisebb és természetesen egyszerűbb kivitelű templom a toronnyal és zárdával együtt. A templomban Szent István király főoltárán kívül a Boldogságos Szűz Mária is kapott oltárt külön e célra a torony alatt berendezett kis kápolnácskában.

1741-ben gróf *Berényi Zsigmond* pécsi püspök (1735—1748) a zárdát az esztergomi hercegprímás közvetítésével és ajánlásával Mária Terézia császárnő és királynőnek megerősítés végett felterjesztette.

1750. március 19-én a velikai zárdában kánonszerűleg megtartott időközi rendtartományi kongresszus a mohácsi rezidenciát hivatalosan konvent rangjára emeli, amelynek első guardiánjává *P. pleterniczai Stetich Miklóst* és első vikáriusává *P. Koroda Lászlót* nevezi ki.

5. Klimó püspök, a zárda legnagyobb jötevője.

A pécsi püspökök Radonay M. Ignáctól kezdve mindenkor a legnagyobb jóindulattal és anyagi támogatással siettek a mohácsi zárda megsegítésére év-

századokon keresztül, egészen a mai napig. Mégis a pécsi püspököknek mint a zárda jótevőinek sorában kimagaslik *Klimó György*, akinek nevéhez fűződik mostani zárdánk és templomunk felépítése. Csak az ő hosszú éveken át is apadhatatlan pénzbeli és anyagi adományaival tudták az akkori házfőnökök az első zárda és templom már-már összeroskadni készülő épületét időtállóvá, tartóssá átalakítani és újból felépíteni, hogy a rendtagok — a később is felmerülő kisebb-nagyobb tatarozási gondoktól eltekintve — nyugodtabban és biztosabban vehessenek részt a világi papság lelkipásztori munkájában helyben és messze vidéken.

Csak a mohácsi rendház háláját akarjuk leróni a messze évszázadok távlatából, amikor halhatatlan emlékü nagy mecénásunk rövid életrajzát adjuk olvasóinknak.

Klimó György pályája a kis nyitramegyei Lopussó falucskából ívelt a pécsi püspöki székig. A kuruc korszak ellanyhuló napjaiban 1710-ben született. Már gyermekkorában megtéveszthetetlen jelét adta a tudományok szeretetének és egyházi hivatásának, amelynek útjában azonban ott állott leküzdhetetlen akadályként szüleinek nagy szegénysége és nincstelensége. Az isteni Gondviselés olyan hivatástudattal és akaraterővel áldotta meg, hogy szembeszállt minden nehézséggel, s elgyalogolt Pozsonyba, és együtt látogatta a kis szemináristákkal az előkészítő iskolát. Kortársai mondták róla, hogy nélkülözése és éhsége idején nem resteltett cserépfazékkal a kezében házról-házra járni, hogy a legszerényebb ennilalót összekoldulja. Oktatói hamar felfigyeltek rá. Szorgalma, szerénysége megnyerte tetszésüket és hamar felvették a kisszemináriumba, majd később az esztergomi nagyszemináriumba jutott, ahol a filozófiai és

teológiai tanulmányokat a legszebb eredménnyel végezte el. *Eszterházy Imre* primás 1735-ben pappá szenteli. Rövid ideig Vedrődön és Vágújhelyen káplánoskodik, majd titkárként kerül a primási aulába. 1737-ben pozsonyi kanonokká nevezik ki. 1741-ben mint Eszterházy primás oldalkanonokját Esztergomban találjuk. Ettől kezdve egymásután érik a magas egyházi kitüntetések és megbízatások. 1751-ben Mária Terézia pécsi püspökké nevezi ki, amit a római Szent-szék még az év november 15-én jóvá is hagy és megerősít. 1752. március 5-én *Klobusitzky Ferenc* kalocsai érsek Budán püspökké konszekrálja Klimót.

Püspökségének ideje gazdag főpásztori alkotásokban. Aki kis diák korában cserépfazékban koldulta össze mindennapi eledelét, mint püspök nagy egyházi vagyonnak a rendelkező ura, aranyszívéből csak úgy szórja a gazdag adományokat. Egymásután állítja fel az új plébániákat, a templom és paplak építését hathatósan mozdítja elő. A kis papnövendékek számára újonan épített kisszemináriumot megnagyobbítja és a növendékek számát felemeli. A kétéves teológiát négy évfolyamúvá bővíti. Mindíg nagy gonddal és szeretettel vette körül egyházmegyéje jövődő papjait. A szemináriumi előadásokon és vizsgákon gyakran vesz részt, még akkor is, amikor a szélütéstől lába megbénul és tolókoksin tud csak eljutni hozzájuk. Szívesen látja vendégül asztalánál egyházmegyéje tudós papjait. Saját 15.000 kötetből álló könyvtárát 1744-ben a nagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé teszi. Ösztönzésére *Koller József* püspöki könyvtáros megírja a pécsi püspökség történetét. Ezeknek a köteteknek megjelenését és kiadását a nagy főpap már nem élte meg.

Számos plébániai templom és paplak mellett éke-sen beszél további nagy alkotásairól a nádasdi szép

püspöki nyárilak a kápolnával és parkkal, a pécsi és a megnagyobbított és gazdagon bebútorozott mohácsi rezidencia.⁴⁰

A mohácsi ferencesek iránt táplált nagylelkűségéről és jószívűségéről beszéljenek most a zárda krónikásának történelmi hűséggel megírt feljegyzései:

6. És a krónikás tovább beszél . . .

1755. január 27-én Klimó György pécsi püspök magas látogatásával tiszteli meg zárdánkat és leereszkedő nyájassággal kedvesen elbeszélget a páterekkel. Június 6-án a rendtartományi főnök az újonnan megválasztott házfőnökkel hajón 17-én érkezik Mohácsra és másnap tisztelgő látogatást tesz a palotájában tartózkodó Klimó György püspöknél, ki 8-án megjelent a templomunk kórusán végzett közös karimán s utána a provinciálist kereste fel szobájában s vele egy órán át bizalmasan elbeszélgetett.

1756-ban P. *Grubissich Kajetán* házfőnök a már dűledező templomot restauráltatja és formásabbra alakíttatja, amennyiben a templomnak már korhadó nád-tetőzetét lebonttatja és zsindeellyel fedeti be, a zárda folyosóját téglával rakatja ki, s más hasznos és szükséges munkálatokat foganatosít. Klimó püspök úr a rendház iránti szeretettől és nagyrabecsültéstől indítatva 5000 drb. zsindelety ajánl fel a templom már megkezdett restaurálására. Nagy örömeinkre szolgál — írja a ház szorgalmas krónikása —, hogy a nevezett püspök, valahányszor Mohácsra jön pihenés s felüdülés céljából, mindenkor meglátogat bennünket. Délelőttönként templomunkban szentmisét hallgat, s utána, de sokszor délutánonként is, el-elbeszélget a

⁴⁰ Brüssztle: Recensio . . . Tom. I. pag. 499—503.

guardiánnal s a többi atyával, s gyakran hívja meg őket asztalához.

1757. április 24-én tartja meg palotájában a Főpásztor a nevenapját, ezzel az alkalommal százezer téglát ajándékoz a zárdának, amelynek szükséges átépítését június 20-án meg is kezdték. Ebben az évben, miután a rendi nagykáptalanon az ügyet előzetes tárgyalások alatt alaposan megvitatták, megjelenik a pápai breve, amely kimondja és elrendeli, hogy hosszú időn át Boszna-Argentina néven szereplő rendtartományunk ezentúl *Kapisztrán Szent János* nevét fogja viselni.

1760-ban P. *Zrimich József* kerül a rendház élére. Házfőnöksége alatt felépül új fundamentummal és a régi falak lebontásával a zárda délre eső szárnya, ugyancsak Klimó püspök bőkezűsége folytán, aki az építkezés négy éve alatt a kőművesek és munkások teljes bérét fizette, nemkülönben a szükséges építési anyagot ajándékozta, és még sok más dologban mutatta ki áldozatos jóságát.

1764-ben P. *Allassich Jakobot* választja meg a rendtartományi káptalan a mohácsi zárda guardiánjává. Az ő nevéhez fűződik a templom megnagyobbítása, amit ismét csak a rendház nagy jótevője, Klimó püspök kiapadhatatlan áldozatossága segített a megvalósításhoz. Két éven keresztül maga viselte a tetemes kiadásokat.

1771 virágvasárnapján Klimó György püspök úr Nádásdról visszautazik Pécsre, ahová P. *Garzia Mihály* házfőnök is elmegy, hogy neki a rendház nevében hódolatos tiszteletadás mellett boldog Alleluját kívánjon. Az üdvözlést a püspök úr kedvesen vette. Április 22-én meg Nádason keresi fel a házfőnök atya, vikáriusa kíséretében, hogy nevenapján felköszöntsék. Itt szíves fogadtatás mellett igen melegen és

behatóan érdeklődött a zárda és templom épülete felől, s miután megtudta, hogy sok minden kellene, csak ennyit mondott röviden: „Nemsokára elmegyek Mohácsra, s majd meglátom, miben lehetnék segítségükre“. Május 5-én meg is érkezik palotájába, ahol a város vezetősége az uradalmi tiszttikkal s a rendház vezetőjével ünnepélyesen fogadta. A püspök úr tisztelgőit másnap ebéden látta vendégül. Ebéd előtt és alatt a püspök úr P. *Spatzirer Bonifác* vikáriussal a szentföldről beszélgetett. Május 17-én d. e. templomunkba jött szentmisét hallgatni, amelyet *Nunkovics György* a püspök oldalkanonokja mondott el csendben, a kóruson az orgona szólt és a filozófus-növendékek énekkara a lorettói litániát és más Szűz Mária-énekeket énekelt. A szentmise végeztével a konventsengő jeladására egybegyült szerzetesi család a sekrestyénél sorakozott fel, hogy a Főpásztort ünnepélyesen fogadja. A püspök úr a fogadtatás végén a sekrestye ajtajánál állva s a templom felé fordulva így szólt az egybegyült szerzetesekhez: „Szégyellem, hogy ilyen boltozata van a templomnak, látom, a zárda is még alapos javításra szorul“. Mikor pedig távozott, a porta ajtajában azt mondta a házfőnöknek: „a templom oldalán levő alsó épületszárnyon is három portát kell csináltatni“. Május 18-án reggel 7 órakor a püspök, mielőtt Pécsre utazott volna, a magához rendelt építőmesternek többek jelenlétében így szólt: „Készítsen nekem költségvetést a ferencesek templomának új, szilárd anyagból építendő menyezeteről és küldje be hozzám Pécsre, mert igen restellem, hogy ilyen siralmas, gyenge és nem tartós munkát csináltak“.

Augusztus 27-én *Vranovich József*, a mohácsi püspöki uradalom felügyelője, kiadta egy asztalosnak templomi kórusunk padozatának megcsináltatását, amelyet egy segéddel 2 és fél hét alatt be is végeztek

5 forint munkadíjért. *Turny Ferenc* püspökuradalmi számtartó az ebédlőbe szánt szentkép rámását csináltatta meg, és későbbi aranyozását is beígérte. *Sauska* somberekai nagyasszony szeptember 21-én 1200 zsindeletet ajándékozott a zárdának. Még e hónapban a guardiánátus szobáinak boltozatát lebontják és helyébe stukaturt tesznek. Október 7-én a templom kikövezésére a már említett *Vranovich József* és egy jámbor urinő 30—30 forintot adnak. Ugyancsak októberben helyezték a Segítő Szűz Mária művészi értékű képét (amely eleinte a torony alatti kápolnában volt, később a sekrestyébe került) a főoltárra a tábernákulum fölé. Dec. 13-án a hajnali mise után ünnepeles körmenetben kivisznek egy hatalmas feszületet a templom elé, ott megáldják és felállítják.

1772. május 4-én helyezik örök nyugalomra a templom alatti kriptába *Bellovics Mihály* gabonabiztos földi maradványait. Ugyanezen a napon este felé jön át hozzánk *Klimó püspök* úr, hogy átadja a zárdának fejedelmi ajándékát, a hírneves bécsi művésztől készült, két ölnyi magas, *Szent István* királyt ábrázoló oltárképet. (Ez az oltárkép ma is legértékesebb dísztemplomunknak.) És egyidejűleg meghagyja, hogy a főoltárt román stílusban alakítsák át, s a páterek közül egy minden vásár- és ünnepnapon az egyik szentmisén sokac nyelven katekizmust magyarázó rövid szentbeszédet tartson. Szeptember 19-én az ebédlő átalakítására kerül a sor, amelyhez *Klimó püspök* úr 2000 égetett téglát adományoz és pénzben 50 forintot. Az ebédlő október 20-án készült el.

1773. január elsejével ismét elvállalja a zárda a mohácsi plébánián a kápláni teendőik végzését. Április 23-án az itt tartózkodó *Klimó püspök* általános helynökének, *Ország* *Andrásnak* kíséretében *Lánycsókra* megy, hogy ott az újonnan épített templomot

megáldja, és a plébániát a mi eddigi gondozásunkból hivatalosan átadja *Turkovich János* világpap plebánosnak. Április 24-én pedig *Makay György* itteni adminisztrátort nevezi ki mohácsi plebánosnak és a Szent Kereszt-plébániatemplomban új tisztjébe be is iktatja. 1775. decemberében a zárda felső két traktusán a folyosót téglával kirakják. 1776. májusában a zárda bejárója fölött hármass boltozatot építenek. Június havában a zárda kertjéhez Klimó püspök 17 öl hosszú és 15 öl széles területsávot hozzácsatoltat és a kert déli oldala új sövénykerítést kap. Még ebben a hónapban megkezdték a kőművesek a templom már beomlani készülő boltozatának lebontását és újnak tartósabb anyagból való építését.

1777. május 2-án meghalt a zárda legnagyobb és örökemlékű jótevője, Klimó György pécsi püspök, akinek képét később megfestette a zárda és az ebédlő falán helyezte el, hogy a késő utódok is emlékezzenek meg halhatatlan emlékü főpap-mecénásukról.

Ebben az évben épül a zárda udvarán a gabonaraktár. Új kútat is fúratnak, amelynek vize a kert öntözésére is szolgál. A budai zárda konventünket egy hatalmas utolsó vacsorát ábrázoló olajfestménnyel ajándékozta meg. (A restaurálásra szoruló kép jelenleg a zárda alsó folyosóján van elhelyezve.)

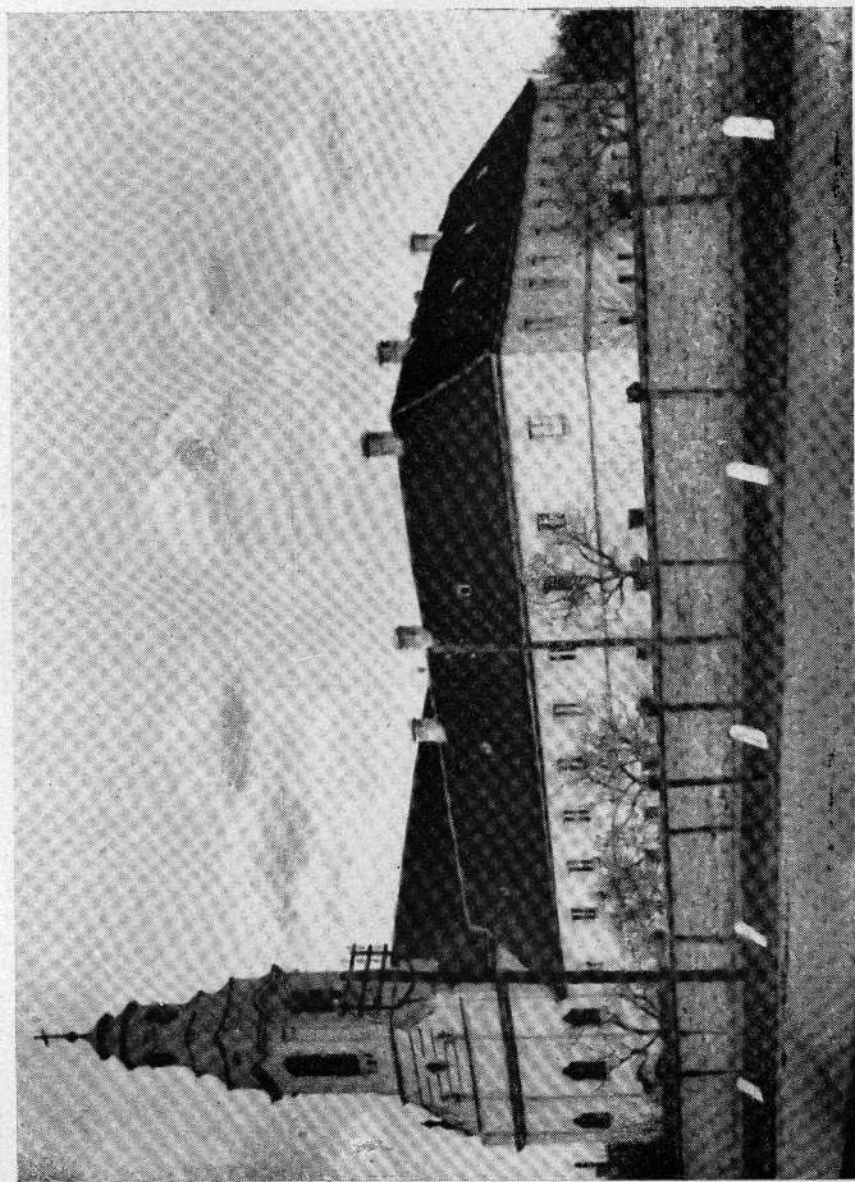
1778. év tavaszán a régi kórust lebontják és előbbre hozzák. A templom is új ablakokat kap és elkészül a kórus melletti könyvtárszoba. A porcinkulai búcsúnap (aug. 2.) után lebontásra kerül a szentély boltozata, hogy helyette újat építsenek, a templomhajóhoz jobban odasímulót. Tágasabb ablakokat kap a szentély, és onnan a sekrestyébe vezető oldalajtó fakeretét kemény faragott kővel cserélik ki. A szentély munkálatai Szent Ferenc napjára elkészültek. 1779. december végére elkészül a zárda keleti szárnya is

3-3 szobával, az emeletre vezető lépcsőházzal és a quadrumra néző nyitott oszlopot a folyosókon, az emeleten és a földszinten beépítik a mostani ablakokat.

1781. május 25-én este 6 órakor érkezik meg a zárdába gróf galánthai *Eszterházy Pál László* az újonnan kinevezett és Rómában megerősített pécsi püspök, hogy három napra magányba vonulva lelki-gyakorlatot tartson. A püspök úr ez alatt az idő alatt a provinciálátusban lakott, és egy étrenden volt a zárdabeliekkel. Szentmiséjét *Székely Nándor* oldalkanonokjának segédlete mellett mindennap a főoltárnál mondotta el. Május 28-án d. u. 3 órakor harangzúgás közt távozott el a zárdából a régi plébániatemplomba, hogy onnan vonuljon be ünnepélyesen. Útját éjszákára *Úszögön* megszakította. A zárda részéről *P. Schuch Zakariás* házfőnök és *P. Hattos Simon* vikárius követte. Az ünnepélyes bevonulás közvetlenül a pécsi pálosok templomából történt a székesegyházba.

1782. január 8-án *Eszterházy Pál* püspök elrendeli, hogy a zárdatemplomban a sokacnyelvű szentbeszédet Szent Mihálytól Szent György napjáig reggel 8 órakor, Szent Györgytől Szent Mihályig pedig reggel fél 8 órakor tartsák meg. A német szentbeszéd mindíg 9 órakor legyen. 1787-ben kényszerül a zárda az udvarban levő magtárt, az alsó folyosót és négy szobát búza, liszt, rozs, zab elraktározására a császári hatóságok rendelkezésére bocsájtani. Sőt, még a templom melletti emeleti folyosót és a kórust is lefoglalalták e célra. November 9-én sebesült katonákat helyeznek el az ebédlőben. 1790. május 18-tól—25-ig *Eszterházy Pál* püspök lelki-gyakorlatot tart a zárdában. 1791. januárjában a négy mázsás harangot átöntik Pécssett és új tölgyfa állványt helyeznek el a toronyban. 1799. november 7-én meghalt mohácsi palotájában gr. *Eszterházy Pál* pécsi püspök. 1805-ben

Mohacsanin Pál mohácsi lakos édesanyjával közösen egy szép művészi kivitelű aranykelyhet csináltatott Eszéken a zárdatemplom részére. 1809. december 19-én a királyi kommisszió lefoglalta a zárda lakószobáit sebesült katonák részére. A páterek és testvérek erre az időre a zárda déli szárnyába költöztek. A teológusok és tanáraik viszont Nasicára mentek, ahonnan csak 1811-ben térnek vissza. 1812. március 17-én állítják fel a zárdatemplomban a szép faragású szószéket, amelyet egy pécsi asztalos készített 900 forintért. Július 6-án ritka ítéletidő szakadt Mohácsra és környékére. A villám becsapott a kálvinisták templomába és a Rókus-kápolnába, de nem gyújtotta fel, ellenben Kölkeden a becsapódó villám elhamvasztotta a református templomot az újonan elkészült toronnyal együtt és több lakóház a lelkészi lakkal a tűz martalékává lett. Ez év novemberében meghalt *Béregi György*, aki végrendeletileg a szigeten egy darab földet és egyházi ruhák beszerzésére 450 forintot hagyott a zárdára. 1813. februárjában vármegyeszerte a király részére önként felajánlott gabonaneműeket Mohácsot gyűjtötték össze és itt is raktározták a könnyebb dunai elszállítás végett. E célból a püspök-templomot és a zárdát is igénybe vették. 1816-ban a nagy szárazság okozta rossz termés miatt a szokásos alamizsnagyűjtés eredménytelen maradt, úgy hogy a zárda kénytelen volt a kenyeret búzaliszttal erősen kevert hajdinakásából sütni, ami emberemlékezet óta nem fordult elő. Az inség nyomába járó drágaság olyan nagy volt, hogy a zárda csak kölcsönvett pénzben tudta a 70 forintos búzát megvenni. Egy köből hajdina 48 frt., egy akó borért 150 forintot is fizettek. A zárdát a véginségtől a környékbeli földesurak pénzbeli támogatása mentette meg. Így *Eszterházy Kázmér* özvegye, szül. *Castiglione Borbála* 100, Jura-

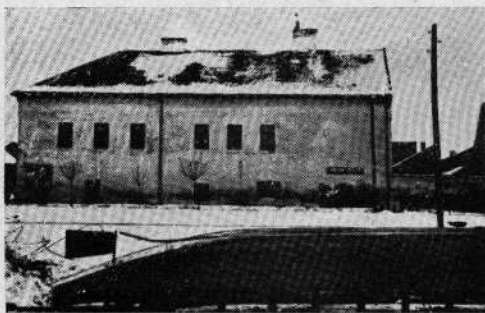

A mohácsi ferences templom és kolostor

Jobbra :
A régi gimnázium új szárny-
épülete.

Balra :
A régi gimnázium épülete.

Lent :
A László-köz-
kórház kápolná-
ja a kedves nő-
vérek lakosztá-
lyával.

nics Antal püspöki helynök 60, a pécsi káptalan 100, a *Bésán-familia* 50 forintot és a kalocsai érsekség 8 mázsa búzát ajándékozott a zárdának.

Ez évi bejegyzésekből tudjuk meg, hogy az előzőleg a zárda folyosóin, szobáiban elraktározott nagymennyiségű gabona a zárda épületét súlyosan megviselte. Így az épület délnyugati részén nagy repedések keletkeztek és a gyóntatófolyosó oszlopos falazatát is kinyomta, amint mindmáig látható. A kártérítés ügyében nem sok eredménnyel mozgolódtak. A királyi kamara még a fekbért és a gabonának a hajóállomásra történt kiszállítását sem volt hajlandó megteríteni. Mindössze annyi eredménye volt a kérvényező felterjesztéseknek, hogy a megrongált tetőzet miatt bezárásra ítélt templomunk további használatát engedélyezték.

7. A zárdatemplom orgonája.

A zárda krónikája 1766-ban említi meg először templomunk orgonáját, azt is úgy, hogy ekkor a régít új orgonával cserélték fel. Ebből tudjuk meg, hogy templomunknak első orgonáját 1743 után, amikor már a templom készen állott és használatba került, szereztek be. Ezt is a hívek adományából. Az akkori templom a mostaninál kisebb volt, mert boltíves tetőzettel való meghosszabbítása 1756-ben következett be. Így az első orgona szerény, kis változatú lehetett, hangja azonban egészen betölthette a templomot. Pontosan melyik évben, kik és mennyi költséggel építették meg, arról adatunk sincs. Amikor a krónikás, jelen esetben az akkori házfőnökök, mint a zárda számadói, a pénztári naplóban 1735-től kezdve a legpontosabb havi kimutatásokban közlik a zárda legcsekélyebb bevételi és kiadási tételét is, mint az

oltár, oltárkép, padok, szobrok, stb. beszerzését vagy renoválását, — az orgonáról semmiféle bejegyzést sem találni. Ez arra enged következtetni, hogy minden valószínűség szerint valamely orgonáláshoz értő és orgonaépítésben járatos lajkus testvér készítette. Mintahogy ehhez a rendtartományhoz tartozó több zárdatemplom orgonáját, — hogy csak a bajai és bácsi zárdá orgonáját említsük —, ők építették.

Az 1766. május havában 117 forint költséggel eszközölt orgona átépítését a kibővített templom tette szükségessé.

1820. július 16-án, Kármelhegyi Boldog Asszony ünnepén P. Kis-Széli József házfőnöksége alatt avatták fel a zárdatemplom harmadik orgonáját nagy ünnepséggel a nagymise után. Ezt az orgonát P. Hautmanek Simon helybeli németnyelvű hitszónok terve szerint készítették, s 100 évig volt használatban. Őnsípjait a világháború utolsó évében, 1918-ban katonai célokra rekvirálták.

1920-ban P. Révész Remig házfőnök a szerb megszállás idején, igen rossz gazdasági körülményekben merészen nekilátott egy új orgona beszerzésének. Először is Péccsett az *Angster* orgonaépítő-céggel szerződést kötött egy 7 változatú (Principál, Bourdon, Gamba, Salicet, Pr. Oktav, Mixtura, Subbas), 459 sípú modern felépítésű orgona elkészítéséről 65.000 K. pécsi síma pénzben, ami 6500 dinárnak felelt meg. A szükséges pénz előteremtéséhez helyben és vidéken gyűjtést indítottak, s néhány hónap alatt teljes sikerrel járt. Augusztus 3-tól—12-ig maga *Angster József* orgonaépítő egy szerelővel a vasuton szállított orgonát templomunkban felállította. Az orgona felavatása augusztus 18-án változatosan gazdag műsoros templomi hangverseny keretében történt. A felavató beszédet, a több orgonaszámmal szereplő P. Szabó Polikárp zeneszerző, mondotta el.

8. A zárdatemplom harangjai.

1765-től származó hivatalos feljegyzések szerint a zárdatemplomnak akkor már három harangja volt: egy 450, egy 100 és egy 50 font súlyú. A nagy harang Szent Antal és Szent István király, a középharang Szent Ferenc, Nep. Szent János, Szent Flórián, a kis lélekharang pedig Szent Ferenc, Szent Antal és Marchiai Szent Jakab tiszteletére volt szentelve. A 450 font súlyút a hívek közadakozásából, a másik két harangot névtelen jótevő adományából szerezték be. A harangok beszerzésének ideje minden valószínűség szerint a templom és a torony elkészülésének éve: 1743. A zárda naplószerű krónikája csak 1750-től van meg, azért nincs feljegyzésünk a harangok beszerzésének pontos idejéről. Kivéve a 100 font súlyú harangot, amelyért 1735-ben 72 forintot fizetett a zárda.

A nagy harangot, miután megrepedt, 1791. januárjában Pécssett újraöntik. Az új harangot Eszterházy Pál pécsi püspök konsekrálta. Egyuttal mind a három harang számára Eszterházy püspök adományozta tölgyfából új állványt is készítettek. A harangok felhúzása a toronyba nagy ünnepséggel történt, amelyet a jótevőkért nagy papi segédlettel elmondott szentmise vezetett be.

1816. december 25-én megrepedt a középső harang, miért is 1817. januárjában P. *Hayek Miklós* német hitszónok és P. *Bozsics Cyprián* vikárius hozzáfogott egy új haranghoz szükséges összeg gyűjtéséhez. A két páter buzgolkodása folytán e célra 271 forint folyt be. *Weinberg Péter* pécsi harangöntő a régit átvette és 137 forint ráfizetéssel a Szentháromság és Szent Antal képével díszített új harangot megön-

tötte, majd *Királyi József* püspök Pécssett konzekrálta.

1842-ben ismét használhatatlanná vált a zárda-templom középharangja, miért is *P. Horváth Tamás* néhány helybeli sokác férfit megkért, hogy gyűjtse-
nek pénzt egy új harangra. Minthogy abban az évben építették meg a szőlőhegyi kápolnát, s úgy látszik, pénz hiánya miatt nem tudták volna befejezni az építkezést, az összegyűjtött harangpénzt a zárda átadta a kápolna építésére. A később összegyűjtött pénz pedig 1847-ben kiadták *Jaksics Simon* és *Jaksics Ágnes* lakosoknak kölcsönbe. Az új harang beszerzésére így csak 1851-ben került sor.

1850. őszén, amikor *P. Tanos Jusztin* házfőnök s első külvárosi adminisztrátor a plébánia híveinek összeírása végett végigjárta a plébánia családait, különösen a németajkú hívek fejezték ki előtte azt a hő óhajukat, hogy jó volna a nagy harang mellé még egy másikat is beszerezni, mivel vásár- és ünnepnapokon és más alkalmakkor a nagymisék előtti két versharangozásból nem tudják sokszor, hogy első, vagy másodikat harangoznak-e, mert mindkét verset ugyanazon haranggal húzzák. Az új harang árát, 514 forintot hamar össze is adták. A 253 kilogramm súlyú s Nepomuki Szent Jánosnak szentelt harangot 1851. június 5-én *Nagy-Kér Scitovszky János* hercegprímás, esztergomi érsek, a pécsi egyházmegye apostoli adminisztrátora a székesegyház Szent Imre-kápolnájában konzekrálta. A harangot szokott ünnepélyességgel június 16-án húzták fel a templomtoronyba.

1854-ben *P. Werner Ágoston* házfőnöksége alatt, *P. Jakobovics Antal* buzgolkodása folytán, a hívek áldozatos adományaiból egy 970 font súlyú nagy haranggal bővült a meglevő harangok száma. A nagy

harang felirata: „Öntötte Rupprecht János Pécsett. Exsurrexi ex munificentia benefactorum et conatu R. P. Antonii Jakobovics. 1854“.

A világháború idején a sok ezer magyarországi harang sorsában a zárdatemplom harangjai is osztoztak. 1916-ban a katonaság hadicélokra rekvirálta a legnagyobb, 970 font súlyú harangot, majd 1917. szeptemberében leszerelik a középsúlyút is.

Új harangok. Az árván maradt, bánatosan csilingelő kis harang 1926-ban komoly, tekintélyes társat kapott. *Kulutác*z István és neje, *Martines Mária*, külvárosi hívek, 25 millió korona adományából a zárda *Tóth Árpád*, veszprémi harangöntőtől, egy 310 kilogrammos súlyú s Szent István király és Szűz Mária Szíve képével díszített harangot rendel meg, amelyet *P. Jagicza Juvenál* harmadikrendi vizitátor, május hó 16-án, vasárnap nagymise után ünnepélyesen megáld.

1938-ban pedig a Szent István király halála 900 éves jubileuma és hazánk fővárosában, Budapesten május 22.-e és 29.-e közt megtartott 34. Eucharisztikus Világkongresszus maradandó emlékére a zárda a hívek 2611 pengő adományából 660 kilogramm súlyú Szent Antal-harangot rendel *Szlezák Ráfael* budapesti harangöntőmesternél. Ezzel egyidőben a megcsorbult Nep. Szent János-harangot, amelyet 1851-ben szereztek be, a zárda 200 pengő ráfizetéssel cseréli be egy hasonló súlyú Liziói Szent Teréz-harangra. Mindhárom harangunk vas koronát és a régi tölgyfa állványok leszerelésével új vasállványt kapott. Ez utóbbi költségek 700 pengőre rugtak.

A két új harangot Szent Antal búcsúnapja előtt vasárnap asszisztenciás mise után nagy tömeg jelenlétében *P. Unyi Bernardin* házfőnök áldotta meg.

9. A zárdatemplom oltárai, képei, szobrai.

Historia domus-unk feljegyzései szerint a már 1743-ban elkészült templomnak két oltára volt: Szent István király főoltára és a toronyalatti kápolnában a Segítő Szűz Mária oltára. Mindkettő a hívek adományából készült. 1764-ben, amikor a templomhajó és szentély mennyezetét Klimó György püspök úr bőkezű támogatásával szép íves barokkboltozattá építik át, új főoltárt kap a templom és a hívek adományából a Segítő Szűz Mária és Nepomuki Szent János oltárképét szerzik be. A Szent Ferenc-oltár felállítását az *Acta Provinciae 1738—1757. Gyöngyös*, az 1753. évre teszi. 1771-ben a Segítő Szűz Mária képét, amely kezdetben a toronyalatti kápolnában volt, később pedig a templom átépítésének ideje alatt a sekrestyében, a hívek kívánságára és sürgető kérésére a főoltár fölé emelik.

1772. május 4-én adta át Klimó György püspök Bécsből hozott nagyértékű Szent István-királyt ábrázoló olajképet. A kép pazar faragású, áttört, egészen aranyozott rokokó-rámában áll, amelyet magas koronázó dísz és két kis barokk angyalka ékesít. A kép két öl magas. A püspök meghagyásából egyidejűleg román stílusban alakítják át a főoltárt. Az új főoltár aranyozása és gazdag díszítése 1774. október 4-én, Szent Ferenc napján fejeződött be.

Az 1778. év tavaszán a toronyalatti kápolnában jobboldalt a Fájdalmas Szűz Anya és baloldalt a Szenvedő Jézus szobrát helyezik el. A kápolnát ekkor újrafestették, s ennek költségeire *Kálóczy Mihály*, a mohácsi halastavak bérlője, 100 forintot adományozott.

A templom a későbbi években még Szent Anna, Szent Borbála és Szent Antal oltáraival gazdagodott.

Szent Antal olajfestésű oltárképe, amely az 1926-ban eszközölt új márványoltárok felállítása alkalmából a többi oltárképpel együtt a zárda folyosóján nyert elhelyezést, minden valószínűség szerint a II. Józseftől megszüntetett tolnai zárdánkból került ide, mert az onnan idementett tárgyak leltárában szerepel egy „effigies S. Antonii“, egy Szent Antal-kép. Feltevé-
sünket az is alátámasztja, hogy a Szent Antal-oltár-
kép aránytalanul nagyobb méretű a többi oltárkép-
nél.

Az 1902. év júniusában Szajcsán Éva adományá-
ból egy szép Jézus Szíve-szobrot, a hívek adakozá-
sából pedig Szent Antal-szobrot szerez be a zárda a
templom részére. Október hónapban megérkezik
ugyancsak a hívek adakozásából beszerzett Mária-
szobor. 1909. húsvét ünnepén áldották meg a főoltár
két oldalán elhelyezett Szent Péter és Pál apostolok
szobrait. A két szobor 150 koronába került.

A mohácsi zárdában a szerzetesi reformnak már
első évében, 1912-ben, az első házfőnök és adminisz-
trátor, P. *Péri Bonaventura*, nagy ügybuzgósággal és
lelkesedéssel lát hozzá egy új márvány főoltár költ-
ségeinek az előteremtéséhez. Híveinknek hagyomá-
nyos áldozatossága, amely egyformán nyilvánul meg
az adományok összegyűjtésében és felajánlásában, a
szükséges 7000 K. összeget néhány hónap leforgása
alatt előteremtette. A siklósi fehér és szürkemár-
ványból készült főoltár barokk-román kivitelezésben a
pécsi özv. *Kaufmann Gyuláné* és *Muszner Péter* ol-
tárépítő készítette és állította fel. Ez alkalommal az
új márványfőoltárhoz bronzgyertyatartókat, könyv-
állványt, feszületet és szőnyeget is vettek 720 K. ér-
tékben és egy márványkeresztkutat 700 K.-ért.

A világháborút követő években a főoltárhoz ha-
sonlóan megújulnak a templom mellékoltárai is, ame-

lyek ugyancsak márványból készülnek, ha egyszerűbb kivitelezésben is. 1926. július 18-án szenteli fel P. *Uzdóczy-Zadravec* *István* tábori püspök fényes papi segédlettel Szűz Mária oltárát, amelyet *Simunovics György* és családja emeltetett. Az új márvány oltár minden szükséges felszereléssel 4050 pengőbe került. Készítője *Virág Károly* siklósi kőfaragó mester. 1926. október 31-én P. *Rukavina József* házfőnök, h. plébános felszenteli a főként sokác ajkú híveink adományából elkészült Jézus Szíve-márványoltárt. Készítője *Virág K. Ára* 4050 P. Az új Szent Antal- és Szent Ferenc-márványoltárt ugyancsak *Virág K.* készítette. A két oltár összköltsége 8370 P, amelyet a hívek adtak össze. A Szent Antal-oltárt 1927. október 16-án P. *Rukavina József* házfőnök, és Szent Ferenc oltárát 1928. augusztus 2-án P. *Jagicza Juvenál* pécsi házfőnök s a III. Rend országos vizitátora áldotta meg fényes templomi ünnepség keretében. Az új márvány oltárokkal megindult templomi restaurálás alkalmával a főoltár mellett levő apostolfejedelmek szobrai a toronyalatti kápolnában levő Fájdalmas Szűz és Szenvedő Jézus szobraival együtt selejttésre kerültek, s helyettük a meglévő oltárokon álló szobrokhoz hasonló méretű és kivitelezésű szobrokat szereztek be. Így Szent Antal oltárára mellékalakokként Szent Vendel és Szent Rókus, Szent Ferenc oltárára Szent Lajos és Szent Erzsébet szobrai, továbbá a hajó hátsó oldalfalához illesztett állványokra Szent József és Szent Bálint szobrai kerültek.

1930. januárjában a régi barokkstíliú, tölgyfából készült szű-ette áldoztatórács helyébe hasonló stíliú fehér karvarai márványból készült áldoztatórácsot kap templomunk. Készítője *Virág K.* Ára 3096 P. Még ez év júliusában a toronyalatti kápolnában nyert elhelyezést Liziói kis Szent Teréz 250 kg. súlyú fehér-

márvány szobra, amelyért a zárda 1460 pengőt fizetett a budapesti Oberbauer A. utódai cégnek. 1934-ben pedig a híveink által nagyon hiányolt Fájdalmas Szűz Mária szobrát szerzi be a házfőnök a sokác Rózsafűzér-tagok adományaiból az Oberbauer cégtől 360 P-ért.

10. A zárda és a templom belső megújítása.

A restaurálás, amely minden régi, évszázados épületnél gyakran válik esedékessé és szükségessé, kopott zárdánkban és évtizedes füsttől eléktelenített templomunkban a háború utáni években már nem sokáig várakozhatott. A szerzetesi reformnak 1912-i bevezetése óta a mindenkori házfőnökök elég nagy gonddal abban tevékenykedtek, hogy a régóta elhanyagolt zárda és templom épületén kívül és belül mindig valamit kicseréljenek és újjáalakítsanak, úgy és akkor, amikor s ahogy azt az anyagi körülmények megengedték. Így 1912—1915 években elkészül két szoba s a folyosórész átalakításával a rendház magánájtatosságainak célját szolgáló szép kupolás oratórium, az emeleten a szentély felé nyíló ablakkal, és az alsó folyosó nyugati oldalán a plébánia-iroda mellett ugyancsak két szobából Szent Ferenc Világirendjének (III. Rend) tagjai számára egy nagy terem. Az oratórium átalakítása 3600 és a gyűlésterem pedig teljes berendezéssel 2645 K.-ba került. 1925—26-ban P. Rukavina József házfőnök restauráltatja a zárda déli és nyugati szárnyának összes emeleti szobáit. Az átalakítási munkálatok tízezer pengőt emésztettek fel.

1929. januárjában indult meg a gyűjtés a zárdatemplom újjáfestésére. Híveink a hagyományos lelkesedéssel, fáradhatatlan ügybuzgósággal és meg nem fogyatkozott áldozatkészséggel siettek filléreikkal-pengőikkel a nagy akcióba bekapcsolódni. Színdara-

bokat, tombolát, népünnepélyt rendeztek a templomfestés céljára. A mohácsi róm. kat. autonóm hitközség 1500 pengőt szavazott meg e célra. Két és fél év alatt így 11.457 pengő gyűlt egybe. A munkának vállalatba-adása megtörténhetett. A rendtartományi főnökség a Provincia bizottsága útján ifj. *Funschler Móric* templomfestő tervét fogadta el kivitelezésre. Az előkészületi munkálatok, a templom beállványozása 1932. június 20-án megkezdődtek. Néhány napra rá már az állványokra léptek a festők, hogy a kartonról a falra vessék dekoratív és figurális rajzaikat. Háromhavi szakadatlan munka után a templom új díszben és Isten házához méltóan készen is állott a rendtagok és hívek legnagyobb meglepedésére és örömére. A főoltár két oldalfalára Szent Péter és Pál apostolok képe került. Míg a szentély menyezetét Szent Imre és B. Gizella. Az első hajómenyezeti körképet a B. Szűz Mária mennybemenetele, a másodikat Szent Paskál és Szent Klára, a harmadikat Kapisztránói Szent János és Kortonai Szent Margit képe díszíti. A kóruson Szent Dávidot és Szent Ceciliát festette meg a művész. A pompás boltíveket tartó oszlopok, valamint az egész templom falazata alulról egy méter magasságban olajfestékkel, míg a többi részek tartós kazein-festékkel vannak megfestve. Ez alkalommal a sekrestye és a fellelő levő oratórium is új díszbe öltözött, az 1812-ben készült szószéket pedig bearanyozták. A templomfestésért a zárda 6500 pengőt fizetett. A templom belsejének restaurálásával a régi töredezett keiheimi lapoknak cementlapokra való kicserélése is megtörtént. A munkát a lapokkal együtt Virág Károly siklósi kőfaragó vállalta 1860 P-ért. 1932. október 30-án vasárnap ment végbe a templom ünnepélyes megáldása, amelyet P. *Rukavina József* házfőnök végzett asszisztenciával, körmenet majd a jótévedőért mondott szentmise keretében. 1935-ben a puhafából

készült régi padokat 2000 pengő költségen barokkfaragású kemény tölgyfapadokra cseréltük ki s ezzel teljesen és tökéletesen befejeztük templomunk megújítását, amelybe örömmel járnak híveink, mert a belső szépség, dísz és a fénylő oltárok csak emelik az áhítatot és szárnyat adnak az imádkozó léleknek.

11. Nevezetesebb események.

a) *Szent Antal tisztelete városunkban és a környéken.*

Mint mindenütt, ahol ferencesek vannak, úgy Mohácson is nagy a Szent Antal tisztelőinek a száma, akik főként keddi napokon látogatják templomunkat, hogy résztvegyenek a Szent tiszteletére végzett szentmisén és ájtatosságon. Ünnepi fényt ölt ilyenkor a barátok temploma, s százával sietnek gyermekek, iskolások, munkások, hivatalnokok, az egyszerű nép és a műveltebbek, a katolikusokkal másvallásúak, hogy bizalomtól áthatott kéréssel a szívükben letérdeljenek Páduai Szent Antal oltára elé, s megtapasztalják minden emberi ügyben hathatósan közbenjáró Szentünk csodálatos pártfogását. A szegények perselyébe juttatott alamizsna csalhatatlan bizonyítéka a csodálatos imameghallgatásoknak. Szent Bonaventurának versbe foglalt szavai: „Csodákat kik látni vágytok, óh jöjjetek Szent Antalhoz“, ma is töretlenül buzdító erővel és vonzással hatnak. Ha sok szentnek, mint Keresztelő Szent János, Apostolok, Szent Anna, Illés, Rókus, Vendel, M. Magdolna, Szent Mihály, stb. tisztelete lassan meg is fogyatkozik híveinkből, Szent Antal áhítata a maga maradandóságából csodálatosképen semmit sem veszített.

Csak fel kell nyitnunk zárdánk egyik legrégebbi írott könyvét, *Liber in se continens Introitum et Exitum Residentiae Mohacsiensis S. Stephani Regis PP.*

FF. Provinciae Bosna-Argentinae, a mohácsi Szent István királyról nevezett Boszna-Argentina-i rendtartományhoz tartozó zárda kiadási és bevételi naplóját, s meggyőződhetünk, hogy Szent Antal tisztelete 1735-ben olyan, mint 1942-ben. E pénztári napló száraz számkokat, bevételezett összegeket tartalmaz ugyan, de épen elég ahhoz, hogy hamisítatlan véleményt alkotnassunk magunknak az akkori idők Szent Antal-tiszteletéről. Mert nemcsak az amerikai Egyesült Államokban vonják meg a hitélet fokát és terjedelmét a szentmisékben befolyt pénzekből, hanem már évszázadok óta a perselybe hullatott pénzdarab nagysága és mennyisége amolyan lelkeket névtelenül ellenőrző jegy. Más adatok hiányában nekünk is a keddi napokon a kéziperselybe betett pénzdarabok mennyiségéből és milyenségéből kell a kétszáz év előtti mohácsi és környékbeli hívek Szent Antal-tiszteletét magunknak megalkotnunk.

Abban az időben nagy általánosságban vasár- és ünnepnapokon a begyűjtött perselypénz 6—8 garas, keddi napokon ugyancsak 4—8 garas volt. A többi hétköznapokon perselyezés nem volt. Csak jelesebb ünnepeken, mint karácsony, húsvét, porciunkula, Szent István király napján jegyeztek be templomi alamizsnaként 2—5 forintot. Mielőtt e számadatokból a következtetést levonnánk, tudnunk kell, hogy akkor háromféle pénznem dívott: forint, garas és krajcár, 20 garas egy forinttal ért fel, öt krajcár pedig egy garassal. Ha pedig tekintetbe vesszük azt, hogy Mohácson akkoriban a katolikus családok száma 150 volt, és hogy a város szívében ott volt a Szent Kereszt-plébániatemplom, akkor a városon kívül északra fekvő ferencesek Szent István király-templomába járó hívek aránylagosan sokan voltak, ha minden felnőtt hívőre egy krajcár perselypénzt számítunk.

Szent Antal oltáráról, képéről vagy szobráról nem emlékeznek meg az első, 1765-ből származó írások, amelyek a többi közt ismertetik az akkori Szent István király, Segítő Szűz Mária és Nepomuki Szent János oltárát. De a harangok közül a legkisebb, 50 font súlyút, amelyet valószínűleg már 1726-ban szereztek be az első kápolna megépítése alkalmával, Szent Antal tiszteletére szentelték.

Csak öregbítette Szent Antal tiszteletét a Pádúai Szent Antal tiszteletére szentelt tolnai zárda és templom II. József által történt konfiskálásakor átmentett s a mohácsi konvent birtokába jutott barokk ereklyetartóban drágakövek közé helyezett Szent Antal-csontereklye, amelyet 1770-ben szereztek be. Az ereklye valóságát bizonyító oklevél is meg van, amelyet 1776. május 8-án *Ország*h pécsi püspöki helynök felülvizsgált, lepecsételt, és a szent ereklye nyilvános tiszteletét jóváhagyta.

De mindezeknél ékesebben beszél a június 13.-i Szent Antal-napi búcsú, amikor a templom kézi perselyébe már 1735-ben 24 forintnyi összeg folyt be, aminek nagy értéke volt, ha tudjuk, hogy abban az időben például egy öltöny ruha 3 forint 10 garasba került, a szentmise díja 10 garas, négy darab új kocsikerék 3 frt. és egy kis borju 2 forint volt. Ha 24 forint volt a perselypénz, akkor ez azt jelenti, hogy a környékbeli falvakból jött be a búcsús nép erre az alkalomra, mert a Szent Antal szegényeinek szánt alamizsnát a nép nem pénzben, hanem természetben hozta el és adta át a zárdának, hogy abból magát élelmezhesse és a zárda portájában megjelenő koldusokat, szegényeket étellel elláthassa. A templomi perselypénz a templomi szükségletek: gyertya, tömjén, miseruha, mécsolaj, stb. beszerzésére szolgált akkor is, mint manapság.

A lakosság növekedésével emelkedett a Szent Antal-napi búcsúk száma is. Különben is 1750-től kezdve, amitől naplószerűen írják a zárda történetét, a Szent Antal-napok feljegyzéseinél mindig nagy tömegről és sikeres búcsúról számol be a rendház krónikása. Egyetlen egy alkalommal, 1857-ben mulott el a Szent Antal-napi búcsú a környékbeli hívek teljes részvétlenségével. Ennek oka a feljegyzések szerint az a babonás hiedelem volt, hogy e napon lesz vége a világnak s így nem mert senki hazulról elmozdulni, hanem szorongva s imádkozva várta a babonától fogva tartott nép a szörnyű ítéletet.

A Szent Antal-búcsú, bár mind a három nyelvű hívek részt vettek rajta, a megjelentek arányszámát tekintve mindig sokac jellegű volt, aminthogy az augusztus 2-án a porciunkulai búcsún német, augusztus 20-án, templomunk védőszentjének napján magyar jellegű az ünnep. Az említett első két búcsúnapot a legrégebb hivatalos beszámoló a leglátogatottabbnak említik. De amíg a porciunkulai búcsúnap látogatottsága mindig kisebb, addig a sokac jellegű Szent Antal-napi búcsún még ma is 6—8 ezren jelennek meg. A változás csak annyi a régihez képest, hogy természetbeli adományok: szárnyas, malac, bárány, csikó, borju, kender, vászon, stb. már nem folynak be oly gazdagon, mint régebben.

És különös a szlávnyelvű katolikusoknak Szent Antal iránt megnyilvánuló tisztelete. Amíg magyar helyeken — legalább is a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Rendtartomány területén — nemigen tapasztaljuk Szent Antal-napján, június 13-án, a hívek tömeges megjelenését, addig a katolikus sokacok és bunyevácok lakta vidéken fekvő zárdatemplomaink mindenütt híresek a Szent Antal-napi búcsúról.

Ennek eredete századokra nyúlik vissza. Amikor

ugyanis ez a katolikus szláv nép Dalmáciában, Bosznia-Hercegovinában szétszórtan a hegyek közt lakott, — papjai a ferencesek voltak. Hogy az őket gondozó atyákat nehéz és sokszor életük feláldozásával járó munkájukért megjutalmazták, önkéntes „luknájukat“, párbérszerű adójukat természetben vitték el nekik Szent Antal napján.

És hogy állataikra is, mint legnagyobb vagyónukra kieszközöljék Isten áldását, felajánlották Szent Antalnak, és azután — sok esetben még ma is, pld. Szabadkán —, visszavásárolták rendes áron a zárdától.

A sokac, bunyevác, bosznita népnek lelkigondozói az új hazában a letelepedési időben is ugyancsak a ferencesek voltak, akik Mózesként vezették ki a sanyarúság és üldöztetés földjéről híveiket. Így a bajai zárda pátereinek működési területéhez Baja városán kívül *Bácsalmás, Katymár, Szent István, Csávoly* (ahol a plébánia-lak egyik szobájának oldalfalazatán évtizedekkel ez előtt szép, művészi értékű ferences témájú freskókat fedeztek fel), *Gara, Bácsbokod, Borsod, Vaskút, Pandur, Kákony, Sükösd* és *Dusnok* tartozott. A *zomboriaké* kiterjedt Zombor városán kívül *Militicsre, Csonoplyára, Doroszlóra, Apatinra, a bácsiaké Plávnára, Bogyánra, Vajszkára, Monostorra, Szántovára, Szontára, Béregre* és *Küllödre*. A szabadkai zárdát nem említem, mivel az a Szalvatoriánus rendtartományhoz tartozott. A mohácsi zárda nagy működési területét már ismertettük.⁴¹

Szen Antal napján az imént említett helyiségek hívei ezrével adtak — és adnak ma is — nagy találkozót a ferencesek zárdatemplomában, ami minden írott okmánynál értékesebben bizonyítja, mennyire összeforrtak lélekben a hosszú századok alatt a fe-

⁴¹ Brevis memoria Prov. Capistr. p. 23.

rencesekkel, akiknek elsősorban köszönik katolikus hitük átmentését és gondos ápolását.

S ezt a mélységes hálából fakadó szép hagyományt a 21 évig tartó elcsatolás sem tudta elhomályosítani és elfeledtetni. Az elmúlt év húsvétján visszatért délbaranyai sokacságnak az édes hazához való visszatérése után, talán ez volt legnagyobb boldogsága, hogy ismét eljöhettek a mohácsi Szent Antal-búcsúra.

b) A mohácsi gyászos csatanap ünnepélyesebb megülvése.

Már Makay György mohácsi plébános († 1784. dec. 5.) tulajdon kertjét a plébánia mellett abból a célból hagyta mindenkori utódaira, hogy élvezete fejében Keresztelő Szent János lefejezésének napján, augusztus 29-én a gyászos emlékü mohácsi csatában a hitért és hazáért életüket, vérüket áldozó hősökért szentmisét mutassanak be.

Király József pécsi püspök 1817-ben a hősök iránti mély tisztelettől eltelve az ediginél is nagyobb ünnepélyességgel kívánta megünnepeltetni augusztus 29-ikét. A várossal közös megegyezésben úgy intézkedett, hogy az általa 1816-ban emeltetett csatakápolnában a gyásznapon 12 szentmisét mutassanak be az elhunyt nagyokért és magyar, sokác, német nyelvű szentbeszédekben emlékezzenek meg a gyásznapi szónokai a magyar történelem örökemlékü hőseiről. E célból 3000 forintos alapítványt is tett, hogy annak kamataiból a szentmiséket celebráló és szentbeszédet tartó idegen papoknak fáradozását kellőképp honorálhassák. A püspök-palotában levő II. Lajos c. hatalmas olajfestményről pedig egy festőművésszel másolatot készíttetett és azt a csatakápolnában helyeztette el. Az első ünnepélyes szentmisét az új csataká-

polnában nagy tömeg jelenlétében *Juranich Antal* pécsi püspöki helynök mondotta, *Pantzer Ferenc* olasz és *Foith Henrik* laki plébánosok segédletével. A magyar szentbeszédet *Ujváry József* pécsi teológiai tanár, a sokacot *Tomzich Ferenc* valpói esperes, a nőmetet pedig *Aigl Pál* hímesházi plébános mondotta. Ezt a fogadalmi napot Mohács városa mindmáig hűségesen megüli. A zárda házfőnökei és páterei számtalanszor szerepeltek e napon a csatakápolna misézői és szónokai között.

1926. augusztus 29-ike, amikor a mohácsi csata 400 éves fordulóját ünnepelte a város és az ország, elérkezett az alkalom arra, hogy *Frey János* mohácsi apát-plébános kezdeményezésére megvalósuljon a gyászos csatában életüket áldozott nagyok emlékére emelt fogadalmi templom, amelynek felépítése szívós és kitartó fáradozással olyan állapotba jutott már is, hogy *Virág Ferenc* pécsi püspök 1940. augusztus 29-én megáldhatta. A fogadalmi ünnep főrésze a magyar nyelvű szentmise és szentbeszéd már 8—10 éve a fogadalmi templom előtti téren felállított táboriglyó mellett, 1940. óta pedig a hatalmas kupolájú templomban folyik le.

c) Kolera járvány.

1831. augusztus 6-án lépett fel, mint az ország nagyrészében, Mohácson is a kolerajárvány, amely már az első napon 20, később pedig napokint 30—40 áldozatot is követelt. A szörnyű betegség, mint a zárda krónikása megjegyzi, görcsszerű bélzsugorodásban nyilvánult meg és 6—8 óra alatt végzett áldozatával. Minden vigyázat és az orvosoknak minden megfeszített munkája hiábavalónak bizonyult, a hirtelen fellépő ragálynak útját állni nem sikerült. A ragály az országban 1831. június 13-án

lépett fel s egészen az év végéig tartott. Hazánk 4173 helységében az akkori újságok szerint 201.021-en haltak meg, Mohácson, ahol a járvány szeptember 8-án ért véget, a 601 kolerában megbetegedett közül 384 halt meg. A német (ma Kossuth L.) utcában senki sem esett áldozatul e végzetes betegségnek. Az elhunytakat minden temetési szertartás és kíséret nélkül tömegsírokban temették el.

d) *Szentségimádás.*

Egésznapos szentségimádást a zárdatemplomban 1789. óta tartanak, mégpedig mindig február 22-én, 1843. óta pedig az egyházmegyei hatóság intézkedése folytán ez a szentségimádási nap nagybőjt III. vasárnap előtti péntekre van áttéve. Az első nagybőjti szentségimádást nagy ünnepséggel tartották meg. A háromszori harangozás után reggel 6 órakor „Tantum ergo“ énekkel szentségkitétel volt, utána csendes szentmise, amelyen a sokac hívek fáklyákkal vettek részt. Őket a kézmíves-céhek alakulatai váltották fel zászlókkal és fáklyákkal, s ez az Oltáriszentség előtti őrségállás óránkénti felváltással este 7-ig tartott. D. e. 9 órakor német szentmise és 10 órakor ünnepi magyar mise volt. Déli harangszó után német keresztútjárás, 5 órakor sokac litánia, este 7 órakor Szentségbetétel magyar énekkel. Az 1938-i eucharisztikus év óta a zárdatemplomban október első vasárnapján van a szentségimádási nap.

e) *Kapisztrán Szent János jubileuma.*

1857-ben Kapisztránói Szent János halála 400 éves jubileuma alkalmából IX. Pius pápa holtakra is átruházható jubileumi búcsút engedélyezett. Záránkban október 23-án a Szent halála napján tartot-

ták meg a jubileumi ünnepeket háromnyelvű szentmisével és szentbeszéddel. Az ünnepség fényét emelte nemcsak a vidékről nagy számmal beözönlött hívőseereg, hanem az északamerikai Virginia-állami Wheeling város püspökének, *Whelan R. Vincének* a látogatása is, ki a Szent Mihály plébánián volt elszállásolva s az ünnepnapon a város összes harangjainak zúgása mellett 10 órakor tartotta ünnepélyes bevonulását a zárdatemplomba, amelynek főkapujában a helybeli és környékbeli papság a zárda tagjaival együtt fogadta a messze tengerentúlról hazánkba látogató főpapot. Az ünnepi német szentmisét ő mondotta el fényes papi segédlettel. A jeles vendég a zárda ebédlőjében tartott ebéden is részt vett, majd d. u. hajóra szállt, s Esztergomnak vette útját.

f) *Káptalani és kongresszusi ülések zárdánkban.*

Mint említésre méltó eseményt azt is feljegyezhetjük, hogy a mohácsi zárda több esetben volt színhelye nagyobb rendtartományi összeövetelnek, amikor is a provincia vezetői és a nagyobb rendházak elöljárói három-négy napos ülésen beszéltek meg a rendtartományt érdeklő kérdéseket, hoztak üdvös határozatokat és megválasztották a rendtartományi kormánytanácsot és az egyes zárdák elöljáróit. Így nagyobb, káptalani üléseket 1780. augusztus 31-én, 1791. szeptember 28-án, 1794. május 24-én és 1848. július 4-én tartottak. Definitoriális üléseket pedig 1762. szeptember 5-én, 1782. augusztus 28-án, 1808. június 5-én és 1882. június 16-án. 1766. január 23-án pedig vikárius provinciális választást ejtették meg Mohácson.

IV.

A FERENCESEK MŰKÖDÉSE MOHÁCS KÖRNYÉKÉN.

Azt már említettük, hogy a török hódoltság idején a ferencesek Mohácson kívül még Szebény, Dunaszekcső, Bátaszék, Szekszárd, Tolna, Paks és Mózs katolikus híveit gondozták, akik számban ugyan megfogyatkoztak, de a megmaradt nyáj pásztor nélkül nem maradt és a katolikus hit a kevesekben is elevenen élt, és a jobb idők beköszöntésével erős fundamentumai lehettek az újból kialakult plébániáknak és hitközségeknek.

A török hódoltság után 40—50 év is elmúlik, amíg lassan megkezdene alakulni a mi vidékünkön is az egyes plébániák, több-kevesebb filia megszervezésével. Ahol elégszámú katolikus hívő volt, ott még nem rendezték a földbirtokok tulajdonjogát, így ebben a bizonytalanságban sem a régi jogos tulajdonos, sem az új földesurak, nem gyakorolhatták patronusi jogaikat, nem kezdhették meg a régi romokban heverő templomok helyreállítását, vagy a szükséges újaknak a felépítését. Ahol pedig új telepek alakultak, ott a hívek számának elégtelensége nem tette még indokolttá az egyházi szervezést. De meg a lakosság is ide-oda hullámozott, költözött, ezt a görögkeleti szerbeknek egyes helységekből való eltávozása tette lehetővé, s érthető, hogy csak várakozási állápontra kényszerítette az esztergomi és pécsi egyházi hatóságot. Ugyanis, nem minden környékbeli község tartozott abban az időben a mi pécsi egyházmegyénkhez. Voltak helységeik, mint: *Babarcz, Berkesd, Bózsók, Kéménd, Pécsvárad, Szajk, Szebény, Bata, Bátaszék, Földvár, Szekszárd*, amelyeket mint a meg-

szűnt bencésrendi apátságok exempt-plébániáit, az esztergomi főegyházmegyéhez csatoltak és onnan kormányozták őket. Mária Terézia Rómához fordult, hogy a visszas állapothoz megszüntetése végett a nevezett plébániákat más hasonló sorsú plébániákkal kebelezzék be azokba az egyházmegyékbe, amelyek területén vannak. VI. Pius pápa meghallgatta a nagy uralkodónő kívánságát, s 1775. március havában kiadott brévéjében az említett 11 plébániát a pécsi egyházmegyéhez csatolta.⁴²

A paphiány is súlyos gondokat jelentett a püspököknek, akiknek páratlan megértéssel siettek segítségére az egyházmegyék területén levő szerzetesrendek, amelyek, ha kellett, külföldről idehelyezett rendtagjaikkal igyekeztek székhelyeikről kiindulva vagy népesebb gócpontokban letelepedve a megmaradt magyar vagy más országokból idetelepített német s szláv katolikusok lelkigondozását elvállalni, pusztán az oltár szolgáinak kijáró szerény alamisznáért. Ferencesek, domonkosok, jezsuiták, pálosok, augusztinusok, bencések, kapucinusok tarkaruhás missziós-hada serényen dolgozott az „öt templom“ egyházmegyéje régi fényének és nagyságának a felépítéséért. Csak aki végigolvasta Brüstle: *Recensióját*, a pécsi egyházmegyei plébániák történetét tárgyaló hatalmas négykötetes művét, és a ma is még fennálló vagy azóta megszünt szerzeteskonventek meglevő protokollumait — házi krónikáit —, az tudja igazán, mit jelentettek abban az időben a lelkipásztorkodás terén a fogadalmat élő szerzetesek, az Egyház örök segédlelkészei. Sok helység hívei a századok elmúltával nem is sejtik, hogy talán már rég felszántott temetőjükben elpihent szerzetesek voltak őseiknek első papjai az új hazában és a még sátor-

⁴² Brüstle: *Recensio*... Tom. II. 612—617.

táborból álló falvaknak legmegtiszteltebb és mindig örömmel várt vendégei, akiknek közléről-távolból való megjelenése, lóháton avagy gyalog jöttek, igazán ünnep volt a régi otthonát elhagyó és új otthonát nagy gonddal kialakító telepesek életében.

Csak kivételesen akadtak telepek, ahová a hívekkel együtt lelkipásztor is érkezett. Környékbeli falvaink, mint *Dunaszekcső, Hímesháza, Somberek, Szabar, Szajk, Nagynyárad, Sziir, Geresd, Bár, Borszok, Lánycsók, Márok, Maráza, Bátaszék, Bata, Darázs-Izsép, Bodolya, Batina, Dályok* szép, kisebb-nagyobb barokk templomának helyén a XVIII. század elején vesszőből font, sárral tapasztott és sátorlappal betakart kápolnának elnevezett primitív építmény volt az első istentiszteleti hely, ahol a mohácsi barátok német, sokac, és magyar nyelven hirdették az isteni Igét, megkeresztelték az újszülötteket, megeskették a házasulandókat és bemutatták élőkért és megholtakért a legszentebb áldozatot. Molyrágástól még most is ki nem kezdett bőrkötésű erős papírra rótt anyakönyvi feljegyzések tisztán megírt s ritkán forgatott lapjai mint valami csodálatos fénykévek merednek elém az elfelejtett régmúlt homályból.

És amikor 1721-től kezdve (Darázs-Izsépen már 1712-ben) itt is, ott is a világi papok kezdik átvenni a hívek lelkipáncosását, nemhogy nélkülözhetővé válnának a szerzetesek, ellenkezőleg, működési terük csak nagyobbodik, mert a betelepítések egyre tartanak, új filiák keletkeznek és a régiekben is a hívek számban mindig jobban gyarapszanak. Mint adminisztrátorok kevesebb helyen működnek, de annál több helyen ők a kihelyezett káplánok, és a zárdából vasár- és ünnepnapok alkalmával kiszálló kisegítők. 1735-től 1765-ig kevesebb feljegyzést találunk zárdánk évkönyveiben az atyák perifériákon való mű-

ködéséről, ami abban is lelheti magyarázatát, hogy az 1739-ben pusztító pestis a ferencesek sorait is meggritkíthatta. Hogy fogalmat alkothassunk magunknak, milyen létszámmal is állhattak bele a lelkipásztori munkába a Boszna-Argentína-i provincia páterei, elég, ha röviden közöljük a P. *Soljanin Ágoston*-nak 1723—26-ig tartó rendfőnöksége alatt kiadott schematizmus adatait. A rendtagok száma 620 volt. Ebben a számban nincs benne a provincia külföldi főiskolákon tanuló 100 növendéke. Néhány év múlva ez a szám még jobban felszökik. A provinciának dalmát részein a felszentelt papok száma 141, a klerikusoké 32, az újoncoké 159. A boszniai részen volt 50 páter, 7 klerikus, 5 dolgozó testvér, és 62 újonc. Szlavónia és Magyarországi zárdáikban 197 páter, 91 papnövendék, 66 laikus testvér és 320 újonc, akikből laikusnoviciusra 46 esett. A provinciának így összesen 388 felszentelt áldozópapja, 130 klerikusa, 93 laikus testvére és 541 újonca volt.⁴³

Hogy a mohácsi zárdában mennyi volt a rendtagok száma az 1725—30-as években, nem tudjuk, de ha az 1739. nagy, sok rendtagot is áldozatul követelő pestis után 1741-ben öt páter volt, mégpedig: P. *Katicich Gáspár*, P. *Benkovics Ágoston*, P. *Zombori Bernát*, P. *Hajós Lőrinc*, P. *Verőcei Mihály* és 3 laikus testvér, akkor minden bizonnyal nyolcnál több volt a rendtagok száma a pestis előtti időben.⁴⁴

1765-től 1820-ig terjedő idő a mohácsi ferencesek külső működésének legvirágzóbb korszaka. Ezekben az évtizedekben itthon a zárdában 10—14 a páterek száma s ugyanannyi a külső plébániákon és filiá-

⁴³ Bozítkovics: *Kriticki ispit popisa*... 136. old. és *Liber Archivalis* 168—69.

⁴⁴ *Series Conv. et resid Bosnae Argentinae 1741—1743*. Kéziratoss gyűjtemény Gyöngyösön, a rendtartományi levéltárban.

kon. Az említett helyiségeken kívül még *Rácpetre, Lócs, Kisnyárad, Olasz, Máriakéménd, Hidas, Szent-erzsébet, Vörösmart, Várdomb, Gödre, Tevel, Börzsöny, Zomba, Berkesd, Mosgó, Szentlászló, Dorog, Grábóc, és Bán* azok a plébániák és leányegyházak, ahol egész évre, vagy évtizedre mint kihelyezett káplánok működtek.

A mohácsi zárdához tartozó s idehelyezett páterek nagy számát el sem tudnók képzelni a zárda befogadóképessége alapján, mert ha minden, jelenleg nem használt s nem használható lakószabát, cellát is számításba veszünk, akkor sem férhetett el annyi szerzetes a mostani rendházban. Tudnunk kell u. i., hogy a 12—14 páter mellett még 6—8 bölcsész vagy teológus papnövendék és ugyanannyi dolgozó testvér is csak szűken fért el. De megoldódik a talány, ha a jozefinisztikus időkre gondolunk. II. Józsefről tudjuk, hogy a francia felvilágosodás egyházellenes jellegének hatása alatt több súlyos rendeletet adott ki a szerzetesrendek ellen, amennyiben több szemlélődő női és férfi szerzetesrendet egyszerűen eltörölt, megszüntetett s vagyonukat teljesen lefoglalta, más meghagyott szerzetesrendek vagy rendházak életébe erőszakosan beleavatkozott, s azokat egyszerűen az egyházmegyei püspökök alá rendelte.

Így 1782-ben helytartói útján felszólította az összes püspököket, hogy állítsák össze és sürgősen küldjék fel hozzá Bécsbe a hívekről, templomokról, kápolnákról, világi papságról és szerzetesekről szóló pontos statisztikát, amelyben fel kellett tüntetni azt is, hogy az egyes városokban, községekben, kisebb falvakban mennyi a katolikus hívek száma, van-e a híveknek saját papjuk, ha van, mennyi? A szerzetes-papoknak pedig összes személyi adatait be kellett szolgáltatni:

Először is milyen korúak és milyen képzettséggel rendelkeznek, eddig milyen munkakörben dolgoztak, milyen papi munkára van legnagyobb hajlandóságuk s milyen az egészségi állapotuk? Ennek a legapróbb részletekre kiterjedő statisztikának a birtokában a császár maga látott hozzá a katolikus hívek vallásos életének átszervezéséhez új lelkészségek és plébániák felállításával. Ez nem is volt oly nehéz a zárdából kihelyezett szerzetespapokkal és az eltörölt szerzetesrendek és megszüntetett zárdák elkobzott vagyonával. A pécsi egyházmegyében a ferences kolostorok közül a tolnait, — amely 1688 óta állott fenn — 1788-ban, a paksi zárdát, mely 1727-ben kezdte meg működését, 1786-ban törölte el. Ezeknek az eltörölt zárdáknak páterei a körzetükhöz tartozó plébániákra mentek kiegészítő lelkészeknek és szerzetesi jellegük további megtartásával a legközelebbi dunaföldvári és mohácsi zárdához kapták beosztásukat. Ez a magyarázata annak, hogy a mohácsi zárda személyi beosztását és ezek munkakörét feltüntető Tabulában 12—14 kint működő páter is szerepel.

Hogy pedig a szerzetesi jelleg mellett a szerzetesi szellem s fegyelem se vesszen ki a klauzurán kívülélő és munkálkodó rendtagokból, az egyes rendtartományok evégből káptalani ülésükön külön rendszabályokat foganatosítottak. Így a többi közt elő volt írva, hogy az egyes adminisztrátorok és káplánok az év bizonyos részében több hetet kötelesek abban a rendházban eltölteni, melybe beosztásuk szól, amely lelkigyakorlatos időre a zárdában lakó páterek segítették ki őket. A szegénységi fogadalom alól felmentést senki sem kaphatott és ennek a legfőbb ferences jellegnek a megtartása végett az egyes provinciai statutumok, mint például a ladiszlaita, úgy rendelkeztek, hogy az adminisztrátorok és helyilelkészek künn

a plébániában tartoztak pénzük és más jövedelmük kezelésére vagy a világi plébánost vagy más férfit szindikusnak felkérni, aki aztán az atyák személyi és házi szükségleteit beszerezte. Kápláni és adminisztrátori jövedelmük bizonyos részét kötelesek voltak zárdájuknak átadni, hogy betegségük vagy öregségük idején szerzeteseknek járó ellátásban részesülhessenek. Vagyont nem volt szabad gyűjteniök, ingatlanokat, földet, szőlőt, házat nem vehettek. Tartózkodniok kellett — mint azt a rendi konstitúciók is előírták — mindennemű kártya- és szerencsejátéktól. És hogy szerzetesi mivoltuk külsőleg is mindig ki-domborodjék, legszigorúbban tiltva volt szerzetesi öltönyüknek a világi papság ruházatával való felcserélése, kivételt csak az egyes garnizonokban szolgálatot teljesítő katonapáterek alkottak, akiknek meg volt engedve, hogy az előírt katonapapi ruhát viselhessék. II. József akkor mérte a második súlyos csapást rendünkre, amikor 1792. február 21-én Budán kelt legfőbb elhatározásával a királyi helytartó útján az imént ismertetett rendtartományi statutumok legtöbbjét hatálytalanította és a hatálytalanítást a rendtartományi főnökök által az összes zárdában lakó és kint működő rendtagok előtt kihirdettette. A II. József-féle szellemet a világi papsággal együtt lassan magukba szívták a szerzetesek is és éltek a szerzetesjoggal szembenálló felmentéssel, s a szegénység útjáról kezdtek mind inkább letérni. Pénzüket, jövedelmüket most már maguk kezelték, bár annak bizonyos részét továbbra is beszolgáltatták zárdájuknak, és ruházatuk színét, szabását a világipapság öltönyéhez formálták. Ez a jozefinisztikus szellem a meglazult szegénységben, szerzetesi közös életben és fekete ruha viselésében száz éven át fennállott, míg nem 1898. július 9-én a Szentszéktől kinevezett és ki-

küldött rendi kommisszáriusok működésével megindult a magyarországi ferences rendtartományok reformálása. Keresztülvitelében az országszerte ismert P. *Tamás Alajos* († 1932-ben) kapisztránus rendtartományi főnökek halhatatlan érdemei voltak. A mohácsi ferences zárda reformálására 1912. augusztus 3-án került a sor. Első főnöke P. *Peéri Bonaventúra* teológiai tanár lett. A rendi reform következtében a provinciában a tagok száma megcsappant és így a mohácsi rendház tagjai, három-négy páter működése, a szomszédos plébániákon való kisegítéstől eltekintve, csak a külvárosi plébániára korlátozódott. Hacsak figyelembe nem vesszük még azt az áldozatos munkát, amit a szomszédságban lévő mohácsi „László“-kórházban a régi időkben tőlünk adminisztrált plébániák beteg hívei közt éjjel-nappal kifejtének.

FILOZÓFIAI ÉS TEOLÓGIAI STUDIUMOK.

A ferencesek az egyháztudományok művelésében annyira kivették részüket, hogy nagynevű és tekintélyes tudosaikkal — Halesi Sándorral, Szent Bonaventúrával, Duns Scotus Jánossal az élen külön ferences iskolát alapítottak. Négyszáz éven keresztül alig volt egyetemi tanszék Európában, amelyen a hittudományt és bölcseletet ne adták volna elő ferences tudósok. Nemcsak egyetemek katedráin gyűjtötték maguk köré a tanulmánygó ifjúság ezreit, hanem az egyes provinciák tagjai is a legkomolyabb hittudományi felkészültséggel igyekeztek hitszónoki, gyónatatói, misszionáriusi tisztségüket elnyerni. Rendszeres studiumokat csak a legkiválóbbak végeztek évekig tartó irányításával valamely egyetem hírneves tanárai mellett. Az áldozópapok többsége, illetve az áldozópapságra kijelölt s arra alkalmas klerikusok az ujoncév eltelte után idősebb, tudományokban jártasabb, belföldi missziókban vagy katedrálisok szószékein tevékenykedő hitszónokok mellé szegődtek, hogy társaságukban előadásaik, prédikációik meghallgatásával igyekezzenek a hivatásukhoz szükséges ismereteket kibővíteni, és közlési módját elsajátítani. De az is szokásban volt, hogy a klerikus vagy klerikusjelölt előjáróinak engedélyével olyan zárdába kérte áthelyezését, amelyben valamely tudós filozófus-teológus lektor szívesen elmagyarázta a tudományra szomjazóknak a Szentírást, szentatyákat, kánonokat, morális és spekulatív teológiát, nemkülönben a bölcseletnek minden akkor művelt ágát.

Az 1545-től 1563-ig tartó tridenti egyházi zsinat nemcsak a protestantizmustól tagadásba vett vagy

kétségbe vont hittételeket vitatta meg, dolgozta fel és foglalta össze ünnepélyes határozatokba, hanem a többi üdvös egyházi reform közt a papnevelés és képzés irányelveit is szigorú dekrétumokban fektette le.

Ezeknek a zsinati irányelveknek hatására és keresztülvitelére adta ki P. Sosa Ferenc, a Ferencrend minister generalis-a 1600. október 13-án, a rendi studiumokra vonatkozó intézkedéseit.

1. Minden teológiai studiumban legalább két lektor (olvasva előadó tanár) tanítson. Az egyik a moralist, a másik a dogmatikát. Hogy ezek a lektorok minél behatóbban és eredményesebben végezdhessék el tanításukat, mentesülniök kell még az igehirdetés alól is. Az egyik lektor délelőtt folyamán adjon elő, a másik az esti órákban tanítson. Az egyik napon disputa formájában, a másik napon a tanultakat ismételjék.

2. A teológusok három évet kötelesek a studiumokban eltölteni, amely idő alatt nem prédikálhatnak, csak a teológiai studium bevégeztével, amikor is a kijelölt vizsgáztatók írásban nyilatkoznak, hogy a felszentelendő klerikusok sikeresen tették le a vizsgát s így alkalmasak a hitszónoklásra.

VIII. Kelemen pápa pedig *Decet Romanum Pontificem* kezdetű s 1603. június 26-án kiadott bullájában elrendeli, hogy mindenegyves ferences rendtartomány vezesse be a grammatikai, filozófiai, és teológiai studiumokat, és ki is jelöli azokat a városokat, illetve zárdákat, ahol az egyes rendtartományok studiumaikat felállítani kötelesek. Így a Boszna-Argentina-i provincia növendékei a török megszállás miatt az olaszországi Piacenza zárdájában végezték el tanulmányaikat. Ezzel a rendelkezéssel a pápa maga szüntette meg véglegesen azt az előbb említett rendszert, hogy a klerikusok maguk kerestek lektorokat s a

lektorok maguk gyűjtötték össze tanulni vágyó növendékeiket.⁴⁵

Az 1612. július 9-én kiadott káptalani határozat meg sietett kimondani, hogy a lektorok előadásaikban ne elégedjenek meg pusztán a Scotus könyveiből való felolvasással, hanem előadásukat írják le, s dolgozzák fel a Szentírás, Szentatyák, zsinati határozatok és más skolasztikusok tanításai alapján.

Hogy még nagyobb nyomatékot adjon a generális atya a studiumokra vonatkozó rendelkezéseknek, — egyenesen méltatlannak nyilvánította a rendtartományokat a provincia névre, hacsak zárdáik közül hármat ki nem jelölnek a grammatikai, logikai, fizikai, és a teológiai studiumok számára.

1. Az első provinciai studiumok.

A Boszna-Argentina-i provincia a török hódoltság alatti időben — mint az imént említettük — olaszországi zárdában neveltette növendékeit, a hódoltság után azonban a maga kebelén belül siet papnevelő studiumokat felállítani.

Már 1708-ban a nasikai zárdában a filozófiai és teológiai iskola előkészítéseként bevezeti a humanisztikus típusnál magasabb fokú grammatikai iskola-típust, amit P. *Milanói Celesztin* helyettes-kommisszárius generális 1708. június 28-án Rómában meg is erősített. Tizennégy évre rá P. *Pozsegai Mészity Simon* buzgólkodása folytán 1722. szeptember 26-án Budán és 1735. január 22-én pedig Eszéken állítja fel a Provincia a teológiai, filozófiai studiumot, amely eleinte csak dicsérő elismerésben, később pedig kirá-

⁴⁵ P. Carolus Maria Perusini OFM: *Chronologiae Historico Legalis Seraph. Ordinis. Tom. III. continens omnia capitula et congregationes generales, constitutiones et statuta emanata ab anno 1633 usque ad annum 1718.* Romae, 1752. Tom. I. pag. 525.

lyi, szentszéki és rendi hivatalos jóváhagyásban részesül.⁴⁶

A Boszna-Argentína-i provinciához tartozó mohácsi zárdá 1746. március elsején, Velikán tartott félévi kongresszusán, P. *Bacsics Antal* provinciális előterjesztésére kapta meg a filozófiai studiumnak egyenlőre első évfolyamát. A studium első lektora és magisztere P. *Peyer Ince* lett. A növendékek száma hat. 1770-ben a ház történetének könyvében ezek a növendékek vannak megnevezve: Fr. *Berkel* Illés, fr. *Mandics* Dömötör, fr. *Jukics* Máté, fr. *Csoszity* Péter és fr. *Klementh* Nemézius.

Később a filozófia helyébe a teológiai studium kerül ide, úgy hogy a két studium egymást többször is felváltva egészen 1869-ig volt zárdánkban elhelyezve. A filozófia 1756—1783, 1798—1805 és 1860—1863, a teológia pedig 1811—1819, 1828—1840 és végül 1863-tól 1869-ig. Amint látjuk, voltak idők, amikor szünetelni kényszerültek a studiumok s a növendékeket és tanáraikat a legközelebbi konventekbe, a bajai, nasikai és dunaföldvári kolostorba helyezték. Egyszer a megélhetés elégtelensége, máskor zárdánk katonai lefoglalása (napoleoni időkben) vagy gabonaraktár céljára való felhasználása miatt volt kénytelen a rendtartományi főnökség a studiumot másfelé irányítani.

Az indítók, amely a studiumoknak egyik vagy másik zárdába való helyezésénél tekintetbe jöhetett az elég férőhelyen kívül a megközelíthetőség és a biztos megélhetési lehetőség volt. A rendtartományi központnak a növendékek iskoláztatására nem volt ingatlana, sem másféle anyagi fedezete, legfeljebb misecintenciók juttatásával sietett a szükségben levő studium-zárdák segítségére. Mohácsi zárdánkknak messze

⁴⁶ Brevis memoria Prov. Capistr. p. 50.

kiterjedő gyűjtési területe biztosította a nagyobb-számú szerzetescsalád eltartását. A mohácsi alamizsna-gyűjtő testvérek a pécsi egyházmegyéhez tartozó következő helyiségekben jártak: Mohács, Lánycsók, Márok, Kátoli, Litov, Szentersébet, Mártonfa, Kozár, Bogád, Somod, Etin, Geresd, Lak, Szabar, Lapáncsa, Lucs, Szentiván, Monostor, Baranyavár, Bán, Nyárád, Majs, Márok, Virágos, Villány, Kövesd, Kisbudmér, Palkonya, Rácpetre, Vókány, Áta, Németi, Szalánta, Bosta, Szilvás, Sucka, Kutin, Keszü, Málony, Udvard, Egerág, Kozármislény, Lothár, Erend, Devecser, Birján, Assad, Olasz, Nyomja, Boly, Dályok, Izsép, Márok, Dunaszekcső, Bar, Cselegörcsöny, Somberek. Az esztergomi egyházmegye területén: Hird, Barkon, Goda, Lovashetény, Varasd, Mecske, Berkesd, Élend, Romonya, Babarc, Versend, Szajk, Kisnyárád, Szébény, Feked, Szür, Bába, Kéménd, Surgotin, Monyoród, Marázs és Bozsók. Volt rá eset nem egyszer, hogy a mohácsi testvérek a zombori zárda kollektiósterületére is átmentek alamizsna-gyűjtésre. A távolabbi falvakban káplánként működő atyák és a közelebbi helyiségekbe kiszálló páterek évi 40—60 forintnyi jövedelme is a stúdium eltartását mozdította elő.

Ami alamizsna: bor, gabonanemű, szárnyasok, méz, tojás s gyümölcsfélék az évi szükségleten felül volt, azt mind pénzzé tették, s ruhaneműeket, könyveket és más szükséges dolgokat szereztek be rajta.

2. A növendékek anyanyelvi megosztottsága.

A filozófiai és teológiai studiumoknak növendékei különböző nemzetiségűek és különböző anyanyelvűek voltak, amint a provincia zárdái is olyan városokban voltak, ahol nagyon is kevert volt a lakosság, — Nasica, Bács, Enzersdorf, Sanktpölten, Lan-

zendorf, Bécs, Ilok, Buda, Tabán, Pozsega, Eszék, Sárengród, Arad, Mohács, Bród, Baja, Czernek, Vukovár, Radna, Dunaföldvár és Zimony. Így a növendékek közt — természetesen a tanárok közt is — voltak magyarok, németek, osztrákok, bajorok, tiroliak, württembergiek, csehek, morvák, szlovákok, horvátok s bosnyákok.

A növendékek nagy száma miatt (1820-ban pl. a teológia négy évfolyamán 46, a filozófia két évfolyamán 41, és a noviciátban 32 növendékünk volt) a studiumokat évfolyam szerint is más-más zárdába osztották be. Volt idő, amikor a noviciát Bécsben, Bácsban s Dunaföldvárott, a filozófia Nasicán, Ilokon s Bródban, a teológia pedig Vukováron, Mohácson és Baján volt. Tehát majd minden studium-zárda a könnyebb megközelítés végett a Duna mellett. Mohácsi zárdánkat szerencsés Duna-melletti fekvése is arra szánta, hogy studiumház legyen. Nemzetiségi és anyanyelvi szempontból pedig mindig odakerültek az újoncok, bölcsészeti és hittudományi hallgatók, ahol saját anyanyelvükön kívül más nyelvet is megtanulhattak. A provincia tagjai így sok nyelven beszéltek. Minden páter 2—3—4 nyelven is prédikált és gyónatott.

3. Nyilvános disputák.

A filozófiai és teológiai tantárgyaknak vitatkozási formában való előadása, tanulása magával hozta, hogy az első és második félév végén megtartott vizsgákat rendszerint nyilvános és ünnepélyes jellegű disputák követték, meghívott papi és előkelő világi vendégek jelenlétében. A disputákon az elnöki tisztelet mindig a tananyagot előadó professzor töltötte be. Ellenvetéseket a résztvevő meghívottak tették és a vizsgázó növendékek voltak a védők. A vizsgákra lehetőség

szerint egyetemeken végzett embereket, plébánosokat és káplánokat hívtak, akik könnyen tehetek ellenvetéseket. Sokat látogatták a zárdánk ebédlőjében lefolyt disputákat a mohácsi, dunaszekcsői, hímesházi, németbolyi, nagynyáradi s más környékbeli egyházi férfiak s világi méltóságok. Nem egyszer tisztelték meg rendházunkat ilyen alkalmakkor a pécsi pálos, kapucinus, világi, és a bajai ferences hittudományi iskola tanárai.

A múlt század elején annyira kifejlődtek és közkedveltekké váltak a vizsgai disputák, hogy mecénások támogatásával az egyes vizsgák tételeit a budapesti egyetemi, a pécsi, vagy az eszéki nyomdában ki is nyomtatták, és kis könyvalakban kiadták. Ilyen nyomtatásban megjelent vizsgai téziseket más történelmi vagy más tudományos értekezés hozzácsatolásával ma is találhatunk zárdai könyvtárunkban.

4. A mohácsi studiumok nagyjai.

Bölcsészeti és hittudományi főiskolánk marandó dicsősége, hogy számos rendi kiválóság: tudós, író, filozófiai-teológiai doktor, gimnáziumi professzor magasra ívelő pályája a mi házi stúdiumunkból indult el. Hogy csak a legjelesebbeket említsük:

P. *Cseváповics György* tartományfőnök, filozófiai doktor, teológiai magiszter s tanár, az egyházjognak licenciátusa megírta a *Synoptico memorialis Catalogus obs. min. Prov. S. Joannis a Capistrano* című könyvet, amelyben a legrészletesebben és könnyen áttekinthető beosztásban hű történelmi képét nyújtja a Boszna-Argentína-i, később Kapisztrán-provinciának. Ezenkívül szerzője a *Recensio Domus Capistranae* és a *Statuta Municip. Prov. Capistranae* c. kisebb terjedelmű kiadványoknak. Több kisebb könyvet írt még horvát nyelven. 1803-ban volt filozófus Mohácson.

P. Matzek József háromszor is viselte a tartományfőnöki tisztelet, Def. Generális is volt. Mint a Szentföld Commissarius Generalis-a német, olasz, és cseh nyelven megjelenő *Notitiae de Missionibus Terrae Sanctae* folyóiratot szerkesztette. 1816-ban volt itt teológus.

P. Stojanovics József rendtartományi tanácsos, több vásár- és ünnepnapra szentbeszédét rendezte sajtó alá és horvát nyelven lefordította Laudon hős vezérének parainasiseit. 1812-ben volt itt teológus.

P. Jaity Máriánt kétszer választották meg provinciálisnak, mint helyettes-tartományfőnök horvát nyelvre fordította és megzenésítette *Vinác* címen az egyházi himnuszokat. Egyidőben jelentek meg tőle e himnuszok német nyelven is. Megírta ezenkívül a máriaradnai csodatevő kegykép történetét *Izvona Poviesticna milostivocsudotvorno prilike Gospe Radnanske* címen. Szerzője még a *Rucsna knyizsica* c. pásztorális kézikönyvnek, végül Kempis Tamás négy könyvét latinból horvátra ültette. 1818-ban végezte itt a teológiát.

P. Agjics Kájusz teológiai licenciátus és tanár Staph *Morális Theologiaját* fordította horvát nyelvre.

P. Kimpek Angyal filozófiai doktor, sok éven át működött a provinciális studiumokban, mind a filozófián, mind a teológián. Sárengrádon halt meg 1834-ben.

P. Pendl Nep. János filozófiai doktor, teológiai tanár volt a mohácsi ferences gimnázium első igazgató-tanára.

P. Darazsics Flórián, P. Mayerik Jenő, P. Nagy Fortunát mint gimnáziumi professzorok a latin költők műveit fordították német nyelvre. Különösen P. Fortunát tűnt ki magyarnyelvű verseléseivel.

5. P. Mayerhoffer Fülöp amerikai misszionárius.

Végül meg kell még elmékeznünk a mohácsi bölcséleti studium egy volt növendékéről P. *Mayerhoffer Fülöp*ről, aki a rendtartománytól távol, a messze Északamerikában fejtett ki áldásos missziós munkát a kivándorlott németek közt. P. Fülöp Győrben született 1784-ben. A noviciátust Bácsban 1803-ban kezdte meg, 1805-ben letette az ünnepélyes fogadalmakat, 1806-ban Mohácson filozófiát és 1807-ben Dunaföldváron teológiát hallgat. Felszentelése után tábori papnak megy a hadsereghez, majd több évi katonapapi tevékenység után a birodalom egyik plébániáján adminisztrátor lesz, s mint ilyen, amikor hívei kivándorolnak az Egyesült-Államokba, apostoli buzgóságtól hajtva utánuk megy, hogy továbbra is a messze idegenben lelki vigaszban részesíthesse őket.⁴⁷

1819. október 9-én kelt levelében P. Fülöp eképen számol be tengeri útjáról, az ottani állapotokról és jövő szép terveiről:

„Főtisztelendő P. Provinciális, Szeretett jó Atyám!

Ezúton értesitem Főtisztelendőségedet, hogy Európát elhagyva a Kolumbusz Kristóf által felfedezett Északamerikába tíz kemény hétig tartó tengeri út után szerencsésen megérkeztem. A filadelfiai püspök úr hívott meg ide missziós-szolgálatra, s amikor megérkeztem, Canevago-t jelölte ki számomra első missziósállomásnak, hogy az ide állandóan kivándorló katolikusok lelkipozását vezessem. Ezrével vándorolnak ki e földrészre Németországból a katolikusok, hogy a békét és jólétet megtalálják, amit fegyverzajtól hangos és forrongó hazájuk nekik otthon már biz-

⁴⁷ P. Gregorius Csevapovich: *Synoptico memorialis Catalogus observantis minorum Provinciae Joannis a Capistrano, olim Bosnae-Argentinae. A dimidio saeculi XIII. usque ad recentem aetatem ex archivo et chronicis eiusdem recursus.* Budaë, 1823. p. 327.

tosítani nem tudott. A német katolikusok elnyomatása és üldözése volt az oka annak, hogy búcsút mondtam hazámnak és provinciámnak, és messze idegenbe jöttem folytatni apostoli munkámat.

Húsz éve mindössze, hogy az Egyesült Államokban a katolikusok szabadságukat és szabad vallásyakorlatukat kivívták, mert az előtt Anglia uralma alatt a katolikus papok csak titokban és életük veszélyeztetésével végezhatték papi ténykedéseiket. Sokan voltak, akik hivatásukért vértanuságot szenvedtek. Ma azonban, miután az itteni bevándoroltak a függetlenségi háborúban lerázták az angolok kényuralmát, szabad köztársaságba tömörülve államuk olyan alkotmányra tett szert, amely minden vallásnak és felekezetnek a legmesszebbmenőleg biztosítja a teljes szabadságot, úgyannyira, hogy se szeri, se száma a sok vallási szektának, amely ma itt szervezkedik és terjeszkedik. Vannak itt quakerek, zvingliánusok anabaptisták, separatisták, lutheránusok, stranbingersek, deisták, szabadkőművesek, demokraták, manicheusok, szociánusok, zsidók, pietisták, és ki tudja, még mennyiféle elnevezésű szekta. Mindegyiknek megvan a maga nyilvános temploma, ahol a maga habajgós metódusa szerint istentiszteleteit végzi. A mi érsekségünk székhelye: Baltimore, amely még más, VII. Pius pápa által életrehívott püspökséggel együtt egyenesen a Szentszéknak van alárendelve. A fildelfiai püspöki szék jelenleg üresedésben van s az egyházmegyét Barth általános püspöki helynök kormányozza, de reméljük, hogy a nemsokára megjelenő pápai bulla őt fogja az árván levő püspöki székbe kinevezni. Egyúttal jelzem, hogy a Provincia részére a 40 kijelölt miseintenciót elvégeztem.

És mivelhogy Provinciánknak a jeruzsálemi Szentföldön úgy sincsen missziója, üdvös volna s nagy áldás az egyházra, ha a fiatal Pátereket ide küldenék.

Ha Főtisztelendőséged is jóváhagyná elgondolásaimat és terveimet, úgy a szomszédságomban levő érseki hatóságnál kieszközölném az engedélyt egy konvent létesítésére s rendtagjaink letelepítésére, mert eddig rendünknek itt még zárdája nincsen. Többnyire Szent Ignác fiai terjesztik itt az evangéliumot, továbbá augusztinusok, domonkosok, sőt még a trappisták is“.

P. Mayerhoffer kérelme nem talált ugyan visszhangra idehaza, hogy miért, nem tudni, és száz évnek is el kellett mulnia, hogy a Kapisztrán-provincia az Egyesült Államokba most kivándorolt véreink lelki-gondozására az ottani magyar papság segítésére vállalkozó pátereket küldjön. A kérelem és szép terv soká váratott magára, de még mindig nem későn, s talán a már nagyon régen elhalt kérő hang elevenedett meg újra most már meggyőző és indító erővel, amikor 1922. augusztus hónapjában P. *Péri Bonaventúra* szegedi házfőnök váratlanul vállalkozik arra, hogy kimegy az Egyesült Államokba, hogy az ottani magyarok állandó missziójására megalapítsa a magyar kapisztránusok kolóniáját plébániákkal. P. Bonaventúrát többen követik. Jelenleg a magyar kapisztránusoknak már külön komisszáriátusa van az Egyesült Államokban P. *Medveczky Medárd* vezetése alatt, akinek 9 páter és 3 laikustestvér segítkezik öt plébánián a hívek lelkigondozásában és szervezésében.

P. Mayerhoffer vállalkozásával kapcsolatban feljegyzésre méltó az a tény, hogy az Egyesült Államokba kivándorolt európai katolikusoknak első ferences misszionáriusa és elsőnek kivándorolt magyar papja ő volt. Tirolból csak 1844-ben, Németországból pedig 1858-ban mennek ki az első ferencesek.⁴⁸ Magyarországból pedig a múlt század vége felé hajónak át az első magyar világi papok.

⁴⁸ P. Steck OFM: *Glories of the Franciscan Order*.

VI.

VILÁGIAK BEKAPCSOLÓDÁSA A FERENCSEK MUNKÁJÁBA.

1. Szent Ferenc Harmadik Rendje.

A ferences világiak történetét hazánkban eddig még nem írták meg, így áttekinthető képet nem is alkothatunk róla. Hogy nagy általánosságban hazánk minden részében már évszázadok óta el volt terjedve és alapelveinek, célkitűzéseinek megfelelően széleskörű társadalmi, hitbuzgalmi és hazafias működést fejthetett ki, minden okunk megvan feltételezni, addig is, amíg az egyes töredékek összegyűjtésével és feldolgozásával valaki össze nem állítja és sajtó alá nem bocsátja a már régen várt és nélkülözött munkát.

Az Első Rend idegen országban, új helyeken való letelepedésének velejárója Szent Ferenc Harmadik Rendjének megszervezése. Azt az apostoli munkát ugyanis, amit különösen hazánk ferencesei a tatárjárást követő időkben, a török hódoltság alatt és az utána következő évszázadokban kifejtettek, a Harmadik Rend bekapcsolása és összműködése nélkül el sem képzelhetjük. Volt idő, amikor a ferences rendtartományok 150 vagy annál is több zárdában több ezer rendtaggal álltak bele a magyar evangéliumi munkába, de még akkor sem nélkülözhatték a bűnbánók táborába összesereglett világi testvéreket.

Ha a második honfoglaló, IV. Béla, Szent Erzsébet testvére, feleségével együtt belépett Szent Ferenc Harmadik Rendjébe s ha őket hercegek, hercegasszonyok, főuraink és nagyasszonyaink követték, mennyivel inkább barátkozott meg a Bűnbánó Harmadik Renddel a társadalomnak közép- és népi osztálya, amelynek elhivatott papjai a nehéz történelmi századokban a ferencesek, a barátok voltak.

Micsoda távlatokat tüntet fel a magyarországi harmadikrendiekre vonatkozólag a Kapisztrán Szent János kereszteseket toborzó körútja hazánkban és a dicsőséggel megvívott nándorfehérvári ütközet, amelyről a legújabb magyar történetíró így emlékezik meg: „... III. Kalisztus pápának hű segítőtársai a kereszties háború propagálásában a minoriták, akikkel állandóan tanácskozik a haditervekről s akik mindenütt predikálják a keresztet és alamizsnát gyűjtenek a török elleni háború céljaira. Legkimagaslóbb egyéniség közöttük éppen Kapisztrán János. Lelkesedése, hite, szuggesztív erejű szónoklatai ezrével gyűjtötték a kereszties zászló alá a nép alsó rétegeit: parasztokat, diákokat, kézműveseket“.⁴⁹

A nándorfehérvári ostrom leírásánál pedig ezeket mondja Hóman—Szekfű: „... Kapisztrán szónoklataival toborzott magyar és délnémet keresztieseket vezet Hunyady zászlaja alá, akik között a harcmezőn különösen kitűnt a bécsi diákok 600 főnyi csapata, a *harmadikrendi franciskánusok* csoportja és remete Szent Pál rendjének priorja hét halálra szánt báráttal“.⁵⁰

1456. július 22-én Jézus legszentebb Nevével ajkán 60 terciárius ontja vérét Nándorfehérvárnál Krisztusért és édes hazánkért. Erről a Provincia halottjainak évkönyve e szavakkal emlékezik meg: „Sexaginta tertiarium anonymi, qui in comitia Joannis a Capistrano pro Christo in Ecclesia militantis in duplici illa Belgradiensi victoria invicto spiritu certarunt usque ad mortem“.

Ezekből is kitűnik, hogy Kapisztrán Szent János hazánkban az egyszerű néposztály fiaiból toborzott össze keresztieseket, akik közül főként a harmadik-

⁴⁹ Magyar történet, II. köt. 456. old.

⁵⁰ U. a. 457. old.

rendi ferencesek tüntették ki magukat. Hogy vidékükről, Baranyából is képviselve voltak-e a harmadikrendi ferencesek, könnyen feltételezhetjük, ha tudjuk, hogy, amikor Kapisztrán János már 6 évig buzdít, toboroz sereget III. Frigyes Németországában, hazánk világi nagyjaival együtt a főpapok is: Dénes esztergomi, Herczeg Rafael kalocsai érsek, az egri és pécsi püspökök ismételten felkeresik a pápai követségben járó Kapisztrán Jánost hívó leveleikkel, hogy jöjjön el már hazánkba is és gyujtsa a lelkeket lángoló szónoklataival, állítsa a keresztes lobogó alá vitézeinket. S ő nem késett eleget tenni hívásuknak.⁵¹

A véres, de dicsőséges magyar történelmi lapon megörökített hős terciáriusok mellett, oh, hány ezer meg ezer névtelen harmadikrendi férfi és nő bátor hitvallása, példás élete, karitatív tevékenysége kívánczik ki az elfelejtett és porlepte zárdai protokollumok homályából a nagy nyilvánosság elé!

Szent Ferenc Harmadik Rendjének működését a törökmegszállta területen a másfél évszázadban homály fedi. A legtöbb zárda elpusztulásával és tagjainak szétszóródásával, elpusztultak és megszűntek a zárdákhoz tartozó és azokból irányított harmadikrendi községek is. Ha a hívekkel való érintkezés néhány kivételes esettől és helyiségtől eltekintve a legnagyobb veszélyt jelentette a bujdosó és álruhában járó pátereknek, menyivel inkább volt nehéz és szinte lehetetlen a harmadikrendnek, mint kötött, szigorú szabályokból álló szervezetnek a megtartása és továbbvezetése. A titokban, vagy a török hatóságoktól megtúrtan működő ferencesek legfőbb gondja a megmaradt katolikus nyájnak egybeterelése és gondozása volt. Legfeljebb arról lehetett szó, hogy egyes buzgóbb és bátor kiállású férfit öltöztessenek be a III.

⁵¹ Brevi memoria Prov. Capistr. p. 53.

Rend bűnbánó ruhájába, aki azután a szórványokban, mint a **páterek megbízottja** gondját viselte az esetleg épségben maradt templomoknak, kápolnáknak, vezette a közös ájtatosságokat és útbaigazította a katolikus testvéreket minden vallásos és hitbeli kérdésben. Ha a nagy paphiány miatt, az egyházi hatóságok a világi férfiakat mint licentiatásokat voltak kénytelenek megbízni keresztelések végzésével, esküvőknél való közreműködéssel, halottak eltemetésével, menynyivel inkább végezheték a ferencesek joghatósága alá eső missziós területeken ezt a munkát a III. rendi férfiak. Hisz' tudjuk, hogy a törökmegszállta Délvidék apostoli megbízottja az először Szendrőn, majd később Belgrádban székelő bosznita ferences püspök volt.⁵²

Ilyen minőségben szereplő harmadikrendiekről közvetlen dokumentumok nem állanak ugyan rendelkezésünkre, de a péterváradi, szekszárdi és bozsoki ferences harmadikrendi remetéről szóló megemlékezések erősen alátámasztják elgondolásunkat.

Így *Berényi Zsigmond* püspök, amikor mint az esztergomi érsek megbízottja 1732-ben meglátogatta az esztergomi egyházmegyéhez tartozó baranyai és tolnamegyei exempt-plébániákat, a szekszárdi plébánia látogatásakor a vizitációs könyvbe a többi közt ezeket is bejegyezte: „A városon kívül a Kálvária-hegy lábánál van egy téglából épült kápolnácska, amelyhez közel egy kunyhóban *Kovács József*, Szent Ferenc Harmadik Rendjének tagja tartózkodik. Csendes és békés természetű ez a testvér, aki a szent helyet és a nem messze levő csodavízű forrást őrzi. Azt mondják, hogy e szentkútnál sok csoda történt már, sokan meggyógyultak betegségükből. Ez a remete a

⁵² Magyar történet, III. k. 467. és Juhász Kálmán: *A licentiatusi intézmény Magyarországon*, 1921. Bp.

ferences adminisztrátor vezetése alatt áll és továbbra is alá van neki rendelve s ha ezután is történének csodálatos gyógyulások, feljegyzí“.⁵³

A bozsoki plébánia leírásánál, amely a török hódoltság alatti és utáni időben mint Szebény filiája ugyancsak a mohácsi ferencesek lelkigondozása alatt állott, az 1754-ben megejtett egyházi látogatás a templom megemlítése után még ezeket jegyezte fel: „... A helyiségen kívül, egy félórányi távolságra lát-
hatók még egy régi (Szent László király) elég nagy templomának a romjai, amelynek szomszédságában fr. *Fierer József* remete lakik, aki a megyéspüspök engedélyével Pécssett a ferenceseknél letette fogadalmait“.⁵⁴

A péterváradi zárda ismertetésénél P. *Pavich Imre* kapisztránus történetíró teljes egészében közli Mária Teréziának 1751. február 15-én kelt leiratát, amelyet a péterváradi (karlócai) világipap plébánoshoz intézett, közte és a péterváradi ferencesek közt a Béke-kápolna ügyében felmerült ellentétek elsimítása végett. A keresztény szövetséges hatalmak ugyanis Karlócán az ozmánsággal megkötött béke emlékére azt a házat, amelyben a békekövetek tartózkodtak, kápolnává alakították át, s mindenkori gondozását a ferencesekre bízták, hogy benne a békéért és keresztény fejedelmekért szentmiséket mutassanak be. A kápolna körül később temető létesült. Amikor azonban a hívek lelkigondozását világi pap vette át, mint kinevezett plébános, a kápolnára is jogot formált. Mária Terézia senki jogát, illetékességét sem akarta megcsorbítani, s bölcsen úgy intézkedett, hogy a kápolna továbbra is a ferenceseké marad, benne szabadon misézhetnek, oda és onnan körmeneteket

⁵³ Brüstle: Recensio... Tom. IV. p. 321.

⁵⁴ U. a. Tom. II. p. 328.

vezethetnek. A plébános pedig tartozik a kápolna közvetlen őrzésével megbízott s remete-ruhába öltözött harmadikrendi testvér részére a kápolna mellett egy kis hajlékot építeni. A terciárius így a harmadikrendieknek engedélyezett egyházi ruhában jelképezte a ferenceseket, klauzúránkivüliségével pedig a plébános joghatósága alá tartozott.⁵⁵

Ezek az imént említett harmadikrendi remeték nem azonosak a szó igazi értelmében vett remetékkel, akik messze távol a világtól erdők és barlangok mélyére rejtőzködve szigorú böjtölésben, imádságban és önmegtágadásban egyedül Istennek és a maguk lelki üdvözítésének éltek, amilyenekkel századok folyamán hazánk különösen dunántúli részén találkozhattunk. A ferences harmadikrendi remeték a Harmadik Rend egyenruhájában járó rendes tagok voltak, akik az Első Rendnek és a világi papságnak magukat alárendelve, egyszerűen követték a templomokat restauráló és elhagyatott kápolnákat takarító és felékesítő Poverello fenséges példáját, hogy a kőből épült templomok gondozásával is jelezzék az Egyház lelki templomához való rendíthetetlen hithűségüket. Környékünk, nem egy elpusztult templomának utolsó megsiratói vagy romjaiból ujjaépült szentélynek hű őrei is terciáriusok voltak.

2. Ferences kordaviselek testvérülete.

A törökhódoltságot követő időben a Boszna-Argentína-i és ladislaita rendtartományok zárdáiban a ferences kordaviselek testvérületét kezdik megszervezni. A nevezett provinciák zárdáinak rövid leírásaiban találunk ugyan itt-ott említést a harmadikrendről is, de általánosságban a ferences szellem nép-

⁵⁵ Ramus viridantis olivae. p. 248.

szerűsítését és szélekkörű sugárzását a kordavisezők végzik.

Ki, mikor alapította és milyen célkitűzéssel a ferences szellem fájának ezt az új hajtását? A *Saecula Franciscana* c. könyv szerzőjének tanúsága szerint a ferences szerzetesből lett V. *Sixtus* pápa uralkodásának első évében, 1585. november 19-én, tehát Szent Erzsébetnek, Szent Ferenc Harmadik Rendje védőszentjének ünnepén, *Ex supernae dispositionis* kezdetű bullájában alapította és hagyta jóvá mindkét nem számára a kordavisezők testvérületét. Kikötötte, hogy csak a konventuálisok, a minoriták szervezhesék meg. De már 1587. augusztus 29-én kelt *Divinae charitatis altitudo* kezdetű bullájában megengedte a ferencesek szigorúbb ágának, az obszervánsoknak is a kordavisezők testvérületének a megszervezését ott, ahol a konventuálisoknak zárdáik nincsenek.

A kordavisezők testvérületének a célját pedig a pápáknak különböző időkben a testvérület számára engedélyezett búcsúi és lelki kiváltságai világítják meg. Ezek a búcsúk a következők:

a) Teljes búcsúban részesülnek mindazok a keresztény hívek, kik Szent Ferenc emlékére a Ferences Rend előjáróitól megáldott kordát felveszik és ezzel a kordavisezők társulatába belépnek. További feltétel a szentgyónás és szentáldozás.

b) Teljes búcsút nyernek a testvérület bekebelezett tagjai, ha gyónással és áldozással egybekötve meglátogatják a főtestvérület (archifraternitas) templomát védőszentjének az ünnepén és imádkoznak a keresztény fejedelmek közti egyetértésért, a tévtanok megszűnéséért és az egyház felmagasztalásáért.

c) Teljes búcsút nyernek a tagok, ha havonként egy vasárnap a szokásos körmeneten résztvesznek.

d) Részleges, hét évi s hétszer negyvennapos bú-

csút nyernek a tagok, ha Szent Ferenc és a többi ferences szent ünnepén (Szent Antal, Szent Bonaventúra, stb.) valamely ferences templomot meglátogatnak, gyónnak és áldoznak.

e) Száznapos búcsút nyernek, ha elhunyt testvéreik temetésén résztvesznek, a bajba jutott szegényeknek, a rászorult templomoknak alamizsnát adnak és civódó feleket kibékítenek.

f) Ötvennapos búcsút, ha az Oltáriszentséget — amikor a pap a beteghez viszi — elkísérik.

g) Augusztus 2-án a szokásos porciunkulai búcsút.

h) Mindazokat a búcsúkat, amelyeket V. Pál pápa 1606. március 23-án kiadott brévéjében a ferences szerzeteseknek engedélyezett, illetve jóváhagyott.

i) És még több részleges búcsút, melyet a ferences hétöröm-rózsaffüzernek, Szűz Mária kis officiumának s a keresztútnak elvégzésével nyerhetnek.⁵⁶

Amint a felsorolt búcsúfeltételekből látjuk, a kordaviselek testvérületének célja az egyéni önmegszentelésen kívül a társadalmi béke állandó munkálása, komoly karitatív tevékenység, a tévtanok elleni küzdelem imádsággal, templomok-kápolnák építéséhez s restaurálásához hathatós segélynyújtás. Nagy általánosságban fedi a III. Rend célját, és a tagoknak a pápától engedélyezett búcsúk, kiváltságok is egyeznek a harmadikrendiekével. Lényegét tekintve különbözik a harmadikrendtől, mert míg ez rendes hármass szerzetesi fogadalmával, az újoncév, beöltöztetés s egyéb szervezeti forma felépítésével az egyház jog szerint szerzetesrend a világban élők számára, addig a kordaviselek testvérülete szociális célzatú vallásos társulat csupán.

A Boszna-Argentína-i rendtartomány zárdáiban úgy honosodott meg a kordaviselek testvérülete, hogy

⁵⁶ Acta Ordinis Fratrum Minorum. Anno 1886.

a török hódoltság idején, a provincia páterei Közép- és Felső-Olaszország ferences iskoláiban nyerték teológiai kiképzésüket, ahol megismerkedtek a rohamosan terjedő kordaviselekkel. A pozsegai zárdában már 1707-ben a kordaviselek virágzó szervezetét találjuk.⁵⁷ Szekszárdon meg a ferences adminisztrátor a romjaiból újjáépült templomban 1726-ban a kordaviselek kedvéért Szent Ferenc oltárát is megépítteti.⁵⁸

Mohácson *Berényi Zsigmond* pécsi püspök idejében (1739—1748) alakult meg a kordaviselek egyesülete, amelyet 1765-ben *Cselinác Lukácsnak* a püspöki palotában tanuk előtt tett vallomása igazol. Amikor ugyanis az egyházmegyei hatóság a kordaviselek testvérületének jóváhagyó okmányát megvizsgálta, a zárdafőnök nem tudta felmutatni, mert az 1740 körül Mohácson pusztító pestis járvány idején elégették az alapítólevelet. Ezt kellett *Cselinác Lukácsnak* a kordaviselek akkori világi vezetőjének eskü alatt igazolnia.

Hogy milyen nagy ügybuzgósággal fogtak hozzá a kordaviselek megszervezéséhez az atyák, és milyen lelkesedéssel csatlakoztak a hívek a testvérülethez, bizonyosság rá még a testvérület 1735-ből származó első névsora:

Bernard András, Livákovics Antal, Csaucsár Ferenc, Kuchány Ferenc, Stefanovics József, Gábrriel József, Stirckenberger János, Késity József, Paraninszky Lukács, Petrovics Lázár, Chrismayer Lázár, Darazsacz Miklós, Krezsevics István, Gombosi Anna, Darázi Anna, Czernity Anasztázia, Zordánecz Anna, Jánics Anna, Sajnovics Borbála, Tomasics Katalin, Miklósevics Katalin, Bubreg Katalin, Vargavics Katalin, Korovics Éva, Szajcsán Éva, Kalinics Éva, Ste-

⁵⁷ *Ramus viridantis olivae*... p. 283.

⁵⁸ Brüstle: *Recensio*... Tom. IV. p. 319.

fánovics Éva, Horváth Ilona, Dudás Ilona, Matisics Ilona, Gábrriel Gertrud, Schanin Julianna, Benedek Margit és Mária, Klinákovics Márta, Szrimcserics Márta, Vidákovics Magdolna, Vargics Mária, Kalkánovics Zsuzsanna és Szabó Ilona.⁵⁹

Egészen 1783-ig szerepel a zárda tabuláiban a kordaviselek testvérületének a lelkiigazgatója. Attól kezdve megszűnik. Ennek oka nyilván II. József 1782. október 19-én Pozsonyban kiadott s Gróf Csáky János, gr. Skerlecz Ferenc és gr. Somsics Lázár által ellenjegyzett rendelete, amely a Harmadik Renddel s más hasonló alakulattal együtt a kordaviselek egyesületét is eltörölte. A 1783. február 17-én kiadott rendelet pedig a beszűntetett III. Rend és kordaviselek minden ingó és ingatlan vagyonát elkobozta és a plébániai pénztárak rendelkezésére bocsájtotta a terhekkel együtt.

Ebből a jozefiniszitikus intézkedésből tudjuk meg, hogy a szóban forgó kordaviselek mohácsi tagozata vagyonnal rendelkezett, amelyet minden biztonnyal tagjai juttathattak még életükben fundációs jelleggel a testvérületnek szálló, szántó, ház, stb. alakjában, hogy haláluk után lelkiüdvükért szentmiséket szolgáltatassanak és támogathassák a szegény egyesületi tagokat, gondjaikba vehessék a helység szegényeit és alamizsnát adhassanak a zárdának és a templomnak.

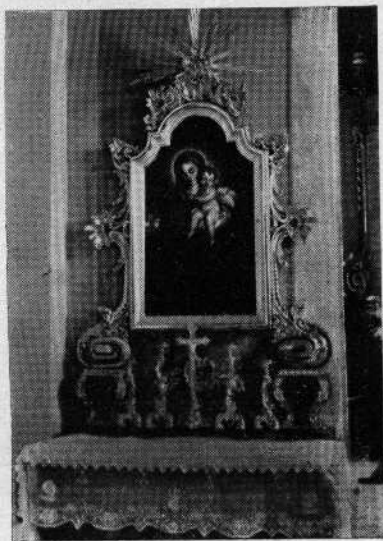
3. A Szent Ferenc újjáalakított III. Rendje.

Pontosan száz év mulva alakul meg újra a mohácsi zárdában a világi ferencesek szervezete, de már nem a kordaviselek testvérületében, hanem a Szent Ferenc harmadik rendjének keretében, amelynek el-

⁵⁹ Liber Archivalis. 30. számú okmány.

A püspöktemplom bel-
seje.

A püspöktemplom új
Mária-oltára.

Jobbra :
Csata-
kápolna.

Lent:
Az új
fogadalmi
templom

indítása szoros összefüggésben áll a nagy terciárius pápa, XIII. Leó harmadikrendi szabályzatot újjáalakító apostoli konstitúciójával. A pápa ugyanis 1882. szeptember 17-én kelt *Auspicato* kezdetű encikliájában magasztaló hangon hódol Szent Ferencnek, százados eszméinek, és születése 700 éves jubileuma alkalmából felhívja az egyháznagyok figyelmét Szent Ferenc egyik legnagyobb szociális alkotására, a III. Rendre. Önmagát állítja oda példának, aki már ifjúságától fogva viseli a terciáriusok bűnbánó öltönyt és atyailag kéri őket, hogy egyházmegyéjük papjaival és híveivel ismertessék és kedveltessék meg a ferences világi rend szellemét, előnyét, hogy minél többen tagjaivá legyenek. A kor szociális kérdéseinek megoldását a Harmadik Renddel elősegíteni: ez a ferences kultusz egyik legszebb és legüdvösebb eszköze, — juttatja kifejezésre enciklikájában a nagynevű pápa.

A pápai felhívásnak nagy volt a visszhangja. 1883. június havában XIII. Leó már kiadhatta a *Miserericors Dei Filius* kezdetű enciklikát, amelyben az általános óhajnak is eleget téve, a régi, IV. Miklós pápától 1289. augusztus 18-án *Super Montem* apostoli konstitúciójában megerősített, 20 fejezetből álló harmadikrendi alapszabályt, a lényeg érintetlenül hagyásával, a kor szükségleteihez mérve, 3 fejezetben leegyszerűsíti. Ezzel az egész világon, hazánkban is megindul újból a terciárius szervezkedés.

A mohácsi Harmadik Rendnek 1884-ben P. *Bosnyák Teofil* az első igazgatója. Az első három évtizedben inkább sokac anyanyelvű híveink lépnek be szép számmal a Harmadik Rendbe. A mohácsi zárda reformálásával 1915. január 24-én P. *Jagicza Juvenál*, az akkori harmadikrendi igazgató, az ismert terciárius-apostol még magasabbra emeli a már kibontott

terciárius zászlót. Most már a magyar ajkú hívek és intelligencia bevonásával dicséretesen lendül neki a Harmadik Rend annak a munkának, amelyet *ma* katolikus akciónak mondunk. Számra most sincsenek sokan, de ferences szellemtől áttüzesedett terciáriusaink minden plébániai akcióból az oroszlán-részt veszik ki. Különösen a katolikus sajtóba, a ferences missziósügybe, a szegénygondozásba való áldozatos bekapcsolódás, templomaink ékesítése terén lankadatlanul fáradoznak a külváros Katolikus Női Tábor mindenkori közreműködésével.

4. Szűz Mária Szeplőtelen Szívének egyesülete. Rózsafűzértársulat.

E fejezet keretében meg kell még emlékeznünk plébániánk egy már megszűnt, és egy helyébe lépő egyesületről, a Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Szívének, illetve az Élő Rózsafűzérnek társulatáról. Az előbbi egyesület — miután *P. Becker Péter* ex-provinciális Rómából a szükséges engedélyt kieszközölte, 1846. dec. 8-án ünnepélyes keretek közt kezdte meg működését. Célja Boldogságos Szűz Mária tiszteletének a terjesztése és elmélyítése. Az egyesület magyar és sokac tagozata szombatokint Nepomuki Szent János oltáránál — ahova ez alkalommal Bécsből szerzett Mária Szeplőtelen Szívének „elegáns“ képét helyezték, a tagok szándékára énekes szentmisét mutatott be. Vasárnapokint d. u. pedig a templomban az egyházi vezető rövid szentbeszédet mondott, amelyet litánia és szentségi áldás követett. A tagok száma az első évben 150 volt.

Ezt a hitbuzgalmi egyesületet 1896-ban az Élő Rózsafűzér-társulat váltotta fel sokac nyelvű tagokkal; számuk 200. Ennek a társulatnak minden egyes koszorúja a rendes ima-kötelezettségeken kívül ha-

vonkint, s rendszerint Mária-ünnepén, újhold-pénteken, apostolok ünnepein elhunyt és élő tagjaiért szentmisét szolgáltatók és a tagok közti gyűjtéssel templomi szereket, egyházi ruhákat szereznek be és sok más karitatív célt szolgálnak.

*

Tekintettel arra, hogy Mohács városában a sokkal nagyobb belvárosi plébánia, az egyesített egyházközség s így a katolikus akció vezetője szervezi és vezeti a különféle hitbuzgalmi, szociális, ifjúsági egyesületeket nem, kor, foglalkozás, és hivatás szerint, külvárosi plébániánk hívei azokba kapcsolódnak be.

VII.

A FERENCESEK KISEBB GIMNÁZIUMOT VEZETNEK.

1. Előkészületek a gimnázium megnyitásához.

Hogy a mohácsi ferencesek az oktatásügy terén milyen szerepet töltöttek be a török hódoltság utáni időben, és később a XVIII. század első felében, erre vonatkozó adataink nincsenek. De ha arra gondolunk, hogy a rendtagok utánpótlásának feladatát mindenkor maguk az egyes konventek voltak kénytelenek vállalni, elfogadható az az elgondolásunk, hogy Mohácson is a ferencesek a humanisztikai oktatáson kívül a zárdában grammatikai tantárgyakat is tanítottak, elsősorban a papi, szerzetesi pályára jelentkező ifjaknak. Bár a rendtartomány már 1708-ban állított fel Nasicán a ferences ifjak számára ilyen iskolát, aligha hihető, hogy a sok rendtag csak abból az egy intézetből került volna a noviciátusba, s onnan a filozófiai és teológiai studiumokba. Minden nagyobb zárdának, így a mohácsinak is meg volt a maga házi kollégiuma, ahova főként szegényebborsú szülők gyermekeit vették fel, hogy a belső és könnyebb szolgálat elvégzése mellett, a filozófiai lektorok irányításával, az olvasás és betűvetés tudományán kívül, a latin és görög nyelv, az ókori klasszikusokkal, a földrajzzal, számtannal, mértannal s történelemmel is megismerkedjenek, s így alkalmassá váljanak a szerzetesi iskolák folytatására.

Így az 1719. június 18-án Nasicán megtartott rendtartományi gyűlésen a filozófiai és teológiai tanároknak kinevezésével egyidőben nevezték ki az egyes zárdákban lakó diákok tanítóit is. A budai zárdába P. *Pianity Ágostont*, a bajaiba P. *Jovity Ja-*

kabot, a mohácsiba P. *Kressevlyák Andrást*, stb. Később a rendi gyűlések azt is kimondották, hogy 13 éven alul nem vehetnek fel fiúkat a zárdák kiskollegiumaiba.⁶⁰

1785-ben szerepel először egy páter a ház krónikájában, *Schiffer Cyril* személyében, mint „Professor Juventutis“, akinek már nem mellék-, hanem főfoglalkozása volt a szerzetesi pályán kívül világi pályára is készülő ifjúság szakszerű előkészítése a pécsi, bajai gimnáziumok magánvizsgáira.

Ennek a magánuton való iskoláztatásnak sikeres eredménye vethette fel először azt a gondolatot, hogy jó volna Mohácson is egyenlőre a kisebb gimnáziumot megnyitni. A szükséges adottságok is megvoltak hozzá. A városnak nagylelkű és minden áldozatra kész jótévője, a pécsi püspök, városunk földes ura. Elég tanulnivágyó ifjúsága is akadt a környéken a sok uradalom tisztviselőinek gyermekeseregéből. Itt voltak a ferencesek, akiknek csak a maguk rendtartományában 2—3 gimnáziumuk, s így elég tanáruk volt.

A sok éves vágyalmot, tanakodást, komoly előkészületet végre 1817-ben teljes siker koronázta és megkezdhette működését a mohácsi kisebb királyi gimnázium. A históriája pedig a következő:

*Bosnyák János*nak, a város egykori bírójának hitelt érdemlő vallomása szerint, amikor Mohács a pécsi püspökséggel, mint a város földesurával, 70 évig tartó pereskedés után végre barátságosan egyezett, az uradalom kikötése szerint már akkor elhatározták, hogy az iskolai oktatás fejlesztése érdekében bevezetik a városban a gimnáziumot. *Eszterházy Pál* pécsi püspök e célra ki is jelölte a mostani

⁶⁰ Bozítkovic: Kriticki ispit popisa... 128. old. C. Theca III. 142. old. és Liber Archivalis 124—125. old.

belvárosi plébánia területének déli sarkán álló emeletes uradalmi épületet. (Az 1934-ben átépített helyiségben jelenleg a belvárosi róm. kat. elemi népiskola van.)

A városházi irattárban levő okmányok kimerítően ismertetik az áthelyezés lefolyását teljes részletességgel. Itt csak azt akarom megjegyezni, hogy a városnak a pécsi püspökkel szemben megnyert perét I. Ferenc király 1795-ben jóváhagyta és 41 pontban hozta meg ítéletét, amelynek végrehajtására *Bachó* királyi biztost küldte Mohácsra. Ez az ítélet igen erélyes és súlyos intézkedéseket tartalmazott a püspök ellen. A püspöki birtokok felügyelője azzal fenyegetőzött, hogy megújítja a pert, ha a város nem enged követeléseiből. *Bosnyák János*, akkori városi bíró közbevezetésével, a város tényleg engedett merrev álláspontjából. Ezt a második kiegyezést a király 1798-ban erősítette meg. A mohácsiak az engedmény ellenértékeképpen azt kérték, hogy az említett plébánia sarkán levő s a gimnázium céljára kijelölt emeletes épületet, a perköltség megtérítése címen, a város nevére írják át. Így is történt, és a városháza hamarosan ideköltözött. De nem sokáig maradhattak benne a hivatalok, mert a város katolikus plébánosának, *Newirth Ferencnek* sürgető felterjesztésére, a győri tanügyi igazgatóság utasította a várost, hogy az említett emeletes épületet engedje át a nemzeti iskolának. A városháza így a vámházba kényszerült. *Eszterházy Pál* pécsi püspök 1799.-i elhalálozásával a gimnázium ügye egy időre lekerült a napirendről.

1812-ben vetődött fel ismét az eszme, amikor ugyanis a szülők és a nevelők kérésére a ferences teológiai tanárok komolyan foglalkozni kezdtek árva-fiúk és más ifjak valláserkölcsi nevelésével és okta-

tásával. E magángimnáziumszerű iskola iránt mindig nagyobb és nagyobb lett az érdeklődés, ugyanynyira, hogy a mohácsiak már-már feledésre ítélt gimnáziumuk megvalósítására komoly lépésre gondolhattak.

1813-ban *Bedőcs János* jegyző és *Dávidovics Antal* esküdt vezetésével egy küldöttség ment fel Budára, hogy az ország nádorától megkérjék a gimnázium megnyitásához szükséges királyi engedélyt. A nádor azt válaszolta, hogy őfelsége szívesen engedélyezi a gimnázium megalapítását, ha vezetését és irányítását az ottani szerzetesekre bízzák. A küldöttség az alkalmat megragadta, és nyomban leutazott Vukovárra, hogy felkeresse a mohácsi ferencesek provinciálisát, *P. Schneider Celesztint*, és tőle tanárokat kérjen. A provinciális magáévá tette a kérelmet, de kérte a bizottságot, legyenek kis türelemmel, mert ha azonnal nem is, de az augusztusi káptalani ülésen módjában lesz a szükséges tanárokról gondoskodni. A mohácsiak három évig váraoztak.

1816-ban, amikor *P. Balatovich János* rendtartományi főnök hivatalos útján Mohácson időzött, a város előljárósága küldöttségileg tisztelgett nála, és ismételten előadta kérelmét a gimnáziumi tanárok ügyében. *P. Balatovich* provinciális nem zárkózott el a kérés elől, csak azt a kikötést tette, hogy a gimnázium épületét a zárdához közel építsék meg. A szerződést a következő feltételekkel kötötték meg:

1. *P. Balatovich János* a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Rendtartomány provinciális a maga és rendtartománya részéről megígéri, hogy Mohács város bírájából, jegyzőjéből, esküdeiből és a tanács tagjaiból álló bizottságtól írásba foglalt és átnyujtott kérelemnek megfelelőleg, mihelyt felsőbb helyről az engedély megérkezik és a gimnázium osztályainak

elhelyezésére a zárdához közel alkalmas iskola megépül, gondoskodni fog e szerződés fennállásáig a szükséges három szak- és egy helyettes-tanárról, nemkülönben az igazgatóról.

2. A kiváltságos város bírása, jegyzője, esküdtei és több más vezető-személyiség a város nevében visszavonhatatlanul kötelezik magukat, hogy minden folyó esztendőben a zárdának nyugta ellenében negyedévi részletekben 230 forintot fizetnek ki, a tanárok, a helyettes-tanár és az igazgató lakószobáinak fűtésére pedig összesen 15 öl fát, valamint 12 kocsi szénát szállít a zárdá udvarába. Ezenkívül kötelezi magát a város, hogy gondoskodik a tanárok és az igazgató könyveiről, papírról, írószerekről és világításhoz szükséges személyenkint 10 fontnyi gyertya beszerzéséről. Külön hangsúlyozza még a szerződés, hogy a város a zárdát jóakarató támogatásában részesíti.

Mínt hogy német tanárokat kért a város, még ez év június 4-én Dunaföldváron tartott rendtartományi gyűlésen Dr. P. Pendl Nep. Jánost nevezették ki igazgatónak, aki egyformán jártas volt a német és a magyar nyelvben. Tanároknak egyenlőre ketten, P. Keffer Ámánd és P. Blazsevics Anzelm jöttek ide. Mindezek után a város hatvan tagból álló tanácsát összehívták, hogy bemutassák a szerződést, és megvitassák a valósuló félben levő gimnázium ügyét. A felszólalók közül többen különösen kettőt kifogásoltak: a németnyelvű oktatást és az iskolának a város belsejétől való távolságát, és követelték, hogy a gimnáziumot helyezték el régen kijelölt helyére.

Az ellenzék tiltakozásának következménye az lett, hogy új szerződés jött létre a város és a ferences rendtartomány között. Ebben a szerződésben P. Batovics János provinciális arra kötelezte magát, hogy

amíg a város a belvárosban új épületet nem emel, vagy egy arra alkalmas épületet nem tud átalakítani, addig a zárda lakószobáiban biztosít helyet az egyes osztályok számára, és gondoskodik arról, hogy a gimnáziumnak mindenkor meglegyen a négy rendes szaktanára, egy helyettese (aki egyúttal hittanár) és az igazgatója. A város viszont kötelezte magát az új szerződésben — az elsőben nyújtottak meghagyásával, — hogy a 230 forintot felemeli 300-ra és a tüzelőfát 18 öltre. Az új szerződést 1816. augusztus 8-án írták alá.

2. A reformátusok is magukévá teszik a gimnázium ügyét.

A reformátusok gyülekezete mindezek után a maga részéről külön nehézségeket támasztott a felállítandó gimnáziummal szemben. Mint a városnak a katolikusok és görögkeletiek mellett egyenlő adózó polgárai, az iskola katolikus jellege miatt szertették volna magukat a teherviselés alól kivonni, vagy ha az nem lehetséges, akkor az egyik professzori állásba a maguk lelkészét kineveztetni.

Ebbeli elhatározásukat beadvány formájában el is juttatták a királyi helytartó-tanácsához. A Budán székelő helytartó-tanács a hozzáérkezett beadványt felülvizsgálat és mérlegelés végett leküldte a vármegegyéhez, az pedig továbbította *Sauska* főbíróhoz, hogy az érdekeltek: Mohács városa, a pécsi püspöki uradalom és a polgárság teljes megegyezéssel újból tárgyalja le az ügyet. A református polgárok ismételten kifejezésre jutott követelése miatt az a veszély fenyegetett, hogy a gimnázium megnyitásának engedélyét visszavonják. Így kényszer-megegyezés jött létre, amelynek igazolására a református presbitérium a következő nyilatkozatot tette:

„Mi alább írott Privilegiált Mohács mezőváros református községe adjuk tudtára mindenkinek a kiknek illik most és jövőendőben ezen levelünknek rendében, hogy ámbár kegyelmes Királyunk Őfelségének és a nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanátsnak benyújtott alázatos repraesentációnkban kitett fontos okaink miatt az előtt elkedvedlenedvén a Deák Iskoláknak részünkről való behozásától, hátra állottunk is, minekutána a dolgot újabban is megvizsgálván a Deák Iskolának az egész publikumra terjedő hasznát és díszét gondolóra vettük, nemcsak az, hogy azon Deák Iskolának való kész épület közös, hanem efelett a Katholikus lakós társainktul mint erősebb s nagyobb községtül nyugtató ajánlást vettünk volna gyermekeinknek a Deák iskolába mint szabados bejáratások, mint ingyen és a katolikus gyermekekkel egyforma részlethajlás nélkül való szorgalmatos tanítások felől. Tehát e mai dátumtól fogva (nehogy valaha maradékaink a Deák iskoláról való lemondásáért vádoljanak) mi is egy szívvel-lélekkel óhajtjuk és instáljuk mint szintén katolikus és óhitü lakós társaink a négy Deák iskoláknak városunkban való felállását és ha kegyelmes Királyunk Őfelsége helybehagyni méltóztatik, a Főtisztelendő P. Provinciálissal tett kontraktust a Tisztelendő P. Professzoroknak a város közös javaibul járandó fizetések eránt helybe hagyjuk és ezen iskolák feltartában előakadó költségek terhét közösen viselni kívánjuk.

Melynek nagyobb elhiteiért és minden jövőendőbeli vizálykodásnak eltávoztatásáért magunk és maradékink nevekben adjuk ezen tulajdon aláírásunkkal erősített levelünket. Költ Mohácson 29 decemberben 1816.

Boldizsár Imre mint a református község részé-

ről az egyezés készítője rendes predikátora, Szily Péter az Eklézsia kurátora, Vince János, Kiss Ger-gely, Bognár János, Vince Istvány és a többi es-küdtek“.

A református polgárok aggályát, mintha a feren-ces tanárok a református gyermekeket esetleg kato-likus módon nevelnék vagy esetleg a katolikus ta-nulókkal szemben mellőznék, — ami első tiltakozá-suknak legfőbb indítóoka volt —, hamar eloszlatta *Hübner János* győri királyi főigazgatónak *P. Pendl Nep. János* dr. helybeli gimnáziumi igazgatóhoz in-tézett levele, amelyben az első félévi beszámolóra adott válaszában úgy intézkedett, hogy a nemkato-likus tanulók nem kötelesek az iskola hivatalos is-tentiszteletein résztvenni, csak ha akarnak, de min-denkor kötelesek megőrizni a szerénységet és tiszte-letet. A hittanórákon sem kötelesek megjeleni, és ennek folyományaként nem vizsgáznak hittanból. A vallásérdemjegy kockájába jegy helyett ezt írják: Ág. e. v., helv. hitv., vagy görögkeleti vallású. A görögkatolikus tanulók a katolikusokkal együtt vesz-nek részt az istentiszteleteken és hittanórákon. A másvallású tanulókat saját lelkészeik tanították a hit ismeretére, és félévkor s évvégén maguk vizsgáztat-ták le őket, csak a vizsga eredményét jelentették be az igazgatónak.

3. Nagy ünnepséggel megnyílik a gimnázium.

Minthogy a királyi jóváhagyás november 1-ig nem érkezett meg, a városi hatóság a gimnázium megnyitását elhalasztotta a következő évre. És hogy a már megérkezett tanárok a zárda terhére ne legyenek, az egy szünetelő évre a város két tanár rendes fizetését, a másik kettőnek pedig útiköltségét magára vállalta. Az ittmaradt két tanár magánúton foglalko-

zott a diákokkal részint saját cellájában, részint a zárda földszintes szobáiban.

1817. január 25-én jött meg a királyi jóváhagyás. Ennek öröme február 12-én, a király születése napján a város nagy ünnepeket rendezett, amelyeket este táncmulatsággal zártak be. Nagy pénzgyűjtést is rendeztek ez alkalommal a tehetősebbek között. A 400—500 forintnyi összeget a város hadirokkantjai közt osztották szét.

A gimnázium ünnepélyes megnyitása 1817. november 4-én ment végbe, amikor is P. Pendl János dr. igazgató mondotta a zárdatemplomban az ünnepélyes szentmisét *Veni Sancte*-val egybekötve. A szentmisén a diákokon kívül a szülők és a város társadalmának színe-java megjelent. Mozsárágyúk is dördültek. Szentmise után a diákok tantermeikbe vonultak, ahol az igazgató az iskolai szabályzatok ismertetése után a tanulókhöz és az egybegyűlt közönséghez honi nyelven lelkes alkalmi beszédet intézett. A beszédre *Bedőcs János* jegyző válaszolt ugyancsak magyar nyelven. Hogy e napot emlékezetessé tegyék, a diákoknak zsemlyét osztogattak, nagyközönség pedig közebedre gyűlt össze, amelyen lelkesen ünnepelték a királyt és a gimnázium minden jóbarátját és támogatóját.

A gimnázium csak két esztendeig maradt a zárdában, utána átköltözött a saját épületébe a mostani belvárosi iskolába. Hogy azonban a tanárok innen a külvárosból a feneketlen sár miatt eljuthassanak a messze fekvő belvárosba, a város szerződésileg biztosította a zárdát, hogy külön fogatot bocsát a professzorok rendelkezésére.

Az egyik latinnyelvű pozsonyi újság a mohácsi gimnáziumról 1818. október 22-iki számában ezt írja: „A gimnázium alkalmatosságát és hasznosságát elég-

gé dicséri tanulóinak növekvő száma. Az első évben a négy osztályban 63, a mostani második évben már 112, s erős a remény, hogy a létszám még emelkedni fog. (A harmadik iskolaévben 133-an voltak a gimnazisták.) És a kiváltságos város közülete Őfelsége a királynak legmagasabb tetszésére nemcsak az intézet szükséges felszereléséről gondoskodott, hanem az odasiető szegény diákokat szép anyagi támogatásban is részesíti. Hogy a ferences professzorok ügybuzgóságát és értékes munkáját megjutalmazza, meg azért is, hogy a növendékek hétköznaponként saját buzgóságukból szorgalmasan eljárjanak a szerzetesek templomába, a város tetemes összeggel járult hozzá a zárdatemplom tetőzetének megjavításához“.

1819. januárjában a dunaszekcsői Bésán-család két tagja: János és Antal a Nepomuki János oltalma alatt álló gimnáziumnak egy művésziesen kihímzett, az ifjúság égi pártfogóit, Nep. Szent Jánost és Pádulai Szent Antalt ábrázoló selyemzászlót adományoztak ezzel a jelmondatos felírással: *Initium Sapientiae Timor Domini, etiam actibus externis confirmatus est veritas fundamentalis.* (Isten félelme a bölcsesség kezdete és ha külső cselekedetekben megnyilvánul az igazság alapja.)

A zászlót az iskola tantestületének és növendékeinek jelenlétében ápr. 3-án a belvárosi templomban *Sarics András* c. kanonok-plébános ünnepélyesen megáldotta. Április 6-án *Bedőcs J.* városi jegyző, *P. Andrik Viktorin*, *Schopf Antal* és *Hengl Ferenc* tanulókkal Dunaszekcsőre utaztak, hogy személyesen fejezzék ki hálájukat a Bésán-családnak az adományozott zászlóért.

4. A gimnázium új szárnyat kap.

A gimnázium tanulóinak egyre növekvő száma, amely a legszebb reményekkel töltötte el az illetékeseket, a nagyobb, hatosztályú nyelvészeti iskola bevezetésére, az a körülmény pedig, hogy a nemzeti (elemi) iskola is a gimnázium épületében volt elhelyezve, 1924-ben arra indította a privilégiált város vezetőségét, hogy a gimnázium régi iskolaépületét kibővítse, s egy egészen új emeletes szárnyat építsen.

A Protocollum Regii Gymnasii Minoris Mohacsiensis krónikása az új iskolaszárny alapkövetésének ünnepségéről így emlékezik meg honi nyelvünkön:

„Az Örökkévalóság minden Bölcseségnek kezdete. Mennél nagyobb előmenetelt teszünk a Bölcseségnek keresésében, annál inkább közelgetünk a minden Bölcsesség kútforrásához, az egy Istenhez, és annak végtelen tökéletességeit hirdetjük. Ily végre a jelenvaló talpkő letéttetik Szent Jakab havának 24-ik napján, 1824. évben. Hogy reá teendő épületben a tudományoknak virágzása által harsogjon mindenkor és mindenütt a véghetetlen Bölcseségnek Szentséges Neve.

Ez történik első Ferencnek, Apostoli királyunknak szerencsés uralkodása alatt, amidőn az apostoli országnak Nádorispánja József, Őfelségének testvéröcse. Amidőn a győri tudományos kerületnek királyi kisebb gimnáziumnak kormányzói a következő szerzetes atyák: Kisszély József helybéli igazgató, Horváth Tamás II-ik oskolabéli öregebb tanító, Révész Ferenc 1-ső oskolabéli, öregebb után következő oktató, Tóth Brunó lelkitanító és oskolai pótoló tanító, Nagy Mártony III-ik és Jakobovich Antal IV-ik oskolabéli oktatók.

Ez történik Demetrovich János úrnak, a tudományok jeles pártfogójának s ezen új épület, mely a régi az oskolákhoz ragasztatik nagyszívű kezdőjének bölcs bírósága alatt. Ötet környékeztvén Vezseli József úr, mint vicebíró, Bedőcs és Szilágyi Gábor urak, amaz pedig mint kamarása. Esküti hivatalt viselnek Petre István, Dávidovics Antal, Orbán Mátyás, Heréb Istvány, Csollák Antal, Szili Péter és Cselinácz Máté urak.

Lelkek üdvösségére ügyelnek: Király József úr Óméltósága, mint püspök és földesúr, Főtisztelendő Sárícs András úr város plébánosa-öspörös-tiszteletbeli kanonok, Tisztelendő Leuthauser Márk atya Szent István királynál levő klastromnak előjárója, Zsivkovics János tisztelendő úr ószertartáson levő eretnek lelkipásztora, tiszteletes és tudós Boldizsár Imre úr helvéciai valláson levő gyülekezetnek lelkigondviselője.

Adja a véghetetlen Bölcsesség, hogy ezen munka, mely a város tulajdonából isteni áldással kezdődött, el is végződjék szerencsésen. A Jámbozságnak és Tudománynak nagyobb előterjesztésére“.

A budapesti magyar nyelvű lapok a mohácsi kisebb gimnázium új épületszárnyának építéséről augusztus 4-iki számukban így írtak:

„Az emberi lélek két fő jóval bír: tudománnyal és erkölccsel. A tudomány bölcs Xenophonnak állításaként kutfeje minden egyéb javaknak, az erkölcs minden valódi dicséretének eredete Tullius szerint. Ily tökéletes és fő jóknak mélyebb gyökerezésére, tágasabb gyarapítására, tántoríthatatlan fenntartására Mohács privilégiált város azon kisebb királyi iskolának, melyekről már 1817-től hathatósan tulajdon vagyonából gondoskodik, két emeletű épületéhez még más hasonló épületet tenni egy bizonyos boldog órá-

tul fogva szándékozott a végre, hogy ottan nemcsak a Nemzeti két iskolának lenne helye, hanem hogy idővel amidőn tudniillik a Felsőges engedelem el fog érkezni az ötödik és hatodik Királyi Deák-iskolák is abba beférnének. Ugyanezért a nagyérdemű Demetrovics János úrnak bölcs birósága, kormányzása vezérlete alatt a folyó esztendőben Szent Jakab havának 24-ik napján ezen új épületnek, melynek hossza 13 ölnyi és két lábnyi, szélessége pedig hat ölnyi és két lábnyi, térségében hat tágas szoba fog lenni. Szegletköve, minekutána azt a Főtisztelendő Sárics András úr városunk buzgó plébánosa, esperes és tiszteletbeli kanonok úr egyházi szertartással az összesereglett népnek és ifjúságunk lelki épülésére megáldotta volna, letéteget ugyan a megnevezett nagyérdemű bíró által. Nyugosznak ezen áldott kőnek kebelében különféle írások, részszerint papirosra lerajzolva, részszerint réztáblára metszve és különféle folyópengő pénzdarabokkal egy bádog iskátulába, melyek a jövő világra elejébe fogja terjeszteni Felsőges Apostoli királyunknak, szeretett Nádorispányunknak, a méltóságos Püspöknek és egyszersmind Földesurunknak és a győri tudományos kerület királyi Főigazgatójának a tudományokhoz vonzó nagylelkűségüket, erkölcsökkel tündöklő halhatatlan neveiket. Ezek után zsemlék és apróbb pénzdarabok az öszvegyülekezett nép között a muzsika eszközöknek kellemetes harsogása mellett osztogattattak ugyanazon nagyérdemű bíró úr által a történetnek örök emlékezetére. Boldogok azon gyermekek, kiknek ily megszire gondoskodó atyák a mindezekben imádandó Gondviseléstől adattak“.

Hasonlóképen írtak a pozsonyi újságok is a gimnázium új épületszárnyának építéséről.

Ha a gimnázium épületéről van szó, nem mu-

Fent :
Mohácsi sokác
menyecskek.

Jobbra :
Mohácsi sokácok.

Sokác nők vizet merítnek a Dunából.

A püspöktemplomi nagyharang szentelése.

Vidéki sokácok a szentantalnapi búcsún.

laszthatjuk el annak a megemlítését, hogy *Nagy Kér Szcitovszky János* pécsi püspök egy egészen új gimnáziumot akart építeni Mohácsnak, de nemes terve épen a mohácsi elöljáróság és városi tanács ellenálásán bukott meg.

A püspök úr ugyanis 1841. május 9-én, amikor palotájában itt tartózkodott, titkára útján magához kérte a gimnázium igazgatóját, *P. Mayerik Jenőt*, és elmondotta neki, hogy szándékában áll az iskola könnyebb igazgatása végett a püspöktemplom és püspökpalota közt, vagy pedig a ferences zárda mellett egy egészen új épületet emeltetni a kisebb gimnázium számára. Meg is kérte őt, hogy a tervét beszélje meg a város vezetőivel, akiket jóbarátainak ismer, s ha majd legközelebb visszatér Mohácsra, kérni fogja, hogy számoljon be megbízatásának eredményeiről.

Június 1-én a püspök úr Mohácsra érkezett ismét, hogy a mohácsi, lánycsóki és bárri 700 gyermeknek a bérálás szentségét kiszolgáltassa. A funkciók végeztével a szokásos közebédre a püspökpalotába hivatalos volt az igazgató is, aki a püspök urral folytatott beszélgetés közt, sajnos, azt volt kénytelen jelenteni, hogy a város a püspök nemes szándékát a legridegebben és tiltakozva visszautasította, mert semmiféleképen sem akarta a gimnáziumot a város központjából a külvárosba áttenni. A püspök először méltatlankodva fogadta a meglepő hírt, és azt mondotta: úgy látszik a város a legkevesebbet sem törődik gimnáziumával. Később aztán belenyugodott áldozatkészségének ily merev visszautasításába.

5. A kisebb gimnázium igazgatói és tanárai.

A 32 éven át fennállott mohácsi kisebb királyi gimnáziumunk, vagy ahogy akkor magyarosan nevezték, Nyelvészeti Oskolának, mindössze hat igaz-

gatója volt. Az első az 1817/18-as iskolaévben P. *Pendl Nep. János* dr. volt. Született 1786-ban Tatán. A mohácsi ferences teológiai studiumnak Bajára való helyezésével ő is átköltözött Bajára, hogy ott mint teológiai tanár a rendtartomány növendékeit tanítsa és nevelje. Utóda P. *Kiss-Szély Kal. József* lett, aki 6 évig állott a gimnázium élén. 1824/25-ik iskolaévben P. *Horváth Tamás* mint igazgató-helyettes vezette az intézetet. P. *Schróot Placid* hét éven át 1832-ig és utóda P. *Mayerik Jenő* 14 éven át 1846-ik igazgatta a gimnáziumot. Az utolsó három évben 1849-ig, az iskola megszűnéséig, a Kalocsán 1804-ben született P. *Nagy Pál* volt az igazgató.

A gimnáziumi igazgató vezetése alatt 32 éven át egymást felváltva 31 tanár működött, ki hosszabb, ki rövidebb ideig. Ezek: P. *Gubis Kapisztrán*, P. *Paska Lukács*, P. *Andrik Viktorin*, P. *Révész Ferenc*, P. *Horváth Tamás*, P. *Majeczky Bonifác*, P. *Nagy Márton* (szül. Győrben 1795), P. *Tóth Brunó*, P. *Jakobovics Antal* (szül. Siklóson 1795), P. *Kovács Vazul* (szül. Kalocsán 1803), P. *Nagy Theodóz* (szül. Dombóváron 1801), P. *Tóth Elek* (szül. Székesfehérváron 1800), P. *Balázs Anasztáz*, P. *Angyal Január*, P. *Vavró Jeromos*, P. *Bankhardt Ágoston* (szül. Baján 1810), P. *Lauka Lajos* (szül. Tatán 1801), P. *Nagy Rokus* (szül. Kalocsán 1810), P. *Sághy Fidél* (szül. Dombóváron 1811-ben a gimnázium alsó osztályait Mohácson végezte), P. *Olejnyik Menyhért* (szül. Rózsahegyen 1811), P. *Kaul Gedeon* (szül. Baján 1816), P. *Szény Tamás*, P. *Gratzol Alajos* (szül. Halászában 1810), P. *Sisa Antónin*, P. *Schrauf László* (szül. Dunaföldváron 1812), P. *Fentős Dónát* (szül. Tatán 1814), P. *Heiler Peregrin*, P. *Templer Euszták* (szül. Bács-topolyán 1811), P. *Pongrác Bódog* (szül. Baján 1815-ben) és P. *Krumpek Placid* (szül. Tengelicén 1810-ben).

Az igazgatók és tanárok értékes pedagógiai munkájára jellemző, hogy Csevapovics György a „*Synopsis-Memoriális Catalogus*“ történeti munkájában a tudományokban kitűnt kapisztránusok közt megemlíti a Mohácson is működött P. Schróót Placidot, P. Mayerik Jenőt, P. Horváth Tamást és P. Révész Ferencet (p. 319.)

6. Kik jártak a mohácsi gimnáziumba?

Mindenekelőtt leközljük az első 1817/18-as iskola évnek összes tanulóinak nevét osztályonként:

Első oszt. Barbély Ferenc rk., Barts Mihály rk., Bugár János rk., Czitzer József rk., Deutsch Ferenc rk., Freilich András rk., Goics Athanász g. kel., Gulás Mihály rk., Halász Ferenc rk., Heilmann Gáspár rk., Heilmann Ferenc rk., Jakcsics Márton rk., Ivsovics József rk., Komadinovics Illés g. kel., Kornfeld Antal rk., Leovics András rk., Orkich János rk., Paramenszky Márton rk., Schlitzer Antal rk., Schröder Ferenc rk., Sepác József rk., Somogyi József rk., Steigovics Péter g. kel., Stekoza Ferenc rk., Stekoza Mihály rk., Stumper Mihály rk., Szalay Lajos ág. ev., Stávay István rk., Turschl András rk., Várady Antal rk., Vő Imre és György rk. *Oszt. főnök:* P. Paska Lukács.

Második oszt. Bubreg Pál rk., Czipra Imre rk., Gáspárdy Lajos rk., Károly Antal rk., Radánovics Pál g. kel., Sajnovics István rk., Szladics Konstantin g. kel., Salla János rk., Smora János rk. *Oszt. főnök:* P. Andrik Viktórin.

Harmadik oszt. Bató Márton rk., Bentrerics János rk., Chmetár János rk., Fitzek István rk., Funták Mihály rk., Grósz József rk., Kosztich Demeter g. kel., Petrezell Nándor rk., Rabarics István rk., Patay Ferenc rk., Ulakovics János rk. *Oszt. főnök:* P. Révész Ferenc.

Negyedik oszt. Boldizsár Lajos ev. ref., Fekete János g. kel., Ferts János rk., Gáll István rk., Javorek József rk., Laurencsics István rk., Lukácsy János rk., Ohnesorg János rk., Suppik János rk., Szöllössy István rk. *Oszt. főnök:* P. Horváth Tamás. *Iskola szolgálja:* Orkich Illés.

Amint az első, úgy a későbbi években is az iskola növendékeinek a fele mohácsi, a másik fele pedig vidéki volt.

Érdekesség szempontjából még itt adjuk a mohácsi születésű tanulók neveit időbeli sorrendben, amint azokat a meglevő felvételi naplóból sikerült kijegeyzni:

Barácz Mihály, Mangold Ferenc, Armbruszt Sebestyén, Bernád György, Bunyevác Mihály, Eperjessy István, Jankovics Demeter, Klombauer Mihály, Krebsz Ferenc, Korsós György, Kunovszky Antal, Lipozsencsics Mihály-Sebestyén, Milos Imre, Orbán János, Orbán Mihály, Puti János, Rabbi János, Simics András, Strencz József, Szitarics György, Trunkli Mihály, Bruska János, Akimovics Mihály, Bolyarics János, Bertalan Imre, Fischer A. Gaál Mihály, Kóbor János, Mihályovics Athanász, Nikolics Vazul, Petre József, Pisz M., Prevendár István, Ivsovics Mihály, Kovacsics Mihály, Malesevic Simon, Milnikovics N., Muczina Antal, Petrovics István, Pfaff József, Schröder Vince, Szidonya István, Tadic Mátyás, Tompics István, Visnyei Imre, Vincze Sándor, Cselinác János, Bali György, Ivsovics Mihály, Kovacsics Mihály, Golobics Alajos, Bedöcs Sándor, Cselinác József, Jahoda Mihály, Örményi Antal, Patics Mihály, Bubreg Antal, Kis-Szély Antal, Klombauer Lénárt, Lélek János, Vincsek János, Auber János, Deutsch Mihály, Deutsch József, Juhász István, Keész György, Reberics Imre, Sepacz Simon,

Neumann Antal, Vitt József, Reder Károly, Papp János, Pauer József, Erdődy Lajos, Schneider Ferenc, Fülöp Ferenc, Hamberger Antal, Jahoda Ferenc, Kovacsevics Ignác, Kresztics György, Murai Péter, Szilvássy Károly, Bödl István, Farkas József, Filipp Ferenc, Bunyevác János, Auber Nándor, Czifra József, Kirchmayer Ferenc, Cselinác István, Varga János, Balter István, Gál Lőrinc, Hász Károly, Martinovics János, Pollák Nándor, Thuróczy István, Witt Ferenc, Auber Vilmos, Matkovics János, Mészáros István, Metczing Károly, Simonovics Ferenc, Schneider Jakab, Bertics Jakab, Holndonner Ferenc, Ivánác Mihály, Schneider Károly, Angyal Dániel, Bátaszéki Mihály, Dobszay György, Király János, Kiss Ferenc, Lauli Ferenc, Lotter Lipót, Sepacz György, Gulás Xavér, Kovácsics Lukács, Wangel Károly, Schulik János, Alaberth István, Ankenbauer Antal, Ambruszt Nándor, Bubreg Péter, Hamberger János, Hoffmann Mihály, Hermann Zsiga, Jahoda Ignác, Készics Márián, Kocsi Ignác, Pramenszky M., Preidunk Ferenc, Simonovics Márián, Thorn Vilmos, Varga József, Witt Károly, Wangel János, Holndonner István, Pogledics János, Kéry György, Gaál Mihály, Keész Pál, Klombauer Ferenc, Zombori János, Fögler Ede, Leovics János, Nyárasdy Antal, Petrovics Imre, Tadic György, Herr Ferenc, Muczina Ferenc, Jahoda Gábor, Keész József, Mózes György, Schröder Ernő.

7. Apróságok a gimnázium életéből.

Az iskolaév ünnepélyes megnyitása, Veni Sancteval, november első hetében, halottak napja után volt. Az iskolaév Te Deumja pedig szeptember első hetében. Csak az 1830-as évek után kezdődtek, illetve zárultak egy hónappal előbb az előadások.

Iskolai ünnepélyt évenként többször — így a király, a nádor születésnapján rendeztek, amikor is a tanulók, magyar és latin nyelven szavakat adtak elő, felolvastak, párbeszédet jeleneteket mutattak be, énekeltek s szónoklatokat tartottak.

Az érdemjegyeket tartalmazó nyomtatott „Érdemsort“ Te Deum után nagy vigadozás és muzikaszó mellett osztották ki a tanulóknak, hogy tanulási kedvüket a következő iskolévre el nem veszítsék.

Érdemjegyet csak hármat kapott minden tanuló: Hittan, magaviselet és a többi tantárgyból együttesen, később az 1840-es évektől kezdve még magyar nyelvből.

A tanítás nyelve és minden hivatalos könyv vezetése, tantestületi ülések lefolytatása latin nyelven történt, kivéve a hittant, amit az első három osztályban magyarul tanultak, és a latin nyelvű tantárgyakat a tanárok magyar nyelven is elmagyarázták. 1844-től kezdve mindent magyarul tanultak és tanítottak. Naplót, jegyzőkönyveket, a gimnázium történetét, stb. magyar nyelven írják. Városi, tanügyi hatóságokkal magyar nyelvünkön folynak a levelezések.

A gimnáziumi oktatás gerince a hit- és erkölcs-tan volt. A növendékek a ma is szokásos és előírtos vallásgyakorlatokon kívül hétköznapokon — a téli időt kivéve — kötelezőleg vettek részt a félnyolcas szentmisén a belvárosi templomban. Szűz Mária kötelező és eltörölt ünnepein a rózsafüzért kórusban imádkozták a szentmise alatt.

A hittanár a vásár- és ünnepnap diákmisén kívül még délután is a közös litánia végeztével a gimnázium oratóriumában exhortáció-t intézett a fiúkhoz.

Havonként legalább egyszer járultak a szentgyóráshoz és szentáldozáshoz.

A tanítás ideje d. e. 10—12-ig és d. u. 2—4-ig.

A sport a szünnapi sétákból és a Kálvária-hegyén üzött labdajátékból állott.

A vidéki tehetősebb diákok a magán családotknál szállásért és élelemért 10 hónapra 350 forintot is fizettek. A legalacsonyabb díj 70 forint volt. A szegényebbek közül kettő a zárdában kapta az élelmet. Mások, ha jó tanulók és magaviseletűek voltak, osztályfőnökük engedélyével tanítási díjból (instruálás) fedezték kiadásait, amíg ösztöndíjakat nem létesítettek a szegény és jó tanulók számára.

A fűtési anyag beszerzésére és a pedellus fizetésére minden diák évi két forintot tartozott fizetni.

Az iskolai fegyelem biztosításának eszközei: a figyelmeztetés, nyilvános megkorholás, igazgató elé vezetés, ülés az iskola padlóján s térdepeltetés. Az akkori iskolai törvények megengedte vesszőzést mellőzték. Nagyobb fegyelemszegés és bűncselekmény esetében az összes honi és birodalmi iskolai intézetekből való végleges kizárás volt a méltó büntetés.

Átnézve az összes felvételi naplókat, az tűnik ki, hogy a tanulók 40—50 százaléka volt csak helybeli, a többi a környékről vagy esetleg a felvidékről való volt, akiknek szülei zsellérként és telepesként itt dolgoztak az uradalmi földeken, vagy mint fél vagy egész árvák, — úgylátszik, állami támogatással —, a mohácsi gimnáziumba kerültek. Voltak, akik ingyenes ellátásban részesültek jobbmódú és nemes-szívű családoknál, mások tanításból szerzett pénzen törlesztették szállás- és ellátási költségeiket.

A gimnázium halottas évkönyvében (Necrológium) a következő elhunyt növendékek vannak bejegyezve: 1826. június 1-én Kakas Ábel, született Tolnán, 12 éves III. o. rk. tanuló, 1828. november hó 16-án Tocek János, született a galíciai Dnaxisban 1811-ben, III. o. rk. t., 1830. augusztus hó 27-én Kom-

penda Tamás, született a galíciai Ludmirsbán 1813-ban III. o. rk. t., az 1831-ben pusztító kolera-járvány az intézet három növendékét követelte áldozatul: augusztus 9-én Brgia Sebestyént, született Gronchovban (Galícia) 17 éves, III. o. rk. tanuló, augusztus 10-én Jendracská Vincét, született Árva megyében, III. o. rk. t. és augusztus 16-án Zubek József III. rk. tanulót, aki a galíciai Munestina községben született. 1823. november 26-án Szalágyi György 14 éves, rk. III. o. tanuló, a helybeli nemzeti iskola tanítójának a fia. 1837. június hó 2-án Czorni Balázs, született 1825-ben Sizenában (Galícia), I. o. rk. t.

8. A gimnázium megszűnik.

P. Nagy Pál, az intézet utolsó igazgatója, a győri kir. Főigazgatósághoz 1849. október hónapjában felterjesztett külön körülményes kísérő jelentésében e szavakkal adja elő a gimnázium bezárásának indító okait: „1847/48-ban még 58 a tanulók száma. 1848/49-ik iskolaévben csak 38. Apadás 20. Oka ennek a csökkenésnek a mostani zavarodott állapota az országnak, a nép gondatlansága, ki a tudományokról sokat nem tart, de legfőképen az elemi tanítók, kiknek kötelessége volna a gyermekeket a felsőbb iskolákban járásra buzdítani, de csak nem buzdítják, sőt ha hitel adathatik a II. osztályú elemi tanító le is beszéli és a latin iskolák haszontalanságait nyilvánítja“.

A gimnázium így 1849-ben végleg megszűnt. 1929. márciusában, tehát a megszűnés után 80 évre rá történt még egy kísérlet a ferences gimnázium felállítására, amikor is P. *Vinkovics Viktor*, a Szűz Máriáról nevezett Ferences Rendtartomány akkori főnöke két páter kíséretében megjelent Mohácson, hogy a várossal a gimnázium megnyitásának lehetőségeiről és módozatairól beható tárgyalásokat folytasson,

de a város részéről teljesíthetetlen feltételek miatt a tervezett ferences gimnáziumot Esztergomban állították fel. A helybeli gimnázium életrehívását azonban a város és közönsége nem vette le a napirendről, addig sürgették, míg Dr. *Margittay Lajos* polgármestersége alatt 1935. őszén községi jelleggel, világi tanárok vezetésével az első és ötödik osztállyal meg nem nyitották a város tulajdonában levő püspöki palotában a megfelelő renoválások végrehajtása után.

VIII. A KÜLVÁROSI PLÉBÁNIA.

1. A püspökpalota.

A pécsi püspöknek mint Mohács város egykori földesurának itt is megvolt már a törökhódoltság előtti időben a nyári rezidenciája. „II. Lajos király 1526 augusztus 22-én Szekcsőn tartózkodván, Podmaniczky Mihály szomorúan hozta meg a hírt, hogy Szolimán csapataival Eszéken már átkelt a Dráván. A király másnap Mohácsra ment és More Fülöp pécsi püspök házában szállt meg“, — írja Horváth Mihály *Magyarország története* című munkájában.⁶¹

Ennek a háznak romjain *Berényi Zsigmond* püspök az 1740—43-ban felépíti a barokk szépségű és ma is használható, kétszárnyas „püspöki palotát“, amely egyrészt pihenőhelyül szolgált télen-nyáron egyaránt, másrészt a tavaszi és őszi bérmálásokat és más hivatalos látogatásokat a környéken innen végezte a megyéspüspök. Amikor még vasut nem volt, itt Mohácsra szállott hajóra, ha Budapestre, Pozsonyba vagy Rómába akart utazni és ide a palotába szállt meg, ha hosszú fáradságos útjáról megérkezett. Előkelő vendégeit, a főpapokat és főurakat itt várta és itt fogadta. Sok szép nemzeti és egyházi ünnepegeknek volt színhelye hajdan a püspöki palota. Pazarul berendezett s művészi festményekkel ékeskedő termei mindig nyitva állottak megtekintés céljából a mohácsi csataterre elzarándokoló nagyok és kicsinyek számára. Különösen Dorfmeister hírneves festőművész mohácsi csatát ábrázoló félköralakú, jelenleg a mohácsi temető csatakápolnijában elhelyezett képei vonzották a kirándulókat.

⁶¹ II. kötet, 704. old.

⁶² Fölker: Mohács története, 158—159.

Mohácsnak ez a patinás épülete a mult század második felében a város birtokába került. Egyidőben lakásnak használták, később hivatalokat, múzeumot, míg 1935-ben a városi főgimnáziumot helyezték el benne. Az épületet a város 1938-ban hasonló stílusban az internátus részére délen egy harmadik szárnyal bővítette ki.

2. Püspöktemplom.

A püspöki palota építésével egyidőben, tőle délre; hozzálátnak a Szent Keresztről nevezett püspöki templom megépítéséhez, ugyancsak Berényi Zsigmond püspök úr rendeletére. A templom alapkövét 1742. november 11-én helyezték el ünnepélyesen, amikor is a püspök szabad ég alatt főpapi misét mondott a Szent Keresztről. 1743-ban leég a város bel-sejében levő plébániatemplom. Ezért az új templom építését meggyorsítják, és még 1743-ban be is fejezik, hogy 27 éven át, 1770-ig — amíg a mostani Szent Mihály-plébániatemplom meg nem épült — a mohácsi hívek plébániatemploma legyen. A püspöktemplom 16 és fél öl hosszú és 5 öl széles. *Szönyi Ottó dr.*, a „Dunántúl“ c. napilag 1934. szept. 11-iki számában a következőket írja a templom művészi értékéről: „Az összes régi források az elegáns jelzővel illetik. Méltán. Még mai elhanyagolt állapotában is felismerhető rajta a művészi kezek járása. Nem akarom itt leírni a templomot, csak néhány részletet említek. A főoltár impozáns oszlopállással illeszkedik bele a szentély fülkéjébe, teljesen tudatos térkompozíció. Orgona karzata toszkán oszlopokon áll és kitűnően símul a hajó főfalához. Pilasztereinek és boltozatainak kapcsolata és arányai finom mérlegelésről tesznek tanúságot. A sekrestye feletti oratóriumból előreszökő, kőből faragott, Berényi püspök címerével

díszített imaerkély valóságos építészeti csemege. A templom külsején szembeszökik a mesteri barokk lendülettel faragott, Berényi alapító címerével ékes kőportálé, továbbá a kőhomlokzat ormoscsigáira állított és fülkébe helyezett kőszobrok útján művészileg vezetett homlokzati kontur. Az ablakok mind díszesen vésett kőkeretekkel vannak körülszegve. Az oratóriumban kőbalusztrád ad előkelő hangsúlyt a helyiségnek. A szentély elején is volt ilyen korlát, ezt valahova elhurcolták, valamint az egyik mellékoltárt is. Szerencsére gyönyörűen faragott szószéke még meg van. A püspöktemplom közelében van az egykori mohácsi rezidencia. Ezzel a tiszteletreméltó barokk-épülettel alkot a templom egységes csoportot és valóságos óázist a különben unalmas mohácsi utcaképek közepette“.

A püspöktemplom 1770. után a nyaraló és átutazó pécsi püspökök magánajtatosságainak helye. A zárdai *história domus* feljegyzései szerint Szent Györgytől Szent Mihályig újhold vasárnapokon a plébánia tartotta benne a szentséges-miséket a szokásos körmenetekkel. 1819. január 1-től kezdve *Sárics András* c. kanonok esperesplébános bevezeti a püspöktemplomban vasár- és ünnepnapokon az énekes szentmiséket sokac szentbeszéddel. A szokásos bérmálásokat és más főpapi funkciókat Mohácson a püspök a saját templomában végezte. Szép időben a templomelőtti parkban történt a bérmálás. A rendház történetének könyve még azt is feljegyezte, hogy nem egyszer a püspöktemplomban adta fel a saját és a zárdá papnövéndékeinek az egyházi rendeket. 1840. november 8-án felemelő ünnepe volt a püspöktemplomnak. Ekkor helyezte el ugyanis a püspök külön e célra készült mellékoltáron a pozsonyi apácáktól ajándékba kapott díszes s művészi tartóban Szent

Fülöp-vértanu koponya-ereklyét. 1841-ben a püspök kérő leiratára a zárda elvállalja a püspöktemplomban a külvárosban lakó iskolások részére hétfőn, szerdán és pénteken a reggeli szentmisét.

3. A Szent Kereszt-plébánia felállítása és további története.

Az 1850. június első három napján a Szent Mihály-plébánián megtartott visita canonica alkalmából Nagy-Kéri-Scitovszky János hercegprímás, esztergomi érsek és a pécsi egyházmegye apostoli adminisztrátora a mohács-külvárosban létesítendő plébániára vonatkozólag több üdvös határozatot hozott, amelyek közül néhányat itt közlünk: „XIV. A városi katolikus lakosságnak 7586 lélekre rugó nagy száma a plébániatemplomnak a lelkek túlnyomó számához képes aránytalansága, a városnak nagy kiterjedése és főként téli hónapokban és esők után a nagy sár fölöttébb igényelvén, hogy a városban, melyben a pásztori kötelességek pontos teljesítése, főként az említett körülmények előfordultával egy plébános és két segéd lelkésznek megfeszített erejét is túlhaladják, még egy plébánia felállítassék. E végre a hívek lelkiüdvösségének úgy könnyebb mint célszerűbb és biztosabb előmozdítása tekintetéből e város kebelében még egy plébániát felállítunk, ennek anyaegyházául a szent Keresztnek tiszteletére felszentelt püspöki templomot jelölvé ki, melynek jókarban fenntartása egyedül a püspöki uradalmat, mint a templomnak kegyurát illeti.

XV. A szent Kereszt plébániának határait kijelölendők a városi elöljáróság és a törvényes bizottság kíséretében a várost személyesen megjártuk: miért is ezen plébániának határait így állapítjuk meg: A két temető a Kálváriával együtt, melyek a belvá-

rosi plébánia határában maradni fognak, a megállapodási pont lévén, Balatinác Stipán és Timmer József közös birtokában levő házától egyenes vonalban észak felé azon házak mellett, melyeknek homlokfalai a marhatérre napkeletfelé néznek menvén egész a városba vezető országuton túli Deuts Ádám házáig. Innét folytatólagos egyenes vonalban északfelé egész azon utig, mely a barátoknál indulva kelet felé egyenes vonalban terjed majd a Dunáig egész Gyurkovics Stipán házáig. Ettől ismét északnak indulva végig özv. Sánta Simonné házáig. Ezen ekép megállapított vonalnak nyugati részén levő mindannyi ház a szent Kereszt plébániához tartozik“.

E pont többi részében a rendes és rendkívüli istentiszteletek mikéntje van pontosan meghatározva.

„XVI. A szentségek kiszogáltatása és az Isten igéjének kihirdetése ezen új plébánia templomban idei 1850. november 1-ső napján veendvén kezdetét, kijelentjük, hogy a plébániának lelki kormányzásával ideiglenesen a Szent Ferenc-rendi szerzeteseket olykép megbizzuk, hogy a helyettesnek — adminisztratornak nem különben a két szerzetes segédlelkésznek a tartományi főnök által kineveztetésük egyedül a mi teljes befolyásunkkal történhessék meg“.

1850. október 14-én este 6 órakor Scitovszky hercegprímás és pécsi püspök gőzhajón megérkezik Mohácsra. A hajóállomáson a helybeli papság, a zárda és a városi hatóságok ünnepélyesen fogadták a főpapot, aki ez alkalommal, mikor együtt maradt Dr. Grager Gábor helybeli prépost-plébános és P. Tanos Jusztin házfőnökkel, azt mondotta, hogy a külvárosi plébánia átadását ünnepélyes keretek közt maga fogja elvégezni november 3-án, a Mindszentek nyolcadába eső vasárnapon. Október 29-én Dr. Grager mint a kerület esperese átadja a kijelölt és már kinevezett ad-

minisztrátornak az új plébánia vezetéséhez szükséges dolgokat. November 2-án a hercegprímás Pécsről Mohácsra érkezik és másnap harangzúgás közt körmenetileg a papság kíséretében vonult be a püspöktemplomba. Itt magára ölti a miseruhát, s magyar nyelven kezdett szólni az egybegyűlt hívekhez. Beszédében vázolta először az új plébánia felállításának szükségességét, majd dicsérő szavakkal emlékezett meg a ferencesekről, akik a törökhódoltság alatti időkből önfeláldozásukkal a keresztény hitlejlesztés terén elévülhetetlen érdemeket szereztek. A hit e kipróbált bajnokaira bízta most a szentkeresztii plébánia híveinek lelki vezetését, abban a reményben, — mondotta befejezésül —, hogy hasonlóképpen fogják munkálni a reájuk bízottak lelki üdvét. A szentmise végeztével a püspök a külvárosi plébánia hívei közül mintegy 50-et megbérmált, három újszülöttet megkeresztelt és két jegyespárt összeadott.

A plébánia felállításának emlékére a püspök elrendelte, hogy Szent Fülöp vértanu ereklyéjének tiszteletére, a mindszentek ünnepét követő vasárnapot a püspöktemplomban ünnepélyesen kell megülni.

Még ez évben P. *Tanos Jusztin* adminisztrátor hozzáfogott a plébániához tartozó összes családok meglátogatásához és összeírásához. Háromheti munka után el is készült a plébániai hívek pontos kartotékja. E szerint a lélekszám: 2153. Ebből katolikus: 2103, g. kel.: 20, helv. hitv.: 19, ág. ev.: 6, zsidó: 5. A katolikus párok száma: 433. Református: 2 és g. kel.: 3 pár. Vegyes házasság, amelyben a gyermekek mind katolikusok: 1, amelyben a gyermekek nemszerint követik szüleiket: 1, gyermektelen vegyesházasság: 2, ágyaságban él: 2 pár; iskolásgyermek 7-től 12 éves korig: 223. Ebből első-második osztályba jár 72, harmadikba 25. A tanoncok száma: 16.

Néhány feljegyzés a plébániatemplom évkönyvéből:

1853. október 2-án mutatta be a püspöktemplomban ünnepélyesen első szentmiseáldozatát *Holndonner Ferenc* világi pap, aki Mohácson 1830. szept. 30-án született, előbb a Szentferencrendbe vétette fel magát, később a rendből kilépve a pécsi egyházmegyei szemináriumba nyert felvételt. Kézvezetője *Brüsztle József* karkáplán, szónoka *Bang Antal* németbólyi káplán volt. 1860. augusztus 29-én *Girk György* pécsi püspök rendeletileg úgy intézkedett, hogy a püspöktemplomban a plébániamisét vasár- és ünnepnapokon 7 órakor tartásuk meg magyar és német szentbeszéddel felváltva. A zárdatemplomban pedig a 8-órás szentmise mindig sokac legyen, szentbeszéddel. Ugyancsak ebben a leiratában *P. Vujics Dávid* adminisztrátor kérelmére, megengedi, hogy a keresztelőkutat a püspöktemplomból a zárdatemplomba vigyék át s itt kereszteljenek. 1861. szeptember hónapjában renoválják a püspöktemplomban a Szent Kereszt feltalálásának oltárképét. 1871. július 2-án megejtett hivatalos látogatása során *P. Agjičs Kájusz* provinciális úgy intézkedik, hogy a németajkú hívek kevés száma ellenére a minden második vasárnapra előírt németnyelvű szentbeszédet meg kell tartani. 1874-ben az orgonát 200 forint költségen megjavítják. 1875. április 22-én a város alatti legelőföldek szétosztása alkalmából a Szent Kereszt-plébánia 5 kisholdat, a zárda másfél holdat kapott. 1876. október 11-én *P. Kovácsics Mária*n házfőnök és adminisztrátor, *Rónay Sándor* mohács-belvárosi esperes-plébános kíséretében átmegy a Szigetre, hogy ott a parcellázás alatt álló püspöki földekből a Szent Kereszt-plébánia részére 65 és fél és a zárda részére kimért hat és fél holdat átvegye. 1877-ben renoválják a pécsi püspök-

nek, a templom pátronusának a költségén a templomot. A munkálatok idején az ottani istentiszteleteket a zárdatemplomban tartották meg. 1884. őszén P. Kovácsics Márián h. plébános az egyházmegyei hatóság hozzájárulásával az egyházmegyei takaréktól 1200 forintot vesz fel a szigeti földek megművelhetőségére. 1884. novemberében P. Márián adminisztrátor szerződést köt a baracskaiakkal, hogy a Riha-tónál levő plébániai földekből 30 holdon a fákat és a bozótot 900 forintért kiirtják. 1885. június 3-án ünnepélyesen felteszik a renovált püspöktemplom tornyára az új keresztet. 1887-ben P. Kovácsics Márián 500 forintos amortizációs kölcsönt vesz fel a szigeti tanyán tervezett házépítés céljából. 1888-ban a külvárosi hívek száma 2292. Tiszta katolikus házaspár van 706, vegyesvallású 3. 1889. július 29-én olyan nagyerejű vihar vonult végig a városban, hogy a püspöktemplom, a szerb- és református-templom tornyát egyszerűen földre döntötte. 1891-ben a templom új orgonát kap. 1895. április 13-án tartották meg első ízben a ma is II. Lajos-, Horthy Miklós- és Kossuth Lajos-utcán végighaladó föltámadási körmenetet. Az előtt csak a templom előtt kis körben vitték körül az Oltáriszentséget ez alkalommal. 1896. május 10-én a helyi hatóság rendeletére a reggeli „angyali-üdvözet“ után a város összes katolikus templomaiban egy órán át zúgtak a harangok, hogy hírül adják a lakosságnak a milleniumi ünnepek megkezdését. D. e. 8 órakor P. *Lipovcsevics Laurus* a püspöktemplomban papi segédlettel ünnepélyes szentmisét mutatott be és magyar nyelvű szentbeszédben méltatta az ünnep jelentőségét. 1896. szeptember 13-án megtartott városi közgyűlés megszavazta a külvárosi iskola előtt felállítandó Szent Flórián-szobor költségeit. A szobor elkészítését pályázat útján *Jablonszky Vince* budapesti

szobrászművész kapta meg 1000 forintért. December 18-án érkeztek le Budapestről a munkások és három nap alatt elkészítették a szobor talapzatát, amelyre a kőből kifaragott Szent Flórián-szobrot január 7-én helyezték el. A szobor felavató ünnepsége január 17-én folyt le, amelyen Mohács város közönsége hatalmas tömegben vett részt. A magyar és sokacnyelvű szentbeszédet a szobrot megáldó P. Laurusz h. plébános mondta. Február havában nagy gyűjtés indult meg a Szent Flórián-szoboralap javára. A gyűjtők közül *Kersics Lukács* és *Csupics Illés* tunktek ki leginkább. Az összegyűjtött 800 forintot mint fundációs összeget az egyházmegyei alapítványi pénztárban helyezték el, hogy ennek kamataiból a most is szokásos Szent Flórián-napi egyházi ünnepségeket megrendezhessék, másrészt a szobor karbantartása biztosítva legyen. 1903. május 23-án Pécsen a székesegyházban *Troll Ferenc* választott püspök megáldotta a püspöktemplom új, Szent Péter és Pál tiszteletére készített 640 kg.-os harangját, amelyet *Bódicsei Sándor* bajai harangöntő öntött ki 2500 K.-ért. A költségeket részben a hívek, részben a templom pátrónusa, hettyei *Hettyey Sámuel* püspök fedezte. 1916. augusztus 3-án leszerelik a püspöktemplom tornyában a rekvirált két harangot, a nemrég beszerzett újat, és az 1746-ban öntött 169 kg-osat. 1921. szeptember 11-én a szerb uralom alól való felszabadulás alkalmából hálaadó zarándoklatot vezetett a két plébánia *Márygyűdre*, a körmeneten mintegy 500-an vettek részt. 1926. május végén az orgonát a pécsi *Angster-cég* áthangolta és a rekvirált sípokat újakkal pótolta. A költségeket a hívek adták össze. 1929. őszén a templomtetető zsindeellyel fedett részét palával cserélik fel, és a harangok rekvirálása alkalmával megbilient toronysisakot helyreigazítják. a templom-pátró-

nátus költségén. 1930. február 12-én *Filákovics Mátyás*, volt sekrestyés, 433 P-ös adományából a B. Szűz Mária oltárát, május 3-án *Schumm János* 558 P-ös adományából a Jézus Szíve oltárát és 1931-ben a *Paschke*-család adományából Kis Szent Teréz szobrát állítják fel a templomban. 1931-ben a templompénztár és a hívek adományából 682 P. költségen bevezetik a villanyvilágítást. Az 1932-ben végzett összeírás alapján a külvárosi hívek száma 2841. Tiszta katolikus házaspár: 655. Vegyesvallású: 19.

4. A templom restaurálása.

Amíg a zárdatemplom új márványoltárait és festésére folynak a gyűjtések, ezzel párhuzamosan a püspöktemplom belső renoválására is gondolnak a plébánia adminisztrátorai. 1927-ben a Szepessy-parkban megrendezett népünnepély 500 pengőt jövedelmez. *Pásztor Endre* polg. isk. hitoktató 330 P-t gyűjt, 1932-ben a Szent Erzsébet-film 60 pengőt juttat a templomfestésre. 1933-ban egy nagy és két kis tombolajáték 710 P. tiszta bevételt hoz. 1934. tavaszán egy vallásos tárgyú színdarab előadása 515, a nyári nagy népünnepély megrendezése 1406.11 pengővel növelte a templomfestési alapot. Egyesektől is szépen folytak be az adományok, úgy, hogy 1934. nyarán, miután *Virág Ferenc* püspök úr, pátrónus, a templom külső restaurálását elvégeztette, lehetővé is vált a további gyűjtések megindításával a püspöktemplom kifestése, szép művészi barokk főoltárának és szószékének az aranyoztatása. A festési terveket az Egyházművészeti Hivatal, dr. *Szőnyi Ottó* ítélete alapján elfogadta és az Egyházmegyei Hatóság jóváhagyta. Takács István festőművész kapott megbízást a templom kifestésére 2500 pengőért. A munkálatok az állványozással szeptember 17-én kezdődtek meg. A

főoltár és szószék restaurálását és aranyozását egy időben vették munkába pécsi testvéreink 3100 pengőért. A szentély baloldalán a sekrestye felett levő oratórium imaerkélyének a vakolattól való megszabadítása, a gazdag aranyozástól ragyogó főoltár és az oltárképpel összhangban álló menyezeti „Jézus az olajfák hegyén“ al secco-kép az eredeti művészi hatást adta vissza a műemlék templomnak.

A templom sikeres és művészi restaurálása után a hívek további áldozatkészsége szinte követelte a továbbiak megújítását is. Így a téglapadozat felcserélését mozaikszerű cementlapokkal, új faragott kemény tölgyfapadok, új barokk gyóntatószék, új aranyozott barokk csillár s fali villanykarok, új baldachinum, új arannyal bevont ezüst cibórium, velour oltárszőnyeg, miseruhák stb. beszerzését. Az 1935. szeptember hó 10-én megtartott bérmálás alkalmával *Virág Ferenc* püspök úr áldotta meg az egészen új mezbe öltözött templomot, amelynek teljes rendbehozatala, a külső restaurálásokon kívül, 10.000 pengőbe került.

1937. június 27-én a helybeli róm. kat. autonóm hitközség adományából, Mohács városának a török uralom alól való felszabadulása 250 éves jubileuma alkalmából, 590 kg-os „fisz“ hangú harangot szentel meg a püspöktemplom számára *Tihanyi János* tb. pápai kamarás, belvárosi plébános. A szép csengőhangú harang készítője *Szlezák Ráfael*. A 2710 P. értékű harangot Szent Mór pécsi püspök és a *Patrona Hungariae* képe díszíti.

1942. nov. 11. a püspöktemplom alapköelhelyezésének a kétszázéves fordulója. Ezt is maradandóképen akarjuk megünnepelni. A két egyszerű mellékoltár helyébe két új faragott barokk oltár, a *Parobek* szegedi festőművész által készített Segítő Szűz Mária-

és Jézus Szíve-olajképpel készen van, hogy a jubileumi napon megyés főpásztorunk ünnepélyesen áldására várnak. Az új oltárok egyenkint 2000 pengőbe kerültek. Az elsőt a hívek, a másodikat a hitközség adományából csináltattuk.

5. A külvárosi róm. kat. elemi népiskola.

A külvárosi iskola megnyitásának körülményeire és idejére vonatkozólag csak töredék-feljegyzések állanak rendelkezésünkre. Hogy a belvárosban már 1757-ben volt iskola és tanító, arról az 1757-i Klimó György püspöktől eredő *Visita canonica* győz meg bennünket. A város hivatalos jegyzőkönyveiben az iskolai oktatásról legelőször 1774-ben van szó, amikor is október 30-án elhatározták, hogy „oskolamester olyan fogadtassék, ki capax leszen második iskoláig az gyermekeket tanítani, hogy azonnal nagyobb Classisokra léphessenek. Ezen mesternek pedig fizetése az Római Hiten levő városi néptől fog megadatni... ezen tanítómesternek semminemű más kötelessége nem fog lenni, hanemcsak csupán és egyedül az Oskolába járó gyermekeket tanítani minden szorgalmatossággal és gondot reájuk viselni és Isteni félelemre oktatni“.

1786. február 19-iki jegyzőkönyvből pedig olvasuk, hogy „csak egy rendes normális professor van — Király nevű“. Az 1788-i városi tanács körrendeletben hirdetés útján értesíti a „házigazdákat“, hogy iskolabajáró gyermekeiknek a helybeli iskolába járatását el ne mulasszák. 1793-ban a város a Vármegyéhez ír fel, hogy Mohácson 400 iskolás gyermek van, de csak 160 jár az iskolába, főként a göröghitűek nem járnak; kéri a Vármegyét, hogy intézkedjék.

Az iskolások számának növekedésével, de *Trukli András* panaszára is, hogy a sok növendék miatt még

egy praeceptorra volna szükség, a kiváltságos város nemes előjárósága elhatározza, és meg is építi 1824-ben a nemzeti és grammatikai iskola-épülethez másik, ugyancsak emeletes szárnyat.

Hogy mikor kapott a külváros az itteni gyermekek könnyebb és kényelmesebb iskolabajlásának céljából külön épületet, arról csak annyit tudunk biztosan, hogy az 1824—29. közti időben, amikor a belvárosi iskolaépületben már külön oratóriuma, kápolnája volt a gimnáziumnak. Ez arra enged következtetni, hogy ha a sok, egyre növekedő számú elemi iskolai tanuló mellett az épületben egy termet kápolna céljára engedtek át, csak úgy volt lehetséges, hogy az eddig odajáró külvárosi, főként német utcai gyermekek számára a püspök úr vagy egy meglévő uradalmi épületet engedett át e célra, vagy az uradalom útján új iskolát építtetett, amely iskolaépület az akkori viszonyoknak és igényeknek megfelelőleg nádfedeles volt és csak egy tantermet foglalt magába, 1830-ban pedig két tanteremre bővült.

Az iskola első tanítója *Ankenbauer Mayrád* volt, segédtanítója *Jung Ferenc*.

Még mielőtt megalakult a külön külvárosi plébánia, a ferenceseknek már megvolt a kapcsolatuk az iskolával. Scitovszky János akkori pécsi püspök 1840 októberében levelet intézett a zárdafőnökhöz, amelyben arra kéri őt, hogy vállalják el az atyák a püspöktemplomban a gyermekek hetenkint háromszori, hétfői, szerdai és pénteki szentmiséjét. Honorálásaképen évi 60 frt.-t, 25 pozsonyi mérő kétszerest és 25 akó bort az uradalom útján kiutalványozott. A *visita canonica* szerint az iskolát 1848-ig túlnyomóan a németajkú püspöki jobbagyság tartotta fenn, amely a régi német-utca (jelenleg Kossuth Lajos-u.)

kis házaiból állott. Csak a rendi alkotmány megszűnésével vette át az iskolafenntartás terhét és gondját a város, érintetlenül hagyva az iskola felekezeti jellegét. Az 1847. évben Szekszárdon *Perger Sándor* nyomdájában előállított „érdemszerinti osztályozás“ azt mutatja, hogy amíg a belső nemzeti iskola három osztályába 562 gyermek iratkozott, akiket három tanteremben *Neumann Gáspár*, *Borbély István* és *Schmidt Károly* tanítók, illetve segédtanítók tanítottak, addig a külső iskolában 159 volt a tanulók száma. A második és harmadik osztályt *Ankenbauer Mayrád* tanító, a 95 tanulóból álló első (kezdő) osztályt *Jung Ferenc* segédtanító vezette. Ebben az évben a belső nemzeti iskolások a harmadik osztályban, a „Hittant, Szentbibliát, Földleírást, Hazai történelmet, Deák, Magyar és Német olvasást, Magyarírásmódot, Magyar és Német szépírást, Nagyobb számvetést“ mindnyájan magyarul tanulták. Az ugyanazon terembe járó második osztályosok pedig „Katholikus Hittant, Magyar és Német olvasást, Szépírást, Kisebb Számvetést“ tanultak. Az első nemzeti iskolába járó második és első osztályú tanulók „Hittant magyar, horvát, német nyelven, Magyar, Horvát és Német olvasást, Magyar és Németírást, Kisszámvetést“ tanultak, a külső iskolába járó harmadik és második osztályosok tantárgyai pedig: hittan magyar, német, horvát ajkon, szentbiblia, magyar és német olvasás, magyar és német helyesírás s szépírás, nagyobb számvetés. Hogy milyen volt a tantárgyak előadó és tanulási nyelve, a hittanon kívül — nem említik. De ha a belső iskola első nemzeti, harmadik és második osztályban, amint láttuk, „mindnyájan magyarul tanultak“, feltételezhetjük, hogy a külső iskolában a hittanon kívül minden tantárgyat magyar, német és horvát nyelven tanultak.

Az 1850. június 1.-, 2.-, 3.-án a Szent Mihály-plébánián Scitovszky János püspök visita canonica-t tartott s a felállítandó külvárosi Szent Kereszt-plébánia iskolájára vonatkozólag a XII. fejezet így intézkedett: „Minthogy a jó, keresztény s célszerű nevelésre okvetlenül szükséges, hogy rendes népiskolák felállíttassanak, evégből a népnevelési szent ügyet szüntelenül szívünkön hordozván, rendeljük: miszerint a város kebelében két rendes népiskola legyen, az egyik a szentmihályi plébániában, a másik a szentkeresztiben. A szentkereszt-i plébániában a nemzeti iskolának (melynek akkénti megtágításáról, hogy két tanítási szobán fölül még a tanítónak is lakása legyen, az uradalom fog gondoskodni) két tanítója lesz, kik egyszersmint (hetenként felváltva a szentkereszt-i plébániának kántorai. Az egyik *Ankenbauer* Mayrád, kinek évi fizetésül kitűzünk a város részéről fizetendő 200 ezüst forintot, az uradalom részéről pedig 40 ezüst forintot. A másik tanítónak évi fizetését, mely 165 ezüst forint lészen, sajátunkból biztosítjuk. Mi végre a pécsi alapítványi pénztárba kamatolás végett három ezer ezüst forintot mint alapítványt leteen-dünk, e tanítónak kinevezését magunknak és utódainknak fenntartván. Ugyan e tanítónak az uradalom részéről évenként 8 pozs. m. buza, 12 pm. rozs, 12 akó bor fog kiszolgáltatni. Végre valamint ennek, úgy minden belső és külső tanítónak is a város megengedi, hogy 500 kéve rőzsét vágattathasson, de egyedül helybeliek által és a tiloson kívül. XXIII. Illetlennek találván, hogy az iskolás gyermekeknek mindegyike az iskola fűtésére naponta egy darab fát ingyen vigyen az iskolába, kijelentjük, hogy ezen-tul minden iskolás gyermek évenként 24 ezüst krajczárt az iskolafűtésre és más szükségeseknek a pótlására a tanítónak kifizessen, a szegénysorsúaknál

mégis elnézendőnek határozzuk, ha könnyebbségük miatt a pénz helyett az iskolafűtésre fát hoznak“.

Ankenbauer Mayrád helyét az 1850-es évek után *Neumayer* Gáspár foglalja el, őt pedig a tanítói tisztségben *Böhm* Ignác követi, aki később a mohács-belvárosi iskola igazgató-tanítója lett. Ő volt az első tanító, aki az iskolai élet fejlődéséről és az egyes tanulók szellemi előhaladásáról az úgynevezett „Schul Protokoll“-t vezette, német nyelven írta ugyan, de sok és becses anyagot örökített meg. Vele egyidőben működött a külvárosi elemi iskolánál *Seregely* István. Valamennyien a kántori teendőket is végezték a külvárosi plébánián, mivelhogy itt külön kántori állás nincs megszervezve.

1891. február 26-án megtartott mohácsi róm. autonom hitközség közgyűlésének határozata folytán iskolánkat lebontják, hogy kibővítve újraépíthessék. Május 3-án *Schwartz* és *Bruck* építési vállalkozók 2573 forint költséggel az iskola átépítését meg is kezdték. A most már négytantermes iskola 1913-ban hat tanteremre bővül és a belvárosi iskolától függetlenül *Amberger* Béla személyében külön igazgatót is kap. Az iskolában a tanítás nyelve 1848 utáni években magyar és német. Az 1870-es években magyar és sokác (horvát), míg 1880-ban a szülők kifejezett óhajára csak magyarul folyik a tanítás.

Az 1940/41. tanévben a tanulók száma 296. A jelenlegi tantestület tagjai: *Schneider* Lajos igazgató-kántor, *Inkei* Margit, *Benedek* József (egyúttal második kántor), *Urkövi* József, *Müller* Mária és *Balajthy* Vilma.

Az iskolában a gyermekek vallásos életének és nevelésének elmélyítésére 1913-ban *P. Jagicza* Juvénál hitoktató megalakítja és megszervezi az „Eucharisztikus Gyermekszövetséget“, amelyet 1935-ben a

„Szivgárda-szövetség“ váltott fel. Jelenleg 250 tagja van a Szivgárdának. Ugyancsak az iskola kebelén belül és a Tantestület szervezésében 1933-ban megalakult a *Balogh* Balázs nevét viselő 603. sz. fiúk kiscserkész-csapata, Urkövi József tanító vezetésével. Tagjainak létszáma: 40.

6. Baranyavármegye „László-közkórháza“.

Külvárosi plébániánk történetének leírásánál meg kell emlékeznünk a baranyavármegyei *László-közkórház* egészségügyi és mohácsvárosi *Szeretetház* szociális intézményéről is, amely plébániánk lelkesi teendőivel legszorosabb összeköttetésben áll.

A kórház létesítésének eszméje a vármegye nagynevű alispánjától, nagyszigeti *Szily* Lászlótól ered, aki már az alispáni szék elfoglalásakor munkaprogramjába vette a jótékonyág gyakorlását, és meg is valósította programja alapeszméjét: vármegyéjét a szeretet hatalmával igazgatta.

Elsőször Péccsett a Vármegyei Árvaházat alapítja meg, s utána megvalósítja a mohácsi 65 ágyas kórházat 50.000 frt. költséggel. A tervek Dr. *Mendl* Lajos vármegyei tisztiorvos elgondolásai szerint készültek. A kórház a zárda mellett, tőle délre, a püspök palota és a zárdakert közt terül el. A telket Mohács városa ingyen ajánlotta fel. A kórház — emlékezésül alapítójára — a *László*-nevet kapta. Első igazgató-főorvosa Dr. *Rüll* János, mohácsi községi és vármegyei tb. járásorvos volt. Az ápolást apácák hiányában a Vöröskereszt-egyesület ápolónői látták el. A kórház ünnepélyes megnyitja a millenáris esztendőben, 1896. december 10.-én volt. Az alispán úr kíséretével dec. 9.-én este érkezett meg vonattal, amikor is az állomásnál ünnepélyesen fogadták fáklyák fénye mellett.

A rendezőség kérelmére a felavatás napján d. e. 9 órakor P. *Lipovcsevics* Laurusz házfőnök, h. plébános a zárdatemplomban P. *Szabó* Gaudenc és P. *Budimac* Quirin segédletével ünnepélyes szentmisét mondott, amelyen a vármegye és város előkelősége kardosfalvi és vaszkai *Kardos* Kálmán főispánnal az élén díszmagyarba öltözve vett részt. Szentmise után a templomi közönség az asszisztenciával átvonult a kórházba s ott az alispán legfőbb óhajára megáldották az új épületet. Az aktus a kórház egyik tágas termében folyt le, amelynek végeztével P. *Lipovcsevics* házfőnök magasszárnyalású beszédben üdvözölte a vármegye nemeslelkű alispánját. Déli 12 órakor a Kaszinóban közébed volt, amelyen 200 meghívott vendég vett részt. 1925-ben a kórház 70 ágyra bővül ki. 1927-ben pedig 172 ágyra. 1936-ban Baranya-vármegye, *Fischer* Béla alispán széleskörű szociális tevékenységének koronájaként, tovább bővíti és a mai modern közegészségügyi követelményeknek és szükségleteknek megfelelőleg a meglévő 172 ágyat 250-re emeli.

Ekkor épül meg modern stílusban a 40-ágyas tüdő pavillon tüdőgondozóval, a fertőző földszintes osztálya emeletre húzva 40 betegnek biztosít elhelyezést, a meglévő gazdasági épület megfelelő átalakítással ugyancsak emeletet kap, amely a kórház ápolónői szolgálatát átvevő 20 keresztes nővérnek kellemes lakása s otthona. Ennek az épületszárnynak a végében külön épül a kápolna, ugyancsak modern stílusban, a kedves nővérek és a betegek számára.

A László-kórház kórosztályonként a következő képet nyújtja: Sebészeti oszt. 60 ágy, Főorvosa Dr. *Mihályfy* István kórházi igazgató. Belgyógyászati oszt. 100 ágy, fertőző oszt. 40 ágy, elmebetegfigyelő 2 ágy, bujakóros oszt. 8 ágy, Főorvosa Dr. *Barta* Imre

tanársegéd. Szülészeti és nőgyógyászati oszt. 40 ágy. Főorvosa Dr. Csúcs László.

Az átalakított és pavilonokkal kibővített hatalmas méretű kórház megáldása és felavatása 1937. február 5-én történt a vármegyei és városi képviselők és vezetők jelenlétében. A kórház egyházi megáldását Virág Ferenc pécsi püspök végezte az újonnan épült kápolnában elmondott szentmise és szentbeszéd után. A megyésfőpásztor ez alkalommal megáldotta Fischer Béla alispán és neje ajándékát, a Szlezák Ráfael budapesti harangöntő mestertől készített kápolnai harangot. A kórház felavatását maga Dr. Johan Béla belügyi államtitkár végezte.

A László-kórház áldásos tevékenységét e statisztikai számok is szépen bizonyítják: 1940-ben 3093 beteget gyógykezelték 56.461 ápolási napon. 1941-ben, amikor már Délbaranya elszakított területe is visszatért, 3834 beteg nyert kezelést 61.770 ápolási napon. A katolikus betegek pedig a kórház kápolnájában naponként hallgathatnak szentmisét és lelkiekben való ellátásuknak legszebb dícsérete, hogy az 1941-ben végzett szentáldozásokból csak a betegekre 6—7000 esett.

7. Egri Norma bevezetése.

1939. augusztus 20-án elhunyt Dr. Margittay Lajos, Mohács város nagynevű polgármestere több nagy alkotásának egyike az egri rendszeres szegénygondozás bevezetése. Alig bontja ki szárnyát P. Oslay Oswald modern elgondolású szociális szervezete, Mohács városa is felfigyel és munkaereje teljében levő polgármestere 1932-ben meghívja az „Egri Norma” szervezetének vezetőit, hogy a város szociális szervei és a nagyközönség előtt ismertessék a népszerűvé lett Norma célját és lényegét.

P. Oslay és Dr. Csepely György min. oszt. tanácsos ismertető előadása május 20-án a városháza közgyűlési termében hangzott el nagyszámú közönség jelenlétében. A nagy lelkesedésből fakadó elhatározást tett követte. A szegénygondozást végző nővérek hiányában a városi szegényügyi hivatal egyenlőre megszüntette a koldulást, és a koldusoknak szánt alamizsnának házankénti összegyűjtésével s a koldusok és szemérmes szegények közt való szétosztásával kezdte meg működését. A városi szegényügyi hivatalt és szervet a helybeli női egyesületek és Szent Ferenc Világi Rendje hathatósan támogatta, amikor magára vállalta az alamizsna havi összegyűjtését.

A Norma teljes kiépítése, az előzetes környezet-tanulmányozással, a rászorultaknak lakással, élelemmel, ruházattal, fűtéssel-világítással, ápolással-gondozással való ellátása három évre rá következett be, amikor a város az illetékes Egyházmegyei Hatóság hozzájárulásával megkötötte az egri érsekkel, mint a ferences szegénygondozó nővérek alapítójával a szerződést négy nővér idetelepítésére. A kedves nővérek tartományfőnöknőjük vezetésével 1935. augusztus 12-én Szent Klára napján költöztek be a Barát- és Kórház-utca sarkán, Éva László városi tanácsnok ügybuzgósága folytán restaurált és e célra átalakított s kibővített, régi szegényházba, amelyet P. Unyi Bernardin házfőnök előzőleg megáldott. Most már a gondozási munka is serényen megindulhatott. A kedves nővérek M. Johanna lelkes főnöknővel az élen már szeptemberben 136 koldussorsban levő szegényt vesznek gondozásukba, akik közül 28 szegényt a szegényházban helyeztek el. Az alamizsna összegyűjtésére is mindig többen és többen jelentkeznek a hölgyek. Számuk az év végén 42. Az adakozók száma és az adományozott összeg is állandóan emelkedik. A város

az addigi 30 szegény eltartásának teljes költségein felül még havi 200 pengő támogatással siet a Norma segítségére.

A gondozottak könnyebb elhelyezése és gondozása végett a város 1937-ben államsegéllyel megépíti a külvárosi templom mögötti kertben a 60 személyes új kétszárnyas Szeretetházat. A főszárnyépületben férfi és női ápolottnak külön-külön háló; nappali-terem, beteg- s fürdőszoba áll rendelkezésünkre, míg a mellékszárnyban a nővérek laknak, s az iroda, mosó- és főzőkonyha, éléskamra van. Az új szeretetházat 1938. nov. 20-án P. Kozma Kájusz házfőnök áldotta meg. Jelenleg a belső (Szeretetházban lakó) gondozottak száma 52, a külső gondozottaké 72. Amíg 1935-ben a gyűjtés eredménye 1348 P, addig 1941-ben 9872 P. A város havi hozzájárulása pedig 400 P.

8. Máriagyűdi zarándoklat.

A Boldogságos Szűz Anyának Baranya megyében Siklóshoz közelfekvő kegyhelyét már több évszázad óta látogatja a közeli és messzi vidékről a jámbor hívek sok-sok ezre. A máriagyűdi zarándoklat különösen 1846 óta lendült fel, amikor Scitovszky János pécsi püspök a gyűdi „visita canonicában“ hivatalosan „locus gratiosusnak“, kegyhelynek nyilvánította az ősi szentélyt.

Mohácsról szervezett körmenetben és pap vezetésével, a rendház krónikája szerint 1856. pünkösdi vigiliáján indul el az első zarándoklat a belvárosból, Ruzsinszky Nándor káplán vezetésével. A zarándokok száma 700. A külvárosból 1859-ben Nagyasszony vigiliáján vezeti P. Kerkarics Szolán adminisztrátor a sokac nyelvű híveket. A máriagyűdi „búcsújáró napok“ jegyzékében a mohácsi sokácok búcsúja foga-

dalmi jellegűnek van feltüntetve, ami a mohácsi zárda évkönyvében kifejezetten sehol sem szerepel. Ha tudjuk azonban, hogy egy város, vagy falu népe mindig valamely nagy elemi csapás vagy nagy szerencsétlenség, tűzvész, vízáradás, kolera stb. idején szokott vallásos jellegű fogadalmat tenni, a mohácsi sokácok évenkénti máriagyűdi zarándoklatukat akkor fogadhatták meg, amikor 1831. augusztusában a városban is pusztító kolera a külváros nagyobb részét csodálatosan megkímélte. Sokácaink hagyományos Mária-tisztelete a nagy veszély idején hálás és bizó lelkület a „Mária Judska“-hoz, a gyűdi Szűz Anya kegyhelye felé irányította és fogadalmakkal mintegy oda láncolta.

Ha minden búcsús népnek zarándoklása megható az Árpádház-korabeli, gyönyörű fekvésű Mária-gyűdre, úgy kétszeresen megható az, ahogy a mohácsi sokácok évi nagy zarándoklatukat végzik. Maga az ünnep is, amelyre odasietnek, nagy jelentőségű. Ők, akiket 250 év előtt a ferencesek vezettek ide Bosznia töröktől sanyargatott földjéről Szent István országába, Mária mennybemenetelének napján akarnak épen a Szűz Anya kegyoltárának lépcsőjén térdelni s kérni a Szent Szűz további hathatós közbenjárását.

Már a külső körülmények is elárulják lelküknek a zarándoklatban kifejező szép vonását. Minden családból legkevesebb egy tag vesz részt a búcsújárásban. Leányok, fiatal asszonyok nemcsak legszebb, hanem erre az alkalomra készült népviseletüket, új, aranytól-ezüsttől csillogó csipkés ruháikat öltik magukra, s ebben teszik meg gyalog a férfiakkal és idősebbekkel együtt 40 kilométeres útjukat. Az idegen szemlélő nem érti ezt. Csak ők tudják, hogy az Istenanya kegyelmi házába nemcsak felajzott lélekkel, hanem a legszebb ruhában is illik látogatóba menni.

S vallásos lelkük bűnbánattól áthatott mélységre vall, hogy a 600—800 zarándokból nagyon sokan a hosszú, fárasztó, legtöbbször tikkasztó meleg úton kora hajnaltól egész estig, míg Máriagyűdre meg nem érkeznek, egy korty italt, egy harapásnyi eledelt sem vesznek magukhoz. Őseiknek szép szokásait, az évszázados hagyományokat, ha más mindenben nem is, vallásgyakorlataikban különösen maradék nélkül megőrizték. A mohácsi sokácokkal együtt lenni a zarándoklaton és a kegyhelyen a legszebb lelkipásztori élmények egyike.

9. Népmissziók.

A lelkipásztorkodásnak rendkívüli és hatásos eszköze a népmisszió. A XVIII. század végén s a XIX. század elején a kedvezőtlen politikai és egyházi viszonyok miatt csaknem egészen szünetelt, de hamarosan újra fellendült, hogy begyógyítsa a forradalmak, a jozefinizmus és új pogányság-ütötte sebeket. Hazánkban az utolsó ötven évben vette újból kezdetét a népmisszió, amelyet különösen a jezsuiták, domonkosok, ferencesek, lazaristák, és egyes egyházmegyékben missziópapi társulatokba tömörült világi papok mindig fokozottabb mérvben s mindig nagyobb lelki eredménnyel tartanak.

Mohácson az 1900-ban meghirdetett szentév méltó megünneplésére augusztus 13-tól 23-ig tartották meg mindkét plébánián az első szentmissziót. A külvárosi plébánián a zárdatemplomban a sokacajkú híveknek a boszniai Travnikból két jezsuita, P. *Páncsics Péter* és P. *Hamerle Ferenc* tartotta a szentbeszédet igen szép eredménnyel, amennyiben a sokac ajkú hívek közül 2000-en gyóntak meg és járulták a szentáldozáshoz. A belvárosi Szent Mihály-templomban P.

Kuluncsics Máté és *P. Kulcsár* István jezsuiták vezették a magyarajkúak szentmisszióját.

A második népmissziót 1926. március 20-28-ig tartották meg, mostmár mindkét plébánián, magyar és sokac nyelvű szentbeszédekkel. A külvárosi plébánián *Koch* Ede villányi esperes-plébános c. kano-nok és *Iselstöger* Alajos olasz esp. plébános, a Pécs-egyházmegyei Misszióspapok Egyesületének kiváló tagjai végezték. Reggelenként a szentmise után a sokácok kaptak missziós szentbeszédet, este 6 órakor pedig a magyar ajkú hívek. A bevezető és záró beszéd két nyelven volt. Ugyanezekben a napokban a belvárosban két jezsuita missziózott: *P. Csáth* Boldizsár a magyarok s *P. Omerovics* Tamás a sokácok számára mondotta el a szentbeszédeit.

A harmadik népmisszió a Budapesten 1938. májusában megtartott Eucharisztikus Világkongresszusra és Szent István király halála 900 éves jubileumára való méltó előkészületképen 1937. november 13—20-ig tartottak mindkét plébánián. A külvárosban *P. Jagicza* Juvenál pécsi házfőnök és *P. Kozma* Kájusz siklói vikárius tartotta a szentmissziót a püspök-templomban magyarul s a zárdatemplomban pedig sokácnyelven. E legutóbbi misszió a mi plébániánkon 1600 volt a gyónók száma.

10. Bértmálások.

A Szent Keresztről nevezett külvárosi plébánia annak megalakulása óta (1850. nov. 3.) a következő években ejtették meg az Egyházmegye főpásztorai a hivatalos vizsgálatot és részesítették a bértmálás szent-ségében híveinket:

1850. nov. 3-án Nagy-Kér *Scitovszky* János hercegprímás, pécsi püspök 50, 1859. május 4-én

Girk György 690, 1874. május 26-án *Kovács Zsigmond* 589, 1882. május 29-én *Dulánszky Nándor* belv. külv. együttesen 1400, 1906. május 25-én gr. *Zichy Gyula* 394, 1912. május 23-án gr. *Zichy Gyula* 366, 1924. május 5-én gr. *Zichy Gyula* 506, 1929. szeptember 20-án *Virág Ferenc* 196, 1935. szeptember 10-én 311 és 1941. április 27-én 205 hívőknek adta fel a bérmálás szentségét.

11. Szentáldozások.

Míg 1913-ban a szentáldozások száma a zárda- és püspöktemplomban együttesen 12.350 volt, addig 1941-ben már 54.450. Ebből a zárdatemplomra 27.300, a püspöktemplomra 12.100 és a kórházi kápolnára 15.050 esik.

IX. SOKÁCOK MOHÁCSON.

Amikor a mohácsi ferencesek történetét írom, külön meg kell emlékezni a város lakosságának és plébániai híveinknek jó hányadát kitevő sokacságról, kiknek jellegzetesen szép népviselete és szokása, életmódja, nemkülönbben vallásossága és nemzethűsége nemcsak a szűkebb Baranyában, hanem azon messze-túl is közismert.

Amíg azonban sokácainknak erős konzervatívizmusból fakadó és évszázados hagyományokból táplálkozó minden életmegnyilvánulása, mondhatnám, a maga érintetlenségében áll előttünk, és csak csodálkozást és bámulatot vált ki az ide először látogató idegenben, addig e nép történelmi multja, letelepedése annyira homályos, hogy a velük eddig foglalkozó írók és történészek inkább mellékvágányra viték a kérdést, vagy történelmi tájékozatlanságukban egyszerűen elsikkasztották külön népiségi multjukat, s a szerbektől eredeztették őket.⁶³ Kevesen írtak eddig a sokácokról tudományos felkészültséggel, s ez az oka, hogy ma is a komoly és számbavehető etnográfusoknak pionir-munkára kell vállalkozniok.

Nem lehet céлом, hogy e fejezet keretében foglalkozzam a hazánk délvidéki részén lakó katolikus szlávok: bunyevácok, sokácok, s a már-már eltűnőfélben levő bosnyákok ma különösen felvetett történelmi kérdésével, mert vannak arra hivatott szaktudósok, akik e probléma megoldását, kibogozását és tisztázását teljes egészében fogják a nagy nyilvánosság elé tárni. Itt elsősorban a pécsi egyetem kebelében megalakult „Kisebbségi Intézet“-re gondolok, amely

⁶³ Fölker: Mohács története, 40—41. old.

a délvidéki bunyevác és sokac kérdés tudományos feldolgozását máris programjába vette.⁶⁴

Csak annyiban kívánok foglalkozni a sokácokkal, amennyiben évszázados multjuk és életük szoros összefüggésben állott a bosnyák ferencesekkel, akiknek működési köre a törökhódoltság alatt s utána is kiterjedt a Dráva—Száva közti részeken messze túl egész Budáig, — tehát Mohácsra is — és keleten Radna-Lippáig.

1. A sokácokról általában.

Kicsodák a sokácok? Milyen nép leszármazottjai? Az ős illyreknek egy törzse és a szláv pannonoknak a késői leszármazottjai. A „*Recensio observantis minorum Provinciae S. Joannis a Capistrano per Hung. Austr. inf. et Slavoniae extensae*. Budae 1830.“ latin nyelven megírt könyv szerzője, amikor a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Rendtartomány Magyarországon, Alsó-Ausztriában és Szlavóniában levő zárdáinak történetét megírja, megfesti néprajzi, nyelvészeti, statisztikai, földrajzi és történeti hátterüket is. Mivelhogy az akkori provinciának sok zárdája tisztán szláv vagy szlávokkal kevert nemzetiségű vidéken volt, a szerzőnek bő alkalma nyílt, hogy több történelmi tanulmányt írjon a délszláv népekről az ókori görög és latin íróktól kezdve minden addig megjelent forrásmunkák felhasználásával. Magyar fordításban néhány idézetet kiveszek e munkából.

„Szlavonia a törökök elől menekülő szlávok gyűjtőhelye. Taube Slavóniáról írt könyvében⁶⁵ ezeket mondja: az illyr név magában foglalja a nagy Illyriának minden népét, akár görög, akár latin Egyházhoz

⁶⁴ Kisebbségi körlevél. V. évfolyam, 6. szám. Pécs.

⁶⁵ I. k. 4. old.

tartozik, majd az 59. oldalon: „Szlavónia lakossága a természeti őslakókból és az újonnan beköltözöttekből áll. Az előbbiekhöz nemcsak a szorosan vett őslakókat számíthatjuk, hanem az illyreket is, akik Albániából, Dalmáciából, Boszniából, Szerbiából és más vidékről odaköltöztek. Mert mindnyájan egy népet alkotnak, egy a nyelvük, a szokásuk és erkölcsük. Szlavónia főnyelve az illyr, amelyet Albániában, Dalmáciában, Horvátországban, Bosznia-Szerbiában, Bulgária egy részében mint anyanyelvet beszélnek, csak különböző tájszólással. Még a vitéz arnauták Albánia északi részében is ezt a nyelvet beszélik. Hol, kik beszélik az illyr nyelvet a legtisztábban, eddig még vitás. De minden valószínűség szerint a Szerémségben lakó illyrek,⁶⁶ akik a sokácokkal és szerbekkel, mint a trákok unokáival egyazon nyelven beszélnek“. A magyarországi illyrek, a szlavoniták, a bolgárok, a bosnyákok, a tenger mellékiek, a szerbek és bunyevácok — a maguk tájszólásával — tisztán illyr nyelven beszélnek.⁶⁷ A sokac és bunyevác név sokkal régibb, mint ahogy azt a köznép sejtene. Történelmük meszsze, még a rómaiak idejére visszanyúlik. A trákok utódai ők, akik a dardánok szomszédságában laktak és e helyre költöztek. Ammianus Marcellus⁶⁸ Sokratesre (Lib. I. cap. 22.) támaszkodva mondja: Tráciát Illyriától a mons succorum választotta el. Succor latinban, sok horvát nyelven nedvet jelent“. Sokác tehát nem jelent mást, mint Sok hegyvidékéről való.

Vannak, akik a sokác szót a „saka“ szóból akarják kimagyarázni, ami magyarul tenyeret jelent. A

⁶⁶ P. Csevapovich György: *Recensio observantis minorum Provinciae S. Joannis a Capistrano, per Hungariam, Austriam inferiorem, et Slavoniam extensae. Commentariis ethnol. Philol. Statist. Geogr. Hist. illustrata.* Budae, 1830. 252. old.

⁶⁷ Csaplovics I. c. 206. p.

⁶⁸ Liber XXI. c. 10.

katolikus sokácok egész tenyérrel vetnek keresztet, ellentétben a szerbekkel, akik összetett ujjakkal végzik. A sokác elnevezéssel a katolikus szlávokat akarják így megkülönböztetni a pravoszláv szerbektől. Ez a magyarázat azonban nem áll helyt, mert a sokácok a Balkánon a szerbektől különválva a Drina-folyótól nyugatra eső területen éltek, s nem volt rá szükség, hogy őket saka-sokác, tenyér-tenyeres jelzővel megkülönböztessék. Ha e magyarázat helyes volna, akkor ezen az alapon a bunyevácokat is sokácoknak kellett volna elnevezni, mert a sokác elnevezést a szlavóniai és magyarországi illyr eredetű nép nem őshazájában kapta, hanem új telepeiken a velük együtt lakó más népelemektől. Ők magukat sohasem nevezték sokácoknak, hanem mindig illyreknek. Zárdai könyveinkben számtalanszor emlékeznek meg az illyr származású krónikások róluk, de mindig mint illyr-népről, gens illyrica-ról, populus illyricus-ról. A részükre kijelölt szónokló Páter mindig concionator illyricus-nak van írva a Tabulában. Csak legújabbán beszélnek magukról maguk közt mint sokácokról.

2. Illyr nyelvjárások.

Az imént említett és idézett „Recensio“-nak szerzője⁶⁹ az illyr-nyelvre vonatkozólag azt mondja, hogy annak három dialektusát kell megkülönböztetnünk: a boszniait, a horvátot és a karinthiait. Az elsőhöz a dákok és pannonok utódai tartoznak, a másodikhoz a sokácok, — kiknek nyelve egyszerű ugyan, de igen zengzetes, — végül a harmadik nyelvcsoporthoz a stájerok, karinthiaiak, isztriaiak, vagyis szlovének és a Rába és Mura közt élő vendek tartoznak. A boszniai

⁶⁹ 59—60. old.

nyelvjárás, bár igen sok szót vett át a töröktől, lágy-ságra és szépségre megközelíti a görögöt.

Ez a katolikus délszlávok három nyelvjárása. De a délszlávok — vallásuktól eltekintve — ugyancsak az egyes szavak kiejtési módja szerint háromféleképpen beszélnek: i-vel, ie-vel és e-vel, amit ők jellegzetes meghatározással ikastina, jekastina és ekastinának neveznek. E szerint a szerbek az ekastinát, a bunyevácok s bosnyákok az ikastinát, a horvátok és a mi igazi sokácaink a jekastinát használják. Hogy csak egy szóban is megvilágítsam a kiejtési különbözőséget: szó szerbül rec, bunyevác-bosnyákul ric, horvát-sokácul rijec. És számtalan ilyen szó van a délszláv nyelvben.

Ha most a mohácsi sokácok nyelvjárását, illetve szókiejtési módját megfigyeljük, azt vesszük észre, hogy nem a sokácok jekastinájával beszélnek, hanem a bunyevácok és bosnyákok ikastinájával, vagyis tiszta i betűvel. Maga ez az egy tény is elegendő, hogy a mohácsi sokácok származását a bosnyák, bunyevác és sokác telepítésekből határozzuk meg.

3. Délszláv katolikusok letelepedése hazánkban.

A boszniai-dalmáciai katolikus szlávokat, helyesebben illyreket hazánk területére először IV. Béla a tatárjárás után telepítette le.⁷⁰ A törörök Boszniába való betörése óta állandóan történtek szláv beszivárgások kisebb-nagyobb csoportokban hazánk területére, főként a jobbmódúak és előkelőek közül, akiket valláskülönbség nélkül a ferencesek vezettek el ide. Hogy csak néhány családnak nevét említsük, akiknek utódai hazánk történetében is nagyobb és kimagasló szere-

⁷⁰ Csevapovich: Recensio obs. min. Prov. Capistr. p. 254.

pet játszottak: *Brankovich, Kollonich, Draskovich, Dezsoevich, Frangepánovich, Jankovich, Lubkovich, Martinussevich, Patachich, Wlassich, Vojnovich* stb.⁷¹

A bosznita ferences P. *Maravity* Márián püspök-ségének idején 1645—1655-ig, tehát tíz év alatt 2000 családnak Magyarországra-költözését jegyezte fel a rendi krónika.⁷²

P. *Csevápovics* György rendtartományi főnök a következő hitelesített nyilatkozatot közli kiadott könyvében: Én Fr. Tverkovcsanin Jakab, mint a Boszna-Argentina provinciához tartozó sutiskai konvent guardiánja szeráfi rendünknek több plébánosával és egész sereg katolikus hívővel 1686-ban önként jöttem el Boszniából és magunkat Őfelsége a császár és király birodalmának alávetettük. És pedig: P. *Dubosaczi* András plébániájáról Mózesként 2700 hívőt vezetett ki, P. *Velikai* Mihály plébániájáról 2300 lelket, P. *Szeocsanini* János majevaci plébániáról 1500, P. *Dugocsaczi* Illés, P. *Raucsanini* József és P. *Modricai* Simon plébániájukról 6500 egyszerű és szelídlelkű hívőt, P. *Sgostianini* Gergely a seocsnicai parochiáról 4500 és végül P. *Turbich* György ugyanabban az időben a kuzmadanjei plébániáról 15300 lelket, akik között igen sok volt a robusztus erejű férfi, s így bőven volt alkalmuk bátorságukat és vitézségüket kimutatni a végső nagy győzelmi harcban, amelyet katolikus hitükért és hazájukért vívtak meg a törökkel. Rábeszélésünkre együtt jöttek velünk hitetlen mohamedánok is, akiket a katolikus hit igazságaira kioktattunk s megkereszteltünk, így alkalmassá tettük, hogy ők is hű honpolgárokká legyenek“.

P. *Sipracsity* András Dubosac provinciális 1696-

⁷¹ *Csevapovich: Synoptico memorialis. p. 265—269.*

⁷² *Bozsitkovic: Kriticki ispit popisa... 79. old. és Fer-mendzin: Chronicon, 41. old.*

ban Rómába küldött hivatalos jelentése szerint a ferencesek vele együtt 100.000 katolikus hívőt telepítettek ki Boszniából Szlavóniába. Ő egymaga 2700 lelket.⁷³

Ugyancsak a bosnyákok kitelepítéséről emlékezik meg Sudity Varadinác „Descriptio“ c. könyvében a 14. oldalon, amikor leírja a Boszna-Argentina provincia kiterjedési határait. 1679-ben szerinte a provincia legnyugatibb zárdája a legkeletibbtől, illetve a legészakibb budai zárdától a legdélebbre fekvőig, gyalogosan 20 napi távolságra van. A rendtartomány három országra, Dalmáciára, Boszniára és Magyarországra terjedt ki, s ugyancsak három egyházmegyére: a belgrádi, a boszniai és makárszki egyházmegyére. A zárdatemplomokban az áldozók száma 50.000, a fogásban levőkön kívül. A provinciának 200 temploma és 150 plébániája van. A rendtagok száma 500 felszentelt pap és dolgozótestvér. A provincia a Congregatio de Propaganda Fide hatáskörébe tartozik. A provinciális egyúttal a vicarius apostolicus, apostoli helynök.

Néhány évre Bécs ostroma után egy ismeretlen történetíró még pontosabb statisztikát nyújt a Boszna-Argentina-provinciáról, amikor azt írja, hogy ez a rendtartomány a császári katonaságtól megszállt területeken, így Szlavóniában, Szerémségben, Bánátban, Dunántúl és Alsó-Pannoniában 80.000 lelket gondoz. Dalmáciában 30.000, Boszniában 25.000 a katolikus hívek száma, míg 1688 előtt a törökuralom alatt Boszniában 130.000 katolikus élt, ezek azonban a törökök kiűzetése utáni években Szlavóniába, Dal-

⁷³ Bozsitkovic: Kriticki ispit popisa... 98. old. és Jenenity: Kultura I. 203. o. és Lyetopis Franjevackog samostana u Kressovo 1918. 6. old.

máciába és Horvátországba költöztek át.⁷⁴ Hasonló leírást nyújt P. Váradi Ferenc „*Libellus hoc nomine Pastor bonus*, Velence. 1679.“ műve 63. old. is.

Bácska és a Dunántúl déli vármegyéibe, különösen Baranyába költözött bunyevác, sokac s bosnyák telepések gyűjtő tábora, amint azt az előbb közöltek-ből látjuk, Szlavónia és Szerémség volt. A szervezett és nagyobbarányú betelepítések hazánkba közvetlenül innen történtek a karlóczai békekötés után (1699. év.).

4. A mohácsi sokácok letelepedése.

A sokácok legkorábbi letelepedése 1687 és 1690 közt történt, de ezeknek legtöbbje bunyevác volt. Két szerémi kanonok 1690-ben összeírást végzett Mohácson.⁷⁵ Ebben az összeírásban szerepelnek először sokácaink, vagy amint akkor őket nevezték, a katolikus rácok. Ezek az első sokácok a következők: *Monostorác, Bózsér, Beresác* (Béregi), *Csirocsumin, Vidák, Kulutác, Szekcsóvác, Pandurác, Dautóvác, Glukák, Zomborác* (Zombori), *Sárcsich, Barudzia, Pcselinác, Kersikapa, Kurtich, Marocsán*. Amint látjuk a legtöbb név a környék közelebbi és távolabbi községeiből ered, vagyis a legtöbbnek a telepedés idején vezetékneve még nem volt.

A környékbeli községekből való bunyevác letelepedést könnyen megértjük, ha tudjuk, hogy a bunyevácok, számszerint 5000—6000-en, Miksa Emmanuel bajor választó fejedelem felszólítására 1687-ben jöttek be katonai szolgálatot vállalva a szegedi, szabadkai és bajai földsáncokban.⁷⁶

⁷⁴ Bozsitkovic: Kriticki ispit popisa... 110. old. Theca II. B. 62. lap.

⁷⁵ Dr. vitéz Horváth Kázmér szíves közlése nyomán.

⁷⁶ Magyar történet. IV. k. 258. old.

Ivanics Iván a bunyevácokról szóló könyvében így ír: „a legnagyobb bunyevác sereg 1687-ben ferencsek vezetésével Szabadkára Szegedig terjeszkedve jött be, itt már bunyevác telepeket találtak. 18 franciskánus vezette őket, de ezek a telepítés befejeztével visszamentek Boszniába, csak egy maradt itt velük: P. Sárcevich Antal.”⁷⁷

A ma is még nagy kiterjedésű családnevek is, mint: *Zombori, Bajai, Kulutác, Béregi* s a már kihalt *Bunyevác* cáfolhatatlanul bizonyítják, hogy a mohácsi sokácok közt bunyevác eredetűek is vannak, amit már testalkatuk is elárul.

De idézhetjük Karácsonyi János történetírót is: „1688 nyarán Bádeni Lajos császári fővezér Diakováron keresztül sereget küldött Pozsega környékére és a törököket innen elűzte. Augusztus végén pedig benyomult Boszniába és Dervent mellett győzelmet aratott. Ezt az alkalmat felhasználták a Tuzla mellett lakó gradovári bosnyák ferencrendiek és a törökök előre megsejttő bosszúja elől a velük együtt-tartó katolikus néppel átköltöztek hazánkba. A volt gradovári szerzetesek a máriánusok egykori bácsi kolostorának romjai közt húzódtak meg, a velük jött bosnyák katolikusok vagy köznéven sokácok pedig részint Bács városában, részint a környéken telepedtek le.”⁷⁸

Majd tovább: „1697 október 15—23 napjain a keresztény seregek betörték Boszniába és merészen elmentek Sarajevóig, azt bevették, felégették, de sajnos állandóan megtartani nem tudták, hanem vissza-

⁷⁷ V. ö. Dudás: *A bunyevácok története*. Bácsbodrog vármegye történeti Társulat Évkönyve. 1904. évf.

⁷⁸ Dr. Karácsonyi: *Szent Ferenc Rendjének története*. 345. old. Smiciklas i. m. I. k. 143. old. XXII. 53. old. Iványi: *Bácsbodrog Vármegye helységnévtára*. VII. k. 14—16.

vonultak.⁷⁹ E visszavonulás rettegéssel töltötte el a ferencrendieket, akik Bosznia keleti részén laktak. Tudták előre, hogy a török majd őket okolja a támadásért s mind rájuk, mind a katolikus lakosságra iszonyú bosszú vár.

Azért az olovai, szrebrenicai, tuzlai, szentpéterei és modrusi ferencesek a gondozásuk alatt álló katolikus lakossággal együtt menekültek. Összeszedték, amennyire lehetett, ingóságaikat, és a keresztény se reggel együtt átkeltek a Száván.

A menekülőkről gondoskodni kellett és ezért a császári hatóságnak engedelmével az olovai ferencrendiek a szerémujlaki (iloki) régi kolostor romjai közt húzódtak meg, a tuzla-szentpéteriek az atyai (másként vucsini, most sárgenrádi) kolostorban kerestek menedéket, a szrebrenicaiak felmentek egészen Mohácsig, a módrusiak ellenben a közeli Kapronicán kaptak egy kis házat.⁸⁰

A mohácsi sokácoknak második telepesei, amint ez utóbbi idézetből látjuk, bosnyákok voltak. Hogy családonkint hányan lehettek, akik idemenekültek, nem tudjuk.

Baranyában a katolikus szlávok bevándorlását Radonay M. Ignác pécsi püspök (1686—1703) szorgalmazta különösképen egyrészt, hogy visszaszerzett püspöki birtokaira munkásokat kapjon, másrészt a katolikus bevándorlókkal ellensúlyozza a törökhódoltság alatt a reformátusokkal és szerbekkel szemben kisebbségre csökkent katolikusokat, kiknek Baranyában néhány jezsuita és ferences szerzetesen kívül egyáltalán nem volt papjuk. Templomaik vagy romokban heverték, vagy a reformátusok kezére kerültek. Ra-

⁷⁹ Rónai Horváth Jenő: *Magyar Hadi Krónika*. 1895. II. 262. old.

⁸⁰ Dr. Karácsonyi: *Szent Ferenc Rendjének története*. I. k. 351. old. Sztarine XXII. 53—56.

donay Szent Pál apostol lelkével és lángbuzgalmával látott hozzá a katolicizmus újjászervezéséhez az egész egyházmegyében. Egyik kortársa feljegyezte róla, hogy egymaga 4000 embert keresztelt meg és ennél még többet vezetett vissza az orthodoxiából és református felekezetből az Egyház kebelébe. Világi papságot nem hívhatott segítségül, mert más egyházmegyékben sem nagyon voltak. Tehát szerzeteseket telepített le elsősorban székhelyén Pécssett: pálosokat, domonkosokat, kapucinusokat, Szent Ágoston remetéit és a ferenceseket. Ez utóbbiakra bízta az egyházmegye dráváninnyi és drávántúli plébániáinak vezetését.⁸¹

Hogy milyen nevű családok érkezhettek Mohácsra Boszniából a második sokác telepítés alkalmával, arra támpontul szolgálhat a mohácsi zárda irattárában levő keresztelték anyakönyve 1710—1720-ig. Ebben az első telepések nevein kívül még a következő sokác-bosnyák nevek szerepelnek: *Cziprovác* Balázs, *Kalkánovics* István, *Balatinác* András, *Putics* Illés, *Anekics* Pál, *Palikucha* János, *Tedona* Jakab, *Monostorác* Tamás, *Vidák* Zsigmond, *Katolich* (Kátoli) Mátyás, *Sikusla* Gáspár, *Kustura* Márián, *Lovák* Zsigmond, *Kersich* (Kersics) Miklós, *Zombori* György, *Mutandzia* Pál, *Kovácsévics* (Kovácsics) János, *Láklia* János, *Kovács* Miklós, *Grankovics* Judith, *Kalkánovics* (Kalkán) István, *Horvát* Jakab, *Vukovics* György, *Bataszicsán* Pál, *Sárich* János, *Stankovics* József, *Herstovác* Anna, *Sarkovich* Katalin, *Gyuresevich* Tamás, *Opancsár* Márton, *Vinkovác* Anna, *Vidák* K., *Potribics* Illés, *Kujundzia* András, *Csallósevics* (Csollák) Pál, *Biuklich* M., *Darásevics* János, *Donarelich* Miklós, *Vodencsár* György, *Dugácski* Balázs, *Vere-*

⁸¹ J. Bösendorfer: *Nesto malo o nasoj Baranji*. Osijek 1938. és Brüsszle: Recensio...

gics Lukács, *Skrinarevics* György, *Sitár* Miklós, *Zubán* György, *Láklia* Mihály, *Vidákovics* M., *Mitrovic* Mihály, *Bubreg* Mihály, *Birich* György, *Gyurich* János, *Budzaklia* N., *Szkróbich* (Skrobó) András, *Lipokatics* János, *Kresevich* (Kersics) Péter, *Szidonya* András, *Késich* Mihály.

A második letelepedés éveiben még többen telepedtek le sokácaink közül, ha számításba vesszük azt, hogy ezek a családi nevek csak a Boszna-Argentína-i ferencesek anyakönyvében vannak bejegyezve. A plébániát pedig nem is ők, hanem a Pécsről ideköltözött ladiszlaita atyák vezették, kik bizonyára még többet keresztelhetek meg. A keresztelés, úgy látszik, abban az időben nem volt szorosán vett plébániai funkció. Az esketés igen. Bár az anyakönyvek vezetését a Boszna-Argentína-i Provincia az 1705.-i káptalani ülésen rendelte el, Mohácson a ferencesek épen abban az időben voltak kénytelenek Sárengrádba menekülni, s csak 1708 után tértek vissza.

A mohácsi sokácok harmadik települése az 1730—1741-ik évekre esik, amikor is Belovár-Körös-Lika vármegyékből és a régi Fehérhorvátországból, vagy pedig Észak-Boszniából vándoroltak be az ősök, amit a *Lukácsevics*, *Pozsgai*, *Koštanci*, *Belvárác* stb. nevek is igazolnak.

A mohácsi sokácok a történelmi dokumentumok szerint három illyr törzsnek idevándorolt leszármazottjai: a bunyevác, bosnyák és horvát (sokác) néptörzsé. És hogy őket mégsem bunyevácoknak, bosnyákoknak, hanem sokácoknak nevezik, onnan van, hogy a Mohács környékbeli és a most visszacsatolt délbaranyai katolikus szláv falvak lakói mind horvátországi sokác telepesek, s így őket is sokácoknak nevezték.

5. Sokácaink nemzethűsége.

Amennyire a maga érintetlenségében áll előttünk a mohácsi sokác nép hagyományokon nyugvó életmegnyilatkozása, népviselete, szokása, ép olyan messze századokra nyulik vissza a magyar Haza iránti hűsége és áldozatos honszerelme.

Nagy Lajos *Politika-Geografia-Statiztika*⁸² című művében Zeng dalmát városról írva ezeket mondja: „Az új lakóknak, akik főként kereskedéssel foglalkoznak, nyelve illyr-horvát, — majd tovább folytatva ezeket írja: — Zeng lakói több esetben tettek tanuságot hazájukhoz (Magyarországhoz) való hűségükről és hősiességükről. 1241-ben IV. Béla alatt a város folyójától nem messze levő grobnicai csatamezőn másokhoz csatlakozva, megverték és futásra kényszerítették a tatárokat. 1526-ban pedig Magyarország hadaihoz csatlakozva Orlovich György kapitány vezérlete alatt Mohácsnál vérét ontották.⁸³ 1848. áprilisában a zárda krónikája feljegyezte, hogy egész Baranyában a nemesség a jobbagysággal együtt nagy lelkesedéssel siet a nemzeti gárda-örseregébe magát felvétetni. Pécssett 1600, Mohácson 1200 a jelentkezők száma. Mindenki kitűzi a nemzetiszínű zászlót és kokárdát. Zárdatemplomunkban nagyhéten a szentsírnál a nemzeti gárda tagjai állanak díszőrséget. Legutóbb a szerb megszállás napjaiban igazolta be ismételten a mohácsi sokátság, hogy mennyire magyar egész lelkével. *Egyetlenegysem tántorodott meg a magyar Haza iránti hűségében.*

Mindezekből a történelmi feljegyzésekből látjuk, hogy a szentistváni zászló előtt, amelynek hatalma és oltalma alá a sokátság magát évszázadokkal az előtt önként alávetette, rendületlenül áll őrt ma is.

⁸² I. k. 1. fej. 176. old. és P. Csevapovic: Recensio obs. min. Prov. Capistr. 68. old.

⁸³ P. Csevapovic: Recensio obs. min. Prov. Capistr.

X. KÖNYVTÁR.

A zárdai könyvtárra vonatkozó első adatokat az 1774-ből származó „Cathalogus Librorum Conventus Mohacsiensis“ szolgáltatja. E könyvjegyzék szerint 167 volt akkor a könyvtári könyvek száma. 1779-ben a könyvek száma már 228. Ezek az adatok azonban nem híven tükrözik vissza a zárdakönyvtár anyagát. Mert amikor a rendi statutumok⁸⁴ már a XVII. század közepén úgy intézkedtek, hogy az egyes zárdák házfőnökei a legszigorúbban kötelesek gondoskodni a zárdai könyvtárának felállításáról, illetve a közönségnek szükséges könyvek beszerzéséről, hogy a hitshónokok és lektorok ne legyenek kénytelenek könyveket magukkal vinni áthelyeztetésük alkalmával, s az elhunyt páterek könyvei mindenkor a házi vagy rendtartományi könyvtárba utaltassanak be. Továbbá, ha tudjuk azt, hogy Mohácson a rendtagok száma elég nagy volt, és filozófiai studium is volt itt, akkor könyvtárunk említett 200—300-nyi kötetét valótlanul kell mondanunk. Feltevésünket igazolni látszik az 1794-ben összeállított könyvtári Cathalogus, amely először csak 185 kötetet sorol fel, utána azonban hozzáteszi a bibliothekárius, hogy 1793 április 19-én meghalt P. Jesik László, akinek szobájában még 204 könyvet találtak s ezzel együtt a cathalogus 389 könyvre egészíthető ki. Alig hihető, hogy valaki annyi könyvet vitt volna magával áthelyezése alkalmával. A halott szobájában talált könyvek minden bizonnyal a könyvtárból valók voltak.

A jozefinisztikus időben, amikor általában meg-

⁸⁴ P. Perusini: *Chronologia Historico Legalis Ser. Ord. Capit. omnium II. compilatio statutorum Sambucaae. Cap. VI. §. 12.*

lazult a szerzetesi fegyelém, az atyák vidéki plébániákra való kihelyezésével a könyvtári könyvek is laza kezelésre jutottak. Ezt bizonyítja P. *Lévay* József könyvtárosnak 1796-ból származó feljegyzése: *E dispersione captivitatis reducta — E pulveribus noxiis plene ruta — vetustiori forma probe induta — Reflorens nunc adsum — Bibliotheca.* És utána felsorol 899 kötetet. 1794-től 1796-ig világos, hogy nem szerezhették be a 389—899 közötti különbséget az 510 kötetet. Ezek nagyobb része itt volt, csakhogy szerte hevert s a por ellepte. 1843-ban, tehát száz év előtt, az indexbe foglalt könyvtári könyvek 3600 kötetre rugtak.

1931—34-ben P. *Rukavina* József házfőnök és 1939—40-ben P. *Herr* Leó vikárius átrendezték a könyvtárat. Mindkét rendezési munka arra irányult, hogy a kórus melletti könyvtári szoba befogadóképességét az új könyvek elhelyezésére biztosítsák, hogy a duplumokat kiselejtezzék. Ezek a kiselejtezett könyveket azután zárdánk az újonnan alakult nyiregyházi és csongrádi zárdának juttatta. 1900 óta 500 illetve az ebédelőben elhelyezett könyvekkel együtt 700 a beszerzett könyvtári könyvek száma. A könyvtári könyvek száma így 3422 kötet.

A legrégebb magyar nyelven megjelent mű a könyvtárban: *Illyes* András: *Megroeviddittet Ige, az az vasárnapi predikációknak koenyve*, I. II. Rész. Bécsben 1696. 1500—1600-ig kiadott könyvek száma 33, s 1600—1700-ig 125. Latin mű 1534 kötet, németnyelvű 632, szláv 101, a többi magyar.

Mohácson nyomtatott művek: *Kelemen* Károly: *Czuczor Gergely életrajza*. Mohács 1880., *Kozáry* Gyula: *Egyházi beszéd a mohácsi vész 365. évfordulóján*. Mohács 1891., *Szajkó* J.: *Bogoljubne piesme i molitvice za skolsku mladez*. Mohács. 1897.

XI.

A MOHÁCSI ZÁRDA EDDIGI HÁZFŐNÖKEI.

1693-ban, amint azt már említettük, a Boszna-Argentina-i ferencesek szrebrenicai konventje a törökök bosszúja elől menekült ide Mohácsra és a város déli részén, közel a Duna-parthoz épített magának kis rezidenciát. Így az 1693—1699-ig a névsorban szereplő házfőnökök Mohács székhellyel a szrebrenicai konvent guardiánjai voltak. 1704-ben meg a mohácsi konvent kénytelen a szerbek mindent pusztító és gyujtogató dühe elől Sárengrádra átteni működési helyét, ép ezért 1704—1709-ig szereplő házfőnökök nem Mohácson, hanem Sárengrádon laktak. 1709-től 1724-ig a zárda előjárói a mai református városrészben levő első zárdának állottak az élén. A mostani helyen levő zárdának első házfőnöke P. Szerafinus de Mohács volt. 1750-től 1901-ig a zárda guardiánatusi rangban volt, 1901-től 1940-ig rezidencia, míg ettől kezdve ismét guardiánatus. 1850 óta a mindenkori házfőnökök egyszersmind a külvárosi Szent Kereszt-plébánia adminisztrátorai.

1693—1694-ig P. Nimczi Péter.

1694—1696-ig P. Svakovics Antal.

1696—1697-ig P. Pécsi Pál.

1697—1699-ig P. Stipich János.

1699—1702-ig P. Zombori János.

1702—1703-ig P. P. Verancsetich Ágoston.

1703—1705-ig P. Pécsi Antal.

1705—1708-ig P. Zombori János.

1708—1709-ig P. P. Kopich Péter.

1709—1710-ig P. Suxegl Antal.

1710—1711-ig P. Valpovói Izsák.

- 1711—1713-ig P. Suxegl Antal.
 1713—1715-ig P. Nimczi Mihály.
 1715—1719-ig P. Suxegl Antal.
 1719—1720-ig P. Nimczi György.
 1720—1723-ig P. Jovich Jakab.
 1723—1725-ig P. Mohácsi Szerafin.
 1725—1727-ig P. Suxegl Antal.
 1727—1729-ig P. Legenovich Ferenc.
 1729—1731-ig P. Tomasevich Ferenc.
 1731—1734-ig P. Katich Gáspár.
 1734—1735-ig P. Eszéki Péter.
 1735—1736-ig P. Sarcsevics Gergely.
 1736—1738-ig P. Saraicsics József.
 1738—1741-ig P. Lippay Márk.
 1741—1743-ig P. Katich Gáspár.
 1743—1745-ig P. Pécsi Antal.
 1745—1747-ig P. Katich Gáspár.
 1747—1749-ig P. Cernity Márk.
 1749—1750-ig P. Seklics Domonkos.
 1750. márc. 19-től 1750. 26-ig P. Stetich Miklós.
 † 1750. nov. 26.
 1751. máj. 20—1752. jún. 24-ig P. Seklich Do-
 monkos.
 1752. jún. 25—1755. jún. 1-ig P. Basslich Bona-
 ventúra.
 1755. jún. 2—1758. jún. 11-ig P. Grubisich Ka-
 jetán.
 1758. jún. 12—1760. júl. 27-ig P. Gyurich Ferenc.
 1760. júl. 28—1764. máj. 17-ig P. Zrimich József.
 1764. máj. 18—1765. júl. 22-ig P. Allasich Jakab.
 1765—1770. aug. P. Zrimich József.
 1770. aug. 21—1771. aug. 6-ig P. Garzia Mihály.
 1771. aug. 7—1774. aug. 28-ig P. Hattas Simon.
 1774. aug. 29—1777. aug. 28-ig P. Lugerth Ró-
 bert.

1777. aug. 29—1780. aug. 31-ig P. Hattas Simon.
 1870. szept. 1—1781. aug. 29-ig P. Schuch Zakariás.
1781. aug. 30—1783. aug. 30-ig P. Hüfner Xisztus.
1783. aug. 31—1785. márc. 27-ig P. Makay Márton.
1785. márc. 28—1788. márc. 27-ig P. Dule Paskál.
 1788. márc. 28—1791. szept. 28-ig P. Makay Márton.
1791. szept. 29—1794. máj. 24-ig P. Lyubich József.
1794. máj. 25—1797. máj. 25-ig P. Weinmar Theodoz.
1797. máj. 26—1800. máj. 25-ig P. Bracskó Jácint.
1800. máj. 26—1802. máj. 25-ig P. Brüller Athanász.
1802. május 26—1804. szept. 2-ig P. Trieb Jácint.
1804. szept. 3—1806. május 15-ig P. Krancz Simon.
1806. máj. 16—1807. jún. 7-ig P. Kollár Imre.
 1807. jún. 8. P. Engerth Dávid. Helyét nem foglalta el.
1807. jún. 26—1808. jún. 5-ig P. Trieb Jácint mint prezidens.
1808. jún. 5—1810. máj. 30-ig P. Trieb Jácint.
 1810. máj. 31—1811. jún. 1-ig P. Weinmar Theodoz.
1811. jún. 2—1812. aug. 18-ig P. Brüller Athanász. Megh. 1812. aug. 18.
1812. aug. 19—1813. jún. 6-ig P. Zsull Jakab mint prezidens.
1813. jún. 7—1816. febr. 16-ig P. Szalay Bonaventúra.

1816. febr. 17—1816. jún. 4-ig P. P. Hesz, Félix
mint prezidens.

1816. jún. 5—1818. jún. 4-ig Mariánovich Albert.

1818. jún. 5—1819. máj. 30-ig P. Krály Theodor.

1819. máj. 31—1823. jún. 4-ig P. Kis-Széli Kalazant.

1823. jún. 5—1825. júl. 7-ig Leithauser Márk.

1825. júl. 8—1828. aug. 19-ig P. Schrott Placid.

1828. aug. 20—1832. júl. 26-ig P. Horváth Tamás.

1832. júl. 27—1841. aug. 10-ig P. Mayerik Jenő.

1841. aug. 11—1842. aug. 10-ig P. Horváth Béla.

1842. aug. 11—1843. aug. 13-ig P. Matoss Lőrinc.

1843. aug. 14—1846. júl. 15-ig P. Parizsa Fausztin.

1846. aug. 16—1848. júl. 4-ig P. Nagy Pál.

1848. júl. 5—1850. aug. 6-ig P. Parizsa Fausztin.

1850. aug. 7—1852. szept. 11-ig P. Tanoss Jusztin.

1852. szept. 12—1853. aug. 14-ig P. Loncsárevics János.

1853. aug. 15—1855. aug. 15-ig P. Ferner Ágoston.

1855. aug. 16—1856. szept. 18-ig P. Laczkovich Jeromos.

1856. szept. 19—1863. aug. 31-ig P. Vujics Dávid.

1863. szept. 1—1864. aug. 16-ig P. Kassanek Joachim.

1864. aug. 17—1866. aug. 29-ig P. Matkovics Remig.

1866. aug. 30—1871. aug. 27-ig P. Muha Ignác.

1871. aug. 28—1890. aug. 7-ig P. Kovacsics Marián.

1892. aug. 8—1893. aug. 7-ig P. Oszják Sándor.

1893. aug. 8—1898. júl. 9-ig P. Lipovcsevics Lausrusz.

1898. júl. 10—1912. júl. 25-ig P. Letics Peregrin.
1912. júl. 26—1915. júl. 29-ig P. Peri Bonaventúra.
1915. júl. 30—1916. júl. 18-ig P. Kochán Bertalan.
1916. júl. 19—1921. aug. 3-ig P. Révész Remig.
1921. aug. 4—1922. júl. 22-ig P. Kimmel Kamil.
1922. júl. 23—1925. aug. 5-ig P. Szencsár Péter.
1925. aug. 6—1928. júl. 26-ig Rukavina József.
1928. júl. 27—1931. júl. 16-ig P. Szencsár Péter.
1931. júl. 17—1934. júl. 19-ig P. Rukavina József.
1934. júl. 20—1938. júl. 19-ig P. Unyi Bernárdin.
1938. júl. 20—1940. aug. 29-ig P. Kozma Kájusz.
1940. aug. 30— P. Unyi Bernárdin.

XII.

A MOHÁCSI ZÁRDA ELHUNYT TAGJAI.

Mielőtt leközném a zárda elhalt tagjainak a névsorát, röviden megemlékezem temetkezési helyükről.

Régebben általános egyházi szokás volt, hogy a világi híveket a templom közvetlen közelében temették el, az egyházi személyeket, papokat és szerzeteseket — nemkülönben a templom pátrónusait vagy jötevőit külön engedéllyel — magában a templomban, a padozat alá vagy az alatt létesített kriptában helyezték örök nyugalomra.

Mohács városában a törökhódoltság idején hova temették el az elhunyt katolikus híveket, — nem tudjuk, minthogy nincsenek adataink arra vonatkozólag, hogy az itt működő páterek a vész után felgyújtott templomot úgy-ahogy tető alá hozhatták-e, vagy se? Mert ott, ahol a törökök ezt megengedték, akkor azt is megengedték, hogy a használható állapotba hozott templomokban a rendes istentiszteleteket megtartsák, amitől pedig elválaszthatatlan volt a halottakért elmondott szentmise és a halottnak szertartásos módon való elföldelése. Csak ennyit tudunk, hogy a második mohácsi csatában elesett hősök tiszteletére megépítették a Szent Mihály-kápolnát, és ebben temették el közös sírba az elhunyt hősöket. Ha a bosznita ferencesek nagy nehézségek leküzdésével először a város déli részében kisebb templomot építettek, akkor a rendi halottak névsorában szereplő első öt halottat minden valószínűség szerint abban is temethették el, az 1725-től 1740-ig elhunytakat pedig itt a templom északi oldalán. Hogy a ferencendi templom mellett is volt temető, — mintahogy a püs-

pöktemplom körül is volt — arról a zárdától kisajátított telkeken a házfundamentum nemrég végzett kiásása alkalmával előkerült emberi csontok bizonyoságot tesznek.

Amikor templomunk — a mostani szentély nélkül 1740-ben elkészült, ebbe temették el az elhunyt pátereket és testvéreket, mert 1740. július 6-án historia domusunk feljegyzése szerint már egy világi hívőt is — *Darázsevicz János* nejét — a Szent István-templomba temettek el. Egyelőre a templom hátsórészén a bejáratnál s a kórus alatt a padozat alá helyezték el a koporsókat. A kriptát csak 1770. és 1774. között építhették, mivelhogy az 1774. június 5-én elhunyt *P. Stimmer Kornél*nál említi először a rendi krónikás, hogy a templom kriptájában van eltemetve. Ez időtől kezdve 1871-ig a kriptába helyezték el az elhunytakat, attól kezdve pedig a Kálvária-temetőbe.

1894-ben a zárda külön sírhelyet szerez a temető főbejáratánál a rendi halottak számára. És hogy díszesebbé tegye e sírhelyet, 1894. július 15-én megtartott helybeli iparkiállításon megvette a *Puppi József kőfaragó* készítette művészi kivitelű egyik síremléket 205 forintért. A síremlék felirata: *Hic jacent exuviae Fratrum pie in Domino defunctorum Ord. S. Francisci Provinciae S. Joannis a Capistrano*“.

1711. dec. 1. P. Zombori Fülöp.

1715. aug. 3. Fr. Ramai Tádé.

1716. márc. 28. P. Nemczi Mihály.

1717. júl. 28. P. Tessevoi János.

1718. máj. 24. P. Temesvári Jakab.

1725. jan. 6. P. Kapronczai Bertalan.

1725. okt. 3. P. Szontai György.

1725. nov. 12. Fr. Gradiskai József.

1731. ápr. 6. P. Paupin Sándor.

1731. ápr. 15. P. Tomássevics Ferenc, házfőnök.
 1735. febr. 9. Fr. Selinger Paskál.
 1736. aug. 5. Fr. Spiller János.
 1737. máj. 21. P. Ecsimovich Illés.
 1737. febr. 18. P. Szaraicsich József, házfőnök.
 1740. febr. 2. P. Boos Kapisztrán.
 1740. febr. 28. Fr. Csungin József, bolgár kle-
 rikus.
 1750. júl. 12. P. Srimacz Ferenc.
 1750. júl. 29. P. Koroda László, vikárius.
 1750. nov. 26. P. Stetich Miklós, első quardián.
 1756. dec. 22. Fr. Vehr Anzelm.
 1756. dec. 28. Fr. Peterlich Julián.
 1757. dec. 8. P. Kessich Miklós, teológiai tanár
 pestisben.
 1760. ápr. 14. Fr. Müller Anánd.
 1760. júl. 2. Fr. Pichler Marián.
 1760. aug. 10. P. Praun Tamás.
 1761. febr. 18. Fr. Lovich Mór, terc.
 1762. nov. 18. P. Bartalovich Sándor.
 1768. okt. 22. Fr. Pfeffer Egyed.
 1769. febr. 14. P. Huszár Kajetán.
 1774. jún. 5. P. Stimmer Kornél.
 1775. ápr. 30. P. Nikolassevich Bonaventúra.
 1775. okt. 3. Fr. Stehr Jakab, filozófiai papnö-
 vendék.
 1778. márc. 15. Fr. Stingl Marcell.
 1778. máj. 29. P. Pongrácz József.
 1780. jan. 9. P. Fridrich Lénárt, filoz. tanár, 33
 éves.
 1780. febr. 22. P. Berkel Illés.
 1781. aug. 29. Fr. Matakovich Ábrahám.
 1782. okt. 14. P. Becker Cirjék.
 1783. júl. 21. Fr. Pünschenbacher Paskál.
 1783. aug. 9. P. Magudovich Péter.

1784. márc. 30. Fr. Wümmer Egyed.
 1788. aug. 5. Fr. Albert Nep. János.
 1788. szept. 13. P. Kronfeld Barnabás, teolog. tanár, 58 éves.
 1790. aug. 17. Fr. Mösl Fülöp.
 1790. dec. 16. P. Wösch Metód, s. lelkész Babarcon.
 1796. máj. 17. Fr. Kratochvil Apollinár.
 1798. aug. 6. P. Luketich Fülöp, s. lelkész Kéménden. Eltemetve u. o.
 1799. febr. 21. P. Mariánovich Julián, s. lelk. Izsépen, elt. u. o.
 1800. május 23. P. Deiger Teofil filozófiai tanár.
 1801. aug. 19. Fr. Heldmann Bonus.
 1803. aug. 21. P. Lévy József, filozófiai tanár.
 1804. aug. 23. P. Hattas Simon, exdef.
 1807. máj. 27. P. Makay Márton.
 1807. okt. 5. Fr. Stentzl Márk.
 1808. nov. 21. P. Hartmann Elek, helyi lelk. Várdombon.
 1810. aug. 19. Fr. Rabich Imre.
 1811. január 16. P. Gyurich Bonaventúra; teolog. tanár.
 1812. aug. 18. P. Brüller Athanász, guardián.
 1814. jún. 7. Fr. Katussich Fausztin, szerepap, Dunába fulladt.
 1816. febr. 27. Fr. Stangl Norbert.
 1822. márc. 10. P. Andrik Viktorin, gimn. tanár.
 1823. aug. 14. P. Steffich Balázs.
 1824. dec. 30. P. Juranich István.
 1825. febr. 28. P. Kiss-Széli Kalazant, gimn. igazg.
 1828. jún. 21. P. Baumann Xavér.
 1829. ápr. 27. P. Kiffert Athanász, s. lelk. Szébenben, elt. u. o.

1830. jún. 11. Fr. Enthy Barnabás.
 1830. nov. 25. P. Kritz Kapisztrán.
 1831. márc. 29. Fr. Petyeretz Anaklét, teolog.
 papnöv.
 1831. aug. 15. P. Pashich Dónát, s. lelk. Dályo-
 kon, elt. u. o.
 1836. jan. 31. P. Horváth Tamás, gimn. tanár.
 1846. aug. 18. P. Bosnyákovics Joachim, vikárius.
 1848. aug. 28. P. Brich Alajos.
 1849. ápr. 20. Fr. Tiefenthaller Guidó.
 1850. márc. 6. P. Parizsa Fausztin, guardián.
 1854. dec. 26. P. Mikiska Norbert, s. lelk. Vé-
 ménen, elt. u. o.
 1856. júl. 21. P. Szény Tamás.
 1856. nov. 25. P. Mayerik Jenő, gimn. tanár.
 1858. febr. 14. P. Krumpek Placid, s. lelk. Bába-
 széken, elt. u. o.
 1861. febr. 28. P. Lorenz Leó.
 1864. jan. 17. Fr. Wörther Bernát.
 1865. jún. 3. P. Bauer Özséb teolog. tanár.
 1869. nov. 19. P. Csulics Fábián.
 1870. febr. 3. P. Kreppel Arnold.
 1871. dec. 25. P. Funták Kozma.
 1875. ápr. 29. P. Olejnyik Menyhért.
 1886. márc. 24. P. Fentős Dónát.
 1893. jan. 19. P. Tomcsányi Dömötör.
 1894. május 18. P. Bálint László, vikárius.
 1894. okt. 26. Fr. Ongrády Julián.
 1903. febr. 12. P. Kovácsics Mária, exdef.
 1903. ápr. 28. P. Simunovics Jusztin.
 1908. aug. 15. Fr. Könnyü Dénes.
 1914. okt. 11. Fr. Ruck Gyula, bajai klerikus.

TARTALOMJEGYZÉK.

Előszó	5
I. Mikor telepedtek le Mohácson a ferencesek?	7
II. Ferencesek működése a török hódoltság alatt.....	13
III. Ferencesek a török hódoltság után	19
1. Boszniták letelepedése	20
2. Ladislaiták letelepedése	23
3. A belvárosi Szent Kereszt-templom építése	33
4. Költözködés a külvárosba	34
5. Klimó püspök a zárda legnagyobb jótévője	39
6. És a krónikás tovább beszél	42
7. A zárdatemplom orgonája	49
8. A zárdatemplom harangjai	51
9. A zárda és templom oltárai, képei, szobrai	54
10. A templom belső megújítása	57
11. Nevezetesebb események:	59
a) Szent Antal tisztelete városunkban s a környéken	59
b) A mohácsi gyászos csatanap ünnepélyesebb meg- ülése	64
c) Kolera járvány	65
d) Szentségimádás	66
e) Kapisztrán Szent János jubileuma	66
f) Káptalani és kongresszusi ülések zárdánkban	67
IV. Ferencesek működése a környéken	68
V. Filozófiai-teológiai studiumok	76
1. Az első provinciái studiumok	78
2. A növendékek anyanyelvi megosztottsága	80
3. Nyilvános disputák	81
4. A mohácsi studiumok nagyjai	82
5. P. Mayerhoffer F. amerikai misszionárius	84
VI. Világiak bekapcsolódása a ferencesek munkájába ..	87
1. Szent Ferenc Harmadik Rendje	87
2. A ferences kardaviselők testvérsége	92
3. Az újjáalakított Szent Ferenc III. Rendje	96
4. Szűz Mária Szepültelen Szívének egyesülete, Ró- zsaafűzér-társulat	98
VII. A ferencesek kisebb gimnáziumot vezetnek	100
1. Előkészületek a gimnázium megnyitásához	100
2. A reformátusok is magukévá tesszik a gimnázium ügyét	105

3. Nagy ünnepséggel megnyílik a gymnázium	107
4. A gymnázium új szárnyépületet kap	110
5. A kisebb gymnázium igazgatói s tanárai	113
6. Kik jártak a mohácsi gymnáziumba?	115
7. Apróságok a gymnázium életéből	117
8. A gymnázium megszűnik	120
VIII. Külvárosi plébánia.	122
1. Püspökpalota	122
2. Püspöktemplom	123
3. A Szent Kereszt-plébánia felállítása és további története	125
4. A templom restaurálása	131
5. A külv. róm. kat. elemi népiskola	133
6. Baranyavármegye László-kórháza	138
7. Egri Norma bevezetése	140
8. Máriagyúdi zarándoklat	142
9. Népmissziók	144
10. Bérmálások	145
11. Szentáldozások	146
IX. Sokácok Mohácson	147
1. A sokácokról általában	148
2. Illyr nyelvjárások	150
3. Délszláv katolikusok letelepedése hazánkba	151
4. A mohácsi sokácok letelepedése	154
5. Sokácaink nemzethűsége	159
X. Könyvtár	160
XI. A zárda eddigi házfőnökei	162
XII. A zárda elhunyt tagjai	167

HISTORIA FRATRUM MINORUM DE CIVITATE MOHÁCS.

Ad opus scribendum triplex anniversarium Bosnae-Argentinæ, nunc conventus Mohácsiensis ad provinciam de S. Joanne a Capistrano pertinentis dabat occasionem. Jam 300 anni sunt præteriti, ex quo sub deditione Turca hic fungantur, 250 anni, ex quo statio missionaria in residentiam stativam convertitur, et 200 anni, ex quo claustrum præsens et templum de rege S. Stephano sunt aedificata.

I. Fratres Minores ante cladem Mohácsiensem.

Mohácsii fratres verisimiliter jam ad finem sæculi XV. considunt, ut sodales provinciae de Sancta Maria Nominatae. Anno 1526. die 29. Septembris occiditur in planitie Mohácsiensi etiam Paulus Tomori O. F. M. archiepiscopus Colocensis, dux exercitus Hungarici una cum pluribus sodalibus. Claustrum primum tunc dirui traditur.

II. Sub deditione Turca, cum Turci sacerdotes et monachos Hungaricos hoc loco non patiebantur, provincia Bosna-Argentina functionem missionariam extendit a Savo usque ad Budam, adsunt iterum Mohácsii patres, ut religionem Christianam in populo sustinerent colerentque.

III. Turcis anno 1686. e Hungaria expulsis patres conventus de Srebrenica (Argentina) fideles secum ferentes Mohácsium veniunt, et hic definite considunt. Eodem tempore considunt etiam patres provinciae Ladislaitae. Anno 1705. seditio Serbica (serbii) in comitatu orta ambas residentias et sacellum devastat et fratres fugere coguntur. Anno 1709. iterum redeunt. Ladislaitae parochiam administrantes anno 1713. functionem hoc loco tollunt, et redeunt Quinque Ecclesiam. Parochiam sacerdotes ineunt saeculares, sed patres Bosnitae præter pastorationem fidelium in regione late prætendenti considuntium, partem quoque graviter agunt in munere pastorali fidelium Mo-

hácsiensium. Anno 1724. residentiam et templum apud ruinas templi Sanctae Barbarae jussu superiore relinquere coguntur et in partem septemtrionalem urbis perveniunt, ubi nunc quoque existunt. Residentiam et templum hoc loco tantum inter res difficiles utcunque aedificant, dum anno 1743. quadratum claustrum hodiernum modis solidis et tecto valido et templum fornicatione pulchra styli XIV. Ludovici comparentur e fundatione divite episcopi Georgii Klimó.

IV. **Functionem veram** patres in parochiis regionalibus agunt. Úsque ad annum 1760. parochias plurium abbatiarum sublatarum ut administratores procurant, posterius vero tempore Josephi II., ut cooperatores funguntur in parochiis.

V. **Clastrum pro capacitate** et propter spatium collectionale amplitudinis magnae idoneum est factum, ut inter muros cursus nonnulli studiorum philosophiae theologiaeque disponderentur. Cursus primus anno 1746. aperiatur. Cursus theologiae ultimus anno 1869. demigravit. Ex alumnis studiorum multi clari homines sunt facti.

VI. **Connexio laicorum in operibus Franciscanorum.** Sicut fratres, ita tertiarii quoque in patria nostra tempus praeteritum annorum 700 habent. In comitatu Baryana, sic etiam Mohacsii jam fungebatur Ordo Tertiarius, cum S. Joannes a Capistrano ad arcem Nándorfehérvár a Turcis liberandam exercitus cruciati conscribendi causa fines praecipue meridianos regni nostri peragrat. Sub ditione Turca tertiarii partes magni momenti agunt in stationibus nonnullis missionariis Fratrum Minorum; Eo tempore post ditionem Turcam fraternitas Chordigerorum valde organisata subit. Josephus II. fraternitatem anno 1782. abrogat. Post centum annum iterum Ordo Tertiariorum capit partem.

VII. **Fratres Minores gymnasium administrant.** Patres Mohácsienses quoque partem excipiunt in officio culturali et paedagogico Fratrum Minorum Hungarorum, cum

ab anno 1817. usque ad annum 1849. gymnasium minus administrant.

VIII. **Parochia a Cruce Sancta.** Joannes Scitovszky, episcopus Quinque Ecclesiensis, cum ejus dominium Mohácsiensis enumeratur, ut auxilium fratrum ad posterius quoque affirmaret, mense Novembri anni 1850. parochiam dividit et partem minorem Fratribus Minoribus mandat. Templum parochiale ecclesiam a Cruce Sancta designat et administrationem patribus concredit. Nunc schola parochialis est classium octo. Praeter officia parochialia etiam curam spiritualem Nosocomii propinqui comitatus quoque agimus. In territorio parochiae duae congregationes Monialium funguntur: Sorores a S. Cruce in Nosocomio et Sorores Pauperibus Succurrentes.

IX. **Illyrii Mohacsii.** Historiam adhuc ignotam incolarum originis Illyriae, qui unam partem incolarum urbis exhibent, earumque patriam originalem auctor in capite separato describit. Illyrii, qui traditiones religiosas et populares fideliter conservaverunt, 750 annis ante, regionem Dalmatiae, Bosniae, Slavoniae et Sirmii habitaverunt, unde annis 1690., 1697. et 1730. ductu Fratrum Minorum pars eorum hic consedit definite.

X. **Bibliotheca.** Numerus librorum bibliothecalium : 3.422

XI. **Series Superiorum.**

XII. **Series fratrum defunctorum.**

POVIJEST MOHACSKIH FRANJEVACA.

Za pisanje ovoga djelca povod je dao trostruki jubilej mohacskega franjevačkog samostana. Taj je Samostan nekada pripadao franjevačkoj provinciji Bosne-Srebrne, a sada je vlasništvo franjevačke provincije Sv. Ivana Kapistrana. Tristotina je godina, da franjevci ovdje rade već za turskoga gospodstva, 250 god. da je misijska postaja postala redovitom rezidencijom i 200. god. da je sagragjen sadašnji samostan i crkva Sv. Stjepana Kralja.

I. **Franjevci prije mohacske bitke.** Franjevci su već, po svoj prilici, koncem XV. vijeka nastanili u Mohácsu kao članovi franjevačke provincije Svete Marije. A već u bitci žalosne uspomene, 23. augusta 1526. god. s nevjrijednijim rodoljubima države pao je na mohacskom polju, skupa sa više cslanova franjevacskoga reda i Pavao Tomori, franjevac, kaločki nadbiskup i glavni vogja magjarske vojske. Tom je zgodom možda propao i prvi mohacski franjevački samostan.

II. Za vrijeme turskoga gospodstva, kada turci svećenike i redovnike magjare nisu trpili u ovim krajevima, provincija je Bosne-Srebrne proširila svoj misijski rad od Save sve do Budima i tako su se opet pojavili u Mohácsu oci franjevci, da katoličku vjeru u narodu uzdrže i njeguju.

III. Kada su turke god. 1686. iz Magjarske iztjerali, oci su se srebrničkoga franjevačkog samostana, s tamošnjim vjernicima zajedno, doselili u Mohács i konačno nastanili. U isto se vrijeme s njima nasele u Mohácsu i oci ladislaitke franjevačke provincije. Godine 1705. za vrijeme bune srba u ovoj županiji, uništene su obje rezidencije i kapela, a braća su bila prisiljena na bijeg. Godine 1709. su se opet povratili. Lagislaiti su ovdje i župu vodili, ali su 1713 god. napustili svoje polje rada i vra-

tili se u Pécs. Zupu su preuzeli svjetski svećenici, ali su oci bosanci, uz duhovnu pastvu doseljenoga naroda u nadaleko prostranoj okolici, djelotvorno sudjelovali i u pastorizaciji mohacskih vjernika. Godine 1724. na donjoj dunavskoj obali, pokraj ruševine crkve sv. Barbare sagragjenu rezidenciju i crkvu, na višu su zapojjed, morali napustiti i naselili su se u sjevernom djelu grada, gdje se i danas nalaze. Ovdašnju sú rezidenciju i crkvu isto u teškim prilikama gradili, dok god. 1743. ne bude bogatim darom biskupa Jurja Klimo sagragjen masivnim zidovima i jakim krovom današnji samostan u kvadrat i crkva u lijepom baroknom stilu.

IV. Pravi su rad oci franjevci u okolišnjim župama razvijali. Do 1750, su godine administrirali više napuštenih opatija, a kasnije, za vrijeme jozefinizma, bili su kao kooperatori dodiljeljeni nekojim župama.

V. Samostan je bio radi svoje prostranosti i velike teritorije za prošnju prikladan, da se u njemu namjeste pojedini tečajevi filozofskoga i teološkoga studija. Prva je godina studija otvorena 1746. godine. Posljednja je teoliška studija 1869. godine bila. Mnogi su od pito maca ovih studija postali znameniti ljudi.

VI. Svjetovnjaci sudjeluju u radu franjevacu. Kao i braća franjevci, tako se i trećoredci mogu 700 godišnjom prošlošću pohvaliti u našoj domovini. U Baranji, a po tome je i u Mohácsu i treći red već djelovao, kada je sv. Ivan Kapistran obilazio osobito južne krajeve naše domovine, da skupi križarsku vojsku za oslobogjenje Beograda od turaka. Za vrijeme su turskoga gospodstva na pojedinih franjevačkim misijskim postajama važnu ulogu imali trećoredci, koje je nakon prestanka turskoga gospodstva nadomjestio Fraternitas Chordigerorum. Josip II. je 1782 god. tu bratovštinu ukinuo. Nakon sto godina iznova trećoredci dolaza do izražaja.

VII. Franjevci gimnaziju vode. U kulturnom i pedagoškom su radu magjarskih franjevacu sudjelovali i

mohácski oci franjevci, kada su od 1817—1849. godine manju gimnaziju vodili.

VIII. Zupa Sv. Kriza. Biskup pečujski, Ivan Scitovsky, kada su mu mohacsko vlastelinstvo likvidirali, da dosadašnju podporu braće franjevacu osigura, 1850. godine razdijelio je župu i manji je dio povjerio franjevcima. Za župnu je crkvu odredio franjevačku crkvu Sv. Križa i administraciju je župe predao ocima franjevcima. Zupna škola 8 razreda ima. Pokraj župnih dužnosti i županijska je bolnica, koja se nalazi u blizini samostana, pod našom duhovnom upravom. Na teritoriju župe djeluju dva ženska reda: u bolnici sestre sv. Križa i u sirotištu sestre franjavke.

IX. Iliri u Mohacsu. Pisac u posebnom poglavlju opisuje do sada još potpuno nepoznatu prošlost i prvotnu domovinu ilira, koji sačinjavau jedan dio gradskoga stanovništva. Ovi su nabožni i narodnim tradicijama vrlo vjerni iliri prije 250 godina prebivali u krajevima Dalmacije, Bosne, Slavonije i Srijema, odakle se jedan njihov dio 1690—1697. i 1730. god. pod vodstvom franjevacu, konačno ovdje nastani.

X. Bibliotheca. Broj knjiga u knjižnici 3422.

XI. Series Superiorum.

XII. Series fratrum defunctorum.

**A Gyöngyösi
Ferencs Könyvek**

a tudománynyelvén szólaltatják meg a Szeráfi Atya szellemét. Az alázat és a szegénység semmit sem veszít a ferences tudomány fegyelmezettségében és nagyszerűségében. Elvünk az affektív, a szeretettől és nemes érzéstől áthatott tudomány. Ebben a szeltemben gyakorlattá válik az elmélet és életté a gondolat. Szent Bonaventúra és B. Duns Scotus ennek az iskolának a mestere és a mintaképe. A bölcsélet és a hit-tudomány éppúgy belekerül ennek a tudományos eszménynek a fényébe, mint a gyakorlati tudományok bármelyike. Ebben a kötetben egy kolostor hősi küzdelme tárul elénk Isten országáért és a szentistváni Magyarorszáért !